

Sektáři na Rusi.

Sepsal

Jaromír Hrubý.

Matice lidu ročník XXV. číslo 4.

(Běžné číslo 148.)

Rediguje **Primus Sobotka.**

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1891.

Tiskem Dr. Edvarda Grégra v Praze 1891.

Rozkol v pravoslaví.

1. Vznik rozkolu.

Neposledním listem ve slávověnci caře Osvoboditele, Alexandra Nikolajeviče, bude humánní jeho vzhled na otázku ruského rozkolu. Dosedaje na trůn za řevu děl evropských spojenců, kteří sebrali se pod Sebastopol zkrušit „severního obra na hliněných nohou,“ mladý panovník poznával, že dávno už na čase obrátiti zrak svůj od nevděčné Evropy, jíž se kořila Rus od dob Petrových, zase domů na Rus a vzbuditi k novému životu dřímající v ní síly. Zrušiv nevolnictví tělesné, dbal všemožně také o zrušení nevolnosti ducha i svědomí, a jemu děkuje ruský lid za úlevy v osudu dlouho krutě stíhaných rozkolníků. Nedočkal-li se Alexandr II. sám plodů svého díla a zůstaveno-li konečné provedení plánů jeho caři nynějšímu, padá to na vrub těch, kdo násilně přervali nit jeho života.

Dvě stě roků trval boj pravoslavného kněžstva a vlády ruské s rozkolníky, dvě stě roků stálým pronásledováním pružily se síly starověrců, a dnes, kdy uzavřeno konečně příměří mezi spornými stranami, shledávají pronásledovníci rozkolu s povzdechem, že *dobrá čtvrtina* národa ruského přešla v tábor sektářů. Nejlepší to vysvědčení, kam vedl

boj, osnovaný na tajných plánech — a boj s rozkolníky veden po celá dvě století téměř stále potají! Ano tajemnůstkářství šlo tak daleko, že veden boj, aniž se vědělo *proti komu a zač!* Ptejte se dnes, v čem záleží podstata té či oné sekty rozkolnické, ano ptejte se, kolik je rozkolnických sekt, a dostane se vám v odpověď pokrčení ramenoma. Nejlepší kritik ruského rozkolu, Pavel *Melnikov*, počíná své Listy o rozkolu*) slovy: „Rozkol a rozkolníci představují jeden z nejzajímavějších zjevů v dějinách života ruského národa. Avšak zjev tento, ač trvá už více než dvě století, zůstává dosud neobjasněn náležitým spůsobem. Ani vláda, ani obecenstvo nezná náležitě, co je rozkol. Ale nedosti na tom: devět desetin samých rozkolníků nemají náležitého ponětí o tom, co je rozkol.“ Za takových okolností není s podivením, že ruští úřadové zvídali o některých nových sektách, jako na př. o Napoleonidech, teprve ze spisů cizozemských (bar. Haxthausena).

Slovem „rozkol“ označuje se obyčejně sektářství v pravoslavné církvi vůbec, ač neprávě. Byly na Rusi sekty již dříve,**) nežli rozkol vznikl, a utvořily se na Rusi sekty později zas,***) které nestojí s rozkolem v nižádném spojení.

Poslední příčinu k rozkolu zavdal Moskevský patriarcha *Nikon* opravou církevních knih, jichž opisy, roztroušené po celé Rusi, nesrovnávaly se

---

*) P. Melnikov, Pisma o raskolě, Petrohrad 1862.

**) Takž sekta *Subbotniků,* z nichž se později vyvinuli Molokané; velmi stará je sekta *Strigolniků,* kteří už ve XIV. stol. neuznávali důstojnost kněží, simonií obviněných, ačkoliv je Cařihradský patriarcha Antonius usvědčoval slovy: „Kacířům nesluší posuzovati duchovních podobně, jako ovcím, aby vedly své pastýře.“ Též přívrženci zásad *bogomilských* známi byli na Rusi už do rozkolu.

***) Molokané, duchoborci, štunda a j. v.

všechny v některých formálnostech obřadních. Avšak Nikonova oprava knih byla více jen záminkou, a vlastní příčinu rozkolu sluší hledati v dávné již nespokojenosti s církevními a ještě více společenskými poměry na tehdejší Rusi, kterážto nespokojenost propukla ve zjevnou bouři následkem nebývalé přísnosti Nikonovy u věcech církevních, čímž se patriarcha dotekl citelně venkovského duchovenstva a zejména některých mocných monastýrů (klášterů).

Nikon byl syn prostého sedláka Mordvina z Nižegorodské gubernie. V mládí naučil se v blízském monastýře grámotě (t. j. čtení a psaní) i církevnímu pění. Proto, když povyrostl, byl zvolen za místního duchovního a vysvěcen za kněze. Ale když všecky jeho děti pomřely, přemluvil ženu, aby vstoupila do kláštera a sám se vzdálil na jeden z pustých tehdá ostrovů Bílého moře, kde přijal řeholi. Přísným, poustevnickým životem brzy proslul po celém ruském severu a za nedlouho dosáhl hodnosti igumenské. Pověst o něm stihla až na Kreml a tu zachtělo se nábožnému caři Alexěji Michajloviči pohovořiti osobně se zbožným mnichem. Nikon se zalíbil caři, stal se zprvu archimandritem jednoho kláštera Moskevského a nedlouho po tom Novgorodským metropolitou. Když se r. 1652 uprázdnil stolec Moskevského patriarchátu, nabídl car nejvyšší církevní hodnost v celé Rusi Nikonovi a sám s předními bojary říše vydal se na cestu do Novgorodu, aby ho přiměl k nastoupení na stolec patriarší, jejž byl odmítl, a teprve když car přisvědčil na jeho dotaz: „Budete mne ctíti jako arcipastýře a otce, a dáte mi na vůli, abych znovu zřídil církev?“ vydal se do Moskvy.

Alexěj Michajlovič dostál v slově: nectil Ni-

kona toliko jako otce, nýbrž uznal ho za svého pána. Alexěj byl jen stínem caře; otěže vlády duchovní i světské řídil Nikon. Právem podpisoval se v listinách: „Boží milostí veliký hosudar a patriarcha.“ Za nepřítomnosti cařovy (za války s Polskem po příčině spojení Ukrajiny s Moskvou) byl Nikon skutečným vladařem, a před ním, selským synem, klonili šíje potomci knížecích starobylých rodů. Bojarská duma soudila, jak se líbilo Nikonovi. Ve všem se plnila jeho vůle, a kdo se nechtěl pokořiti, toho čekal žalář a řetěz. Lékař duševní káral i hříšná těla a káral těžce. Tvrdošíjní popi stenali v klášterních žalářích s řetězem na hrdle. Třásli se i velmožové; ba sama carová Marie necítila se v sousedstvu Nikonově dosti bezpečnou. Takový byl účinek vladařství Nikonova, jenž „nikdy nešel s cesty, na kterou byl jednou nastoupil, a necouvnul za svého života ani na krok nazpět.“ *)

Ale vláda jeho nikoli nebyla v neprospěch země, čehož nejlepším důkazem, že se v brzce počali proti němu ozývati různí hlasové z bohatých monastýrů, v nichž se byla zahnízdila hrdost a pánovitost, řeckými mnichy z Byzantinska na Rus přinešená.

V nečistých namnoze rukách nacházela se na Rusi správa věcí církevních do Nikona. Čtoucímu ukázky ze života ruského duchovenstva v XVII. století zdá se, jako by se tu opětovaly všechny ty neřády, proti nimž horlil u nás Hus již o dvě stě let dříve. Již církevní sněm Moskevský, jehož snešení složená ve 100 článcích, známa jsou na Rusi pode jmenem „Stohlav“, viděl se r. 1551

*) P. Melnikov, Istoričeskije očerki popovščiny. Moskva 1864.

nucena vystoupiti proti neřádům v duchovenstvu. „Popové i žalmisté — čte se ve Stohlavu — přicházejí do chrámu vždy opilí, tam beze strachu se vadí a hádají, neslušné řeči vycházejí z úst jejich, ano popové se ve chrámech bijou a perou mezi sebou.“

Úplná nedbalost v konání služeb církevních byla taková, že pop ani do chrámu nechodil a bohoslužby konal za něho ďáček (kostelník). Leností a opilstvím byl na pohoršení celé osadě, kterou vydíral nemilosrdně. Nestačovaly-li jeho příjmy na opatření pohodlí, uměl si vyhledávati nových pramenů. Popi byli na mnoha místech vinopaly, zanášeli se kouzelnictvím a čarováním, a tisícové svěřených jejich správě osadníků umírali bez útěchy duchovní.

Tak žilo bílé (světské) duchovenstvo. A což teprve mniši v bohatých monastýrech! Nejednou byl car přinucen hájiti svých poddaných před hrabivostí mnichů, kteří uchvacovali pozemky na kolik verst cesty kolem kláštera. O šetření slibů řeholních nebylo ovšem ani řeči. Sklepy monastýrské byly proti výslovnému znění klášterních řádů naplněny vínem a jinými opojnými nápoji; masité krmě byly denním jídlem mnichů; docházely patriarchy žaloby i na to, že v mužských monastýrech žijí ženské a v ženských se drží mužská obsluha. Na konec ani to nedostačovalo zbožným otcům. Místo pění hodinek a svaté liturgie (mše) ve klášterním chrámě toulali se po okolních krčmách a profanisovali víru.

Jest pochopitelno, že patriarcha Nikon, vystoupiv se vrozenou sobě přísností proti takovým neřádům, vzbudil proti sobě nemalou bouři; však hlasitě reptati proti patriarchovi pro tuto přísnost nebylo možno. Záminka našla se jinde. Nikon

obral si za úkol opraviti zanedbanou ruskou církev ve všech směrech. Nebylo jediného, dlouhověkou nedbalostí porušeného zjevu, aby k němu nebyl obrátil zření. Nejlepší bohoslovci, svolaní hlavně z jihu do Moskvy, pracovali o opravě bohoslužebných knih. Z ciziny povolaní umělci malovali pod dozorem samého patriarchy nové obrazy v ruském slohu. Z Řecka pozvaní pěvci zaváděli osmihlasé pění chrámové. Architekti pracovali na zdokonalení slohu ruských chrámů. Zakládány tiskárny, v nichž se tiskly opravené církevní knihy. Založena akademie, jež měla Rusku vychovávati důstojné duchovenstvo — vše to pod dozorem patriarchy a za souhlasu caře Alexěje.

Co oprava, to záminka k bouření nevzdělaného lidu proti nenáviděnému patriarchovi. Již za dvě léta po nastolení Nikonově, když dle usnešení církevního sněmu z r. 1654 dal natisknouti opravených „Služebníků“ a kázal je po osadách a klášteřích vyměňovati za staré a porušené, vypukla vzpoura zjevně. „Hle antikrista!“ volali rozhořčení popi a mniši k prostému, selskému lidu — „kacířské novoty uvádí a ruší pravoslavnou víru. Káže ctíti latinský čtyřramenný kříž místo pravoslavného osmiramenného, káže psáti *Ijisus* místo „Isus“ (Ježíš), sloužiti liturgii (mši) s pěti a nikoli se sedmi chleby, křižovati se velí třemi a ne dvěma prsty, alleluja zpívati třikrát a ne dvakrát, choditi s kadidlem okolo oltáře proti slunci od západu na východ a ne po slunci, káže holiti bradu a vousy“ — a podobných kacířství více.

Reptání venkovského duchovenstva proti Nikonovi neminulo se tentokrát cíle. Lid uvěřil, že Nikon vskutku je antikristem a šel za svými popy v rozkol. Ale nesprávně bychom soudili, že lid na

pouhá slova svých duchovních počal se odříkati patriarchy.

Lenivé, vyděračné kněžstvo nemělo daleko té váhy u lidu, kolik bylo třeba na krok tak vážný, jako bylo zřejmé odstoupení od zákonitého patriarchy. Lid měl na to své příčiny, sbírající se ode dávna vroubek po vroubku, až vyrostly v celý rejstřík nespokojeností, které čekaly jen náležité pobídky, aby vypukly na jevo.

V tu dobu, v polovině XVII. stol. žili ještě po venkově ruském mužíci, kteří se narodili a vyrostli na svobodě, kteří pamatovali, jak selský lid druhdy za panování Rjurikovců volně se mohl usazovati, kdekoli se mu na Rusi zlíbilo, kdekoli nacházel půdu a jiné okolnosti pro sebe výhodnějšími. Za jejich už paměti spravoval Boris Godunóv Moskevské carstvo a vydal zákon, zakazující selskému lidu volné stěhování z panství na panství, pověstné to *„právo krěpostné“* (1592), jímž sedlák připoután na vždy k půdě, kterou byl povinen vzdělávati ve prospěch ne svůj, nýbrž svého pána.

Po smrti Borisa Godunóva nadešla doba Lžidimitrů a bezvládí, jež uvedly Moskevskou Rus na pokraj záhuby. Loupežné čety potulovaly se po celé střední a jižní Rusi a odnímaly ujařmenému mužíku i to, co mu zanechaly nevázané voje polské a litevské, provázející nejprve Lžidimitra Grišku Otrepjeva do Moskvy, později pak harcující po Rusi na povel Sigismunda II. a jeho syna Vladislava.

Michail Feodorovič, první car z rodu Romanových, očistiv Rus od domácích i cizích lupičů, snažil se sice na radu otce svého, patriarchy Filareta, rozděliti spravedlivě daně a povinnosti tak,

aby bohatší platili více, chudí méně, a dal založiti „piscové knihy,“ v nichž poprvé na Rusi zapisováno jmění jednotlivců. Ale nesvědomití činovníci (úředníci), nedbajíce příkazů carových, vydírali lid na svou pěsť, a dobrý úmysl cařův minul se na mnoze účinku. Za Michaila Feodoroviče lid měl ještě možnost hájiti svá práva na obecných a zemských schůzích, jež vysýlaly deputáty k caři se stížnostmi. Ale od smrti Michaila Feodoroviče a nastolení jeho nezletilého syna Alexěje Michajloviče zanikly zemské schůze. Čelobitné, t. j. psané stížnosti a prosby nedocházely do rukou carových, poněvadž bojaré, tvořící carskou družinu, nepropouštěli jich. Přišel-li kdo osobně si požalovat caři, přes prah dvorce carského mu kročiti nedali. Lid byl utiskován, odírán a při tom mu byl zamezen přístup k caři, jenž byl obemknut neproniknutelným řetězem svých dvořanů a nemaje nijakého spojení s venkovem, byl zcela neznalý hrozných poměrů v kraji.

Na pomoc s hůry naděje tedy nebylo. Lid trpěl, trpěl, a když trpělivost praskla, „tu hosudarova ukazu a velení stali se neposlušnými a přestoupivše jemu hosudaru líbáním kříže danou přísahu, pronášeli o něm, velikém hosudaru, řeči neslušné, nač i pomysliti strašno, a jeho hosudarova ukazu v ničem neposlouchali . . .“ Vypukla vzpoura — bunt. Vzbuntovali se nejprve v Moskvě r. 1648, zmocnili se několika nejlačnějších pijavic ze středu činovníků a usmrtili je, při čemž zpustošili mnoho bojarských domů. A když car Alexěj Michajlovič jel v tu dobu po Moskvě, zastavil rozjařený lid carský povoz, držel koně za úzdu, někteří caře přidrželi za knoflíky a křičeli: „Na koho jest se nám nadíti, ne-li na tebe, caři!“ Pro velikou podrážděnost lidu — dle slov Kotošichina

— i cařice, i careviči a carevny, uzavřevše se seděli v komnatách u velikém strachu a bázni.*)

Za buntem Moskevským zdvihl se bunt v Kolomně, za nedlouho ve Pskovské zemi, v Novgorodské zemi, v Ustjugu, v Solvyčegodsku (na severní Dvině); slovem „svět se rozkolébal", jak so vyjádřil jeden z tehdejších kronikářů. Ale przeměpisnou rozptýlenost, pro různost příčin a poe bídek všechny ty vzpoury, ač se sběhly v krátké době za sebou, neměly nic mezi sebou společného, zanikly jedna po druhé, a nastala zase doba míru a pokoje.

Tu přichází Nikon s opravami v církvi a rozesílá nové bohoslužebné knihy. Slovo „antikrist" proniká jako elektrická jiskra celou říši ode břehů ledového okeánu až do stepí donských, a všechny nespokojené elementy spojují se rázem v jednomyslný všeobecný odpor — *v rozkol.*

Uhnětený, pode jhem poroby stenající lid viděl již, jak mu „kacířský" patriarcha odebírá poslední útěchu v bídě — náboženství; zbývaloť mu z celého náboženství přičiněním nevzdělaných kněží**) toliko něco obřadových formálností, a k těm

*) A. Ščapov, Zemstvo i raskol (v Otečestv. Zapisk. T. CXXXIX. str. 475).

**) O stavu a vzdělání tehdejších popů píše Pososkov, současník Petra Velikého: „Bůh ví, ničím se oni (popi) neliší od sedláků; mužík se chápe pluhu, pop pluhu; mužík kosy, pop kosy; a církev svatá i duchovní pastva zůstávají stranou..." A dále píše se o svěcení na kněžstvo: „Nelíbilo se mi, jak biskupové světili na kněžstvo, protože sluhové archijerejští přijmou dary od čekatele a přijavše dary dají mu naučiti se z paměti několika žalmům ze žaltáře a při zkoušce dají mu vyučené žalmy předčítati. Archijerej vida, an čte zběhle, míní, že ve všelikém čtení tak je pevný, i požehná ho na kněžstvo." — Mnoho jiných dokladů až báječné nevzdělanosti ruského duchovenstva za doby Nikonovy zaznamenal A. Ščapov ve spise *Russkij*

se opravy Nikonovy vztahovaly nejvíce. Bylť prostý lid tak málo obeznámen s učením církve, že stý se neuměl pomodliti otčenáš, o znalosti křesťanské věrouky ani nemluvě. Za to byly v květu nejhloupější pověry. Bohoslužebné náčiní sloužilo pověrám; křížem a evangeliem se čarovalo. Každé jednání, každý podnik měl svého anděla strážce, jemuž lid věřil více než samému Bohu.

K obtížím, jež Nikonovi stavěla v cestu zpurnost nižšího duchovenstva a hrubá nevzdělanost lidu, připojily se jako naschvál i nehody živelné. Strašný mor pustošil střední a jižní Rus a k němu se přidružila všeobecná neúroda. Lid mřel od moru a z bídy. Města pustla. Měšťané a sedláci, kteří nepomřeli, rozbíhali se po okolních osadách a doma nebylo, kdo by pochoval mrtvých. Některé vsi vymřely do poslední hlavy. Pole se nevzdělávala, zarůstala býlím a křovím, a hlad i bída vzrůstaly. Byly to doby, kdy vznikla nejpošmournější národní píseň ruská o „Hoři — neštěstí."

Lid, nevěda si v zoufalství jiné pomoci, jen se modlil. Ženy tajně v noci oborávaly pluhem

---

razkol staroobrjadstva (Kazaň 1859). Nejen prostí popi a mniši, i protopopi a igumeni byli neznalí grámoty (čtení a psaní). Byly celé monastýry ano celé okresy, kde nebylo jednoho mnicha, aby uměl čísti. Svatý Dimitrij Rostovský stěžoval si, že když se otázal v jakési vesnici místního popa, kde se nachází na oltáři „tělo Kristovo", pop mu nerozuměl, nevěda, že svěcená prosfyra (hostie) je tělem Kristovým. Znáti pořádek dějin biblických bylo ovšem věcí neslýchanou. Týž svědek sděluje, že igumen jakýsi se ho otázal, žil-li prorok Eliáš před Kristem či po Kristu? Slyšel prý totiž, že týmž mečem, kterým Petr uťal ucho Malchovo v zahradě Getsemanské, prorok Eliáš proklál později obětníky Bálovy. Jiný duchovní pastýř nemohl si zase srovnati v hlavě, jak mohli bratří Makabejští žíti dříve než apoštolé, neboť učitel jich Eleasar vypovídal před svými mučiteli slova apoštolská a evangelická. (Ščapov str. 194 sl.)

dědiny, aby k nim zamezily přístup bledé panně morové; mužové roubili kapličky a chrámy, nacházeli divotvorné obrazy, a od nich očekávali spásy.

Ale vinu vší bídy a všeho strádání svaloval lid na Nikona. „Hle, Bůh nás tresce — volali, že mnozí křesťané, jdouce ve šlépějích nepřítele Hospodinova, zřekli se otcovské víry, a přestoupili na stranu římského papeže a jeho lstivých jezuitů.“

Že lid s novotami Nikonovými spojoval i papeže, má příčinu v tom, že v ty doby řádění polských katolíků na Rusi bylo ještě v živé paměti všeho národa. Maloruští kozáci, stále pro svou pravoslavnou víru od katolických šlechticů polských utiskovaní, právě se byli poddali „pod vysokou hosudarovu ruku“, t. j. přijali na radu hetmana Chmelnického ruské poddanství a Alexěj Michajlovič vedl o ně válku s polským králem Janem Kazimírem. A jako se původ všeho zla připisoval tehdá nenáviděným Polákům a tajným úkladům římské kurie s jezuity, tak přisouzeny též novoty Nikonovy vlivu papežovu, v čemž utvrzovalo pravoslavné Rusy to zejmena, že Nikon, vyřknuv kletbu na tvrdošijné zastance starobylých zvyků, a zvláště znamení kříže, zavrhl starodávní ruský osmikonečný*) kříž a zaváděl na jeho místě čtyřkonečný kříž katolický.

Živelné nehody a v jich zápětí kráčející bída a nouze však neustávaly. Byly neobyčejné mrazy, strašné bouře, krupobití a na nebi se jevila různá znamení: tam sloupy krvavé se pjaly, tam slunce

---

*) Ruský osmikonečný kříž má tři příčky, z nichž dvě vodorovné a třetí, spodní, šikmá. Kříži náleží vlastně jen prostřední příčka; hořejší znamená desku, na níž se nacházel nápis; dolní příčka představuje stupátko, o něž byly opřeny nohy ukřižovaného.

potemnělo, onde kometa s předlouhým chvostem se zjevila ... Co že to vše znamená? Odpověď byla na snadě: konec světa se blíží! Proslýchalo se, že nastali poslední dnové, brzy že už slunce se zatmí, hvězdy že budou padati s nebe, země že shoří a s ní všeliké dílo rukou lidských. Počali pátrati ve svatých písmech, i přesvědčili se, že říše antikristova začne r. 1666.

Příčinu k tomu zavdala apokalyptická číslice 666 (zjev. sv. Jana XIII. 18.), jež udávala dobu zjevení se antikrista a konec světa. Protože prý po narození Kristově ďábel byl na 1000 let spoután, naplní se apokalyptické číslo teprve roku 1666.

A poněvadž dle apokalypse vláda antikristova potrvá zrovna půl třetího roku, věřili, že soudný den nastane r. 1669. Že antikristem byl jim Nikon, pověděli jsme už výše.

Ještě jedna okolnost ztěžovala provedení reforem Nikonových. V XVII. století květla na Rusi u prostého lidu i ve vyšších třídách neobmezená úcta ke chrámům a jeho ozdobám, zejména k obrazům a ke knihám církevním, jimž (totiž samé hmotě) přikládáno neméně moci než samé modlitbě. Lid, neznaje věroučení pravoslavné církve a jsa vychováván za stálého vlivu přísné církevní *obřadnosti*, počal hleděti na obřady jako na dogmata sama. Každá sebe nepatrnější odchylka od starých zvyklých obřadů byla mu již rušením náboženských zásad a čím důsledněji si vedl Nikon, tím více se bouřil proti němu lid.

Rozhořčení národa dostoupilo vrcholu, když Nikon kněze novotám se vzpouzející dal stíhati. „Hle, mučedníci pro pravou víru,“ mluvilo se. „Neboť ne ta víra jest pravá, která pronásleduje,

ale ta, kterou pronásledují.“ A přední ze zpurných, protopop Avvakum, psal:*) „Ku podivu, že (rozkolníci) nechtějí se dáti přesvědčiti: ohněm, bičem a šibenicí snaží se utvrditi víru! Kteří že apoštolé tomu učili? Nevím! Můj Kristus nekázal svým apoštolům tak učiti, aby přiváděli k víře ohněm, bičem a šibenicí . . . Ovšem ale tatarský bůh Mahomet kázal stínati hlavy těm, kdož se nekořili jeho zákonům.“

Nikon sice padl, stav se obětí dvorských intrik, tak že sám, byv u dvora uražen, před očima lidu po mši složil plášť patriarší, odložil berlu a oblekl roucho poustevnické; **) byl i na církevním sněmu r. 1666, v němž předsedali patriarchové Alexandrinský a Antiochenský, pro odpor proti caři odsouzen a patriarchátu formelně zbaven: avšak jeho opravy v církvi koncilem schváleny a proti jich odpůrcům vyhlášena klatba. „Sprotiví-li se kdo našemu přikázání — byl smysl snešení koncilu, — toho vylučujeme z církve a vydáváme ho prokletí a anathemě... Neobrátí-li se a nebude se káti, nechať je odloučen i po smrti a staniž se mu jako Jidáši zrádci a Židům, křižovatelům Krista... Železo, kamení a dřevo ať se rozpadnou a setlí, ale jemu nebude odpuštěno na věky věkův.“ ***)

Strašná kletba církevního sboru poděsila rozechvěný lid. Čeho že se dopustili, aby byli stíháni

---

*) I. Juzov, Russkije dissidenty, Petrohrad 1881.

**) Nikon odešel do kláštera a prožil tam 15 let. Teprve nástupci Alexějovu, Feodoru Alexějeviči sželelo se mocného druhdy patriarchy a velel přivézti Nikona nazpět v Moskvu. Ale kmet, zmučený stářím i duševním bojem, skonal cestou r. 1681.

***) N. Kostomarov, Istorič. Monograf. XII. Istorija raskoła u raskołnikov. str. 365.

tak strašnou kletbou? Bylo-li co zlého v tom, že se drželi té víry, v níž žili a zemřeli předkové jejich, z nichž mnozí, v tom počtu i Moskevští metropolité a patriarchové počítáni za svaté, a přece nejinak sloužili Bohu, než jak chtí jemu sloužiti odpůrcové Nikonovi. Není možno, aby bylo kacířstvím dnes to, čím nedávno ještě zasluhovali předkové aureolu svatosti. I rozhodnuto mezi odpůrci Nikonovými, že se proti pravoslaví spikli lidé bezbožní, a poněvadž na jich stranu se přidal i car a všechna vláda, viděli blížící se konec pravé víry.

Pravoslaví je ztraceno! zaúpěl prostý lid, věrný staré víře. Nastal zármutek a pláč po vesnicích i lesních pouštích a zbědovaný, uděšený národ očekával každé hodiny, že se rozlehne hlahol trouby archandělské, zovoucí k poslednímu soudu. Naplnilť se osudný rok 1666, jenž pokládán za počátek vlády antikristovy. „Svět skonává, blízek je den posledního soudu!“ mluvilo se všude a lid prchal opětně ze měst i vesnic do lesních pouští, aby se postem a modlitbou připravil na strašné příští Kristovo. Někteří se oblékli v černou řízu řeholní, druzí se dobrovolně zřekli pokrmů a umřeli hladem — „zapostili se.“

Bylo na Rusi pradávné podání, že soudný den bude o půl noci a sice ze soboty na neděli před máslenicí (masopustní nedělí), neb před sv. Trojicí. Obě ty noci roku 1669 ztrávili rozkolníci v lesích a roklích, a v úžase, nezavírajíce očí, očekávali každou minutu počátek hrozného divadla. Oblékli se v čisté košile a v rubáše, ulehli v připravené již rakve, vydlabané dle starého obyčeje z jednoho sosnového kmene, a ležíce v nich, pěli truchlivým hlasem píseň o posledním soudu:

Z dřeva sosnového
rakev vytesána.
Ležeti v ní budu,
trouby hlasu ždáti.
Anděl zahlaholí,
z hrobů spáče vzbudí.
A já člověk hříšný
na soud boží půjdu
Dvě jdou cesty k soudu
široké a dlouhé:
první cesta vede
v království nebeské,
a ta druhá cesta
v temnosti pekelné....

Za takových okolností dovršen rozkol v pravoslavné církvi.

---

2. Šíření se rozkolu.

Pádem Nikonovým a rozšířením odporu proti reformám *v národě samém* vstupuje rozkol v novou fási. Byv po tu dobu zjevem pouze náboženským, nabývá odtud rázu politického, stává se výrazem *národního konservatismu*, vzpírajícího se proti všelikým novotám vůbec; a jelikož byl probuzen hlavně odporem nižšího kněžstva proti patriarchovi a ve všem s ním souhlasícímu caři Alexěji, nabyl rozkol i rázu *demokratického.* Tento konservativně demokratický ráz rozkolu vystupuje vždy jasněji, až za Petra Velikého, jehož reformy narážely zejména na houževnatost rozkolníků, dostupuje nejvyššího stupně.

Kdežto rozkol *náboženský* měl původ svůj hlavně ve venkovském duchovenstvu a v monastýrech, rozkol *nábožensko-politický* rodil se v Kremlu v samých palácích carských v odděleních carové Marie Iljiničny, representantky konservativných živlů ruských i byl

protestem proti *všelikým* cizím novotám, *mimo jiné* tedy i proti Nikonovi. Vyrůstaje z neobmezené úcty k ruské starobylosti, ulpěl na zevní formě a zdráhal se přijati opravy sice prospěšné. Ideálem jeho stoupenců byl ruský život XVI. a první poloviny XVII. století; ideálným ruským cařem byl Feodor Ivanovič († 1598), dlící po celý den na modlitbách, s bradou sahající na prsa, oděn v těžký zlatohlav, pozázený perlami a drahokameny, a když vystupoval před národ, vodili ho pod ruku vážní, bradatí bojaři, nekouřící ještě třikrát prokletého bejlí — tabáku. V ideální tu dobu v úřadech a na soudech sedí bradatí bojaři, v městech vládnou bradatí vojevodové, všichni zachovávají posty, v sobotu chodí do parní lázně, v neděli na křížový průvod, putují často k zázračným obrazům, pronásledují divadla, maskarády, hudbu, a všelikou zámořskou vzdělanost a uhlazenost. *)

Caři Alexěji však vytýkáno ještě do vzniku náboženského rozkolu, že jest příliš náchylen k novotám a zejména „německé obyčeje, německé úřady a hodnosti že na Rusi zavádí, Němce a jiné cizozemce jako milost nějakou že u sebe přijímá a poctami neobvyklými že jich uctívá.“ Názory takové nebyly obecny pouze straně dvorní oposice, ale sdíleli je s ní i skuteční apoštolé rozkolu, což patrno z listů četných duchovních, kteří přešli v tábor rozkolnický. Nejpřednější za Nikona hlasatel rozkolu, Moskevský protopop *Avvakum*, roku 1666, když církevní sněm byl schválil Nikonovy reformy, volal: „Ubohá Rusi, co se ti zachtělo *latinských* obyčejů a *německých* skutků!“ Caře Alexěje docházelo z venkova množství listů, varujících ho před reformami, přijatými od *západu*: „Zá-

*) Melnikova Listy o rozkolu. List V.

pad s Východem pomísil se!“ volali zoufale ctitelé ruské starobylosti. Později zděšeni Petrovými reformami, žalovali rozkolníci: „Petr zapřel Krista a uvěřil v Němce!“ *)

Rozkol takto doplněný přešel z Kremlu na Moskvu a odtud šířil se s úžasnou rychlostí po krajích Povolžských a zvláště po nejsevernější oblasti ruské, po tehdejším Novgorodsku, nynějších guberniích Archangelské a Oloněcké, jichž obyvatelé nezapomínali, že ne příliš dávno ještě tvořili samostatnou oblasť Novgorodské republiky, a proto nikdy nelnuli příliš k Moskvě a její svatyním. Za to s tím větší úctou pohlíželi na Novgorodskou katedrálu sv. Sofie a na slavný klášter Solovecký, odkudž k nim přicházeli hlasatelé slova božího a s nimi svobodné, úplně samostatné zřízení jak církevní, tak i obecní.

Však i v této nové fási zůstávali hlavními šiřiteli rozkolu kněží, odpadlí od Nikonovského pravoslaví. V čelo rozkolu postavil se r. 1666 *Solovecký klášter* na Bílém moři. Nejproslulejší tento klášter ruského severu, založený svatými Savvatiem a Zosimou za dob panství Novgorodského na skalnatém ostrově v Bílém moři, choval v pevných stěnách svých množství nespokojených živlů. Bylť tam v ty doby posíláni z trestu mnozí provinilci jak stavu duchovního tak i světští z příčin politických. Úplná samostatnost kláštera — náleželť a náleží až dosud mezi kláštery stavropigiální, nespadající pod moc biskupa, nýbrž podřízené přímo druhdy Moskevskému patriarchovi, a nyní sv. synodu — samostatnost ta byla příčinou, že mnichové během času uvolnili ve svůj prospěch přísné řády klášterní a dovolovali si ledaco, co se nesrovnávalo s oby-

*) Ščapov, Ruský rozkol staroobřadstva.

čeji řeholními. Již roku 1647 vydal car Alexěj Michajlovič ukaz, jímž se zapovídá přinášeti Soloveckým mnichům nápoje do cel. Nikon, dokud byl ještě metropolitou Novgorodským, obrátil také svou pozornost na některé neřády na „Solovkách“, týkající se jak nezřízeného života, tak i nesprávného konání bohoslužby a církevního pění, začež neopomenul klášter pokárati.

Již od té doby měl Nikon vroubek v monastýře, když však vyšlo opravené vydání bohoslužebných knih, vyslovil se proti patriarchovi sám náčelník soloveckého kláštera, archimandrita Ilija. R. 1657 přibyl s novými knihami pro Solovky zvláštní posel, bojarský syn, do Cholmogor, města ležícího nedaleko ústí Severní Dviny do Bílého moře, odkudž měly knihy býti převezeny na ostrov. Ale klášter Nikonovských knih nepřijal a ohradil se proti předsevzatým opravám celou řadou proslulých mezi rozkolníky „čelobitných“, t. j. memorand k caři. Ba archimandrita Bartoloměj vypravil se se svým memorandem sám do Moskvy.

S klášterem tak mocným, jako byly Solovky, nebylo lze zatočiti tak z ostra, jak přivykl Nikon jednati s neposlušnými popy a prostými mnichy. Počalo se vyjednávati a do kláštera vypravena jmenem carovým komise, jež přibyla na místo na podzim r. 1666. Když náčelník komise archimandrita Sergěj přečetl shromážděným mnichům carský ukaz, zavzněly hlasy: „Ukazu carského ve všem jsme poslušni; ale příkazu týkajícího se změny ve „vyznání víry“, složení prstů při znamenání se křížem, pění „alleluja!“ a opravených knih nepřijímáme.“ Na žádost komise, aby v jisté modlitbě vypuštěna byla slova „synu boží...“ zvolali řeholníci: „Běda nám! Syna božího nám odnímají. Kam jste poděli syna božího!“ V klášteře vznikla bouře

a mnichové se chystali utopiti carské střelce, nacházející se v průvodu poselstva. Archimandrita Sergěj s průvodem jen s těží se probral z bran klášterních a odejel s nepořízenou nazpět do Moskvy.

Poněvadž archimandrita nebyl tou dobou v klášteře, zvolili si mnichové nového náčelníka a v „čelobitné“ oznámili caři, že jsou hotovi složiti hlavy za víru divotvorců, zakladatelů kláštera. Konečně r. 1668 rozhodl se car Alexěj užiti proti zpupnému klášteru moci: prohlásil všechny klášterní statky za propadlé, velel je připsati koruně, do kláštera zakázal voziti zásoby a proti mnichům vyslal střelce se setníkem Čadyjevým. Střelci měli mnichy usmířiti a vnutiti jim nového z Moskvy poslaného archimandritu Josefa. Ale ne tak lehko bylo vyplniti carské poručení jako je dáti. Když se střelci přibliželi ku zdem klášterním, mnichové je přivítali palbou z kusů. Byloť v klášteře v tu dobu do 200 řeholníků, na 300 poslušníků, 90 děl a přes 500 pudů prachu; obilí a jiných zásob na deset let.

Nastalo oblehání kláštera. Střelci leželi před branami a mniši trvali dále ve svém odporu v opevněném klášteře. Tak se vlekla vzpoura plných šest let. V Moskvě nahlédli, že se takovým spůsobem kláštera nezmocní, i poslali střelcům nového velitele, vojvodu Meščerinova. V zimě 1675 podnikl nový velitel útok na klášter, ale byl odražen. Mnichové vyučili se za dlouhého obležení vojenskému řemeslu, majíce nad to mezi deportovanými i hojnost bývalých vojáků, kteří učili mnichy zacházeti s puškou i dělem. Sám archim. Nikanor, jenž byl v Solovkách na odpočinku, obcházel před útokem střeleckým hradby, kropil děla svěcenou vodou, promlouvaje k nim při tom něžnými slovy: „O mátušky, holanďanky! Na vás naděje naše, za-

chraňte nás!“ Dlouho byl by si snad vojvoda Meščerinov poležel před hradbami Soloveckého kláštera, kdyby mu po roce přeběhlík Feoktist nebyl ukázal na slabě chráněnou část hradeb, kudy se mu v lednu 1676 podařilo nepozorovaně vniknouti do kláštera a překvapiti nepřipravené mnichy — rebelly. Hlavní náčelníci vzpoury byli hned v klášteře popraveni a ostatní vzbouřenci rozesláni po různých klášteřích vnitřního Ruska.

Bunt Solovecký byla první co do času vzpoura rozkolnická, proti níž musilo býti zakročeno zbraní. Za Solovkami šla však celá řada jiných vzpour, s nimiž bylo zápasiti všem cařům od Alexěje až do Petra I., ba i bunt Pugačovský za Kateřiny Vel. stál u velmi blízkém styku s rozkolem.

Hned za Soloveckým klášterem na zcela opáčné straně, na samé jižní hranici carstva Moskovského vzbouřili se donští kozáci pod velením atamana *Stěňky Razina.*

Donští kozáci, u nichž měli ohnisko své nespokojení živlové všech stavů ruských, přilnuli záhy k rozkolu a stali se jeho nejhorlivějšími přátely. Stěňka Razin roznítil kozáckou vzpouru sice hlavně za tím účelem, aby osvobodil sedláky ode jha panského; *) nicméně rozkol byl mu hlavním heslem, na něž se zdvihlo proti pánům celé Povolží od Kaspického moře až k Samaře. Povstání nabylo tak širokých rozměrů, že se St. Razin rozhodl již táhnouti přímo na Moskvu proti „bezbožnému“ caři, jenž se družil s „antikristem“ Nikonem. Avšak carskému vojsku podařilo se ještě

*) Stěňka rozhlašoval veřejně: „Já nechci býti cařem, jdu jen pobit všech knížat, bojar, vojvodů a činovníků, i chci vás učiniti všechny rovnými.“ A vskutku nemálo panstva skonalo tehdá pod ranami družiny Razinovy.

v čas vzpouru udusiti a náčelníka její vzíti v plen. O dobrodružstvích Razina a jeho popravě r. 1670 jakož i o vzetí kláštera Soloveckého zachovalo se v ústech lidu množství písní až na naše dny.

Podávám tu na ukázku po jedné z písní o těchto událostech. Netřeba ovšem dokládati, že obě složeny v duchu rozkolnickém, jakož ruská poësie národní ve stol. XVIII. byla pěstována skoro výhradně rozkolníky. Zpěvy ty nejsou prosty některé poëtické krásy, ač koncem XVII. stol. epická tvorba byla na Rusi již ve značném úpadku.

Píseň o obležení kláštera Soloveckého.

V Moskvě bylo na bazáru,
bojaré se sebírali,
vojevodu vybírali.
Vyvolili Petroviče Ivana
ze slavného Saltykova rodu,
vyvolili, carským očím představili.
Prohovoří pravoslavný car,
Alexěj to Michajlovič,
carské jeho veličenstvo:
„Hoj, což jsi ty bojařín můj statný,
milý ty můj vojevoda!
V pochod dej se ku sinému moři,
ku ostrovu velikému,
k monastýru přečestnému,
k monastýru Soloveckému.
Poruš víru starou, pravou,
stanov víru novou, lichou.“

Odpovídá statečný mu bojařín,
milý carský vojevoda:
„Hoj, což jsi ty pravoslavný car,
Alexěj náš Michajlovič,
carské tvoje veličenstvo!
Nelze na to pomysliti,
nelze, aby v rozum přišlo,
jak porušit víru starou, pravou,
jak stanovit víru novou, lichou.“

Rozezlil se car,
rozpálil se car
a tu vojvoda se prohřešil.
Zahovořil statný zase bojařín,
milý carský vojevoda:
„Hoj což jsi ty pravoslavný car
Alexěj náš Michajlovič,
carské tvoje veličenstvo!
Nuže, dej mi nevelikou, nemalou dej sílu,
tisícových čtyřicet dej pluků,
měděných dej čtyřicet mi kusů,
střelného dej prachu, kolik potřebí.“

Bylo právě o Petrově dni,
na siném to bylo na moři,
na velikém bylo ostrově,
v monastýru bylo přečestném.
Odzpívali ranní hodinky,
ke mši zvonit počal ponomar.
Chvalozpěvy mniši zapěli,
když tu přiběh' ponomar,
zvoník nerozumný:
„Hoj, což jste vy řeholníci ctní!
Táhne síla neveliká, nemalá,
tisícových čtyřicet je pluků
s měděnými čtyřiceti kusy,
prachu střelného, co potřebí.
A vše vojsko pravoslavné;
táhne ono boje svádět?
či k nám táhne pomodlit se?“
„Och ty hloupý zvoníku,
nerozumný ponomare!
Vždyť to vojsko pravoslavné;
netáhne sem boje svádět,
táhne ono pomodlit se.“

Dělostřelci vtípili se:
brali koule kalené,
v děla koule nabíjeli,
na monastýr vypálili,
na Solovecký.

(Ze sbírky Pavla Jakuškina).

Smrť Stěňky Razina.

Ranní červánky, bratří, vzplanuly,
východ zahořel krásným slunečkem,
bledá v západě luna pohasla.
Nerozlétal se sokol v blankytu,
esaul probíhal širým táborem,
chodil, procházel stany bílými,
dobré mládce on ze sna probouzel:
„Již vy vstávejte, dobří molodci,
ze sna vzbuďte se, Donští kozáci!
Není zdrávo tu u nás na Donu.
Zasmušil se náš slavný, tichý Don
od vrchoviska k moři Černému,
k moři Černému — ku Azovskému.
Truchlí ztrnulý kozačí náš kruh:
zmizel ataman, zhynul na věky,
zhynul Štěpán — syn Timofejevič,
podle nazvání Razin Stěnuška.
Padl v zajetí dobrý molodec;
bílé ruce mu poutem svázali,
v Moskvu kamennou jsou ho zavezli,
a tam na slavné Krásné plóščadi
s plecí srubnuli bujnou hlavičku.

(Ze sborníku Kiréjevského).

Stěňka Razin tedy dokonal pod sekerou na „Krásné plóščadi" a Solovky byly pokořeny.

Rozkol však nepoklesl s pádem „Solovek." Naopak za každého padlého bojovníka rozkolu vyvstávalo deset, dvacet nových neohrožených apoštolů, kteří nepochopitelnou rychlostí sbírali přívržence „staré víře." Dle slov samých rozkolníků bylo již r. 1676, tedy za deset let po formální roztržce, na sto tisíc osob, hotových položiti život za starou víru.

Nepomohlo ani upálení hlavních náčelníků rozkolu, Avvakuma, Lazara, diakona Feodora, jež kázal upáliti r. 1681 v osadě Pustozersku při ústí Pečory v Ledový okeán car Feodor Alexějevič, dosednuv na trůn po smrti Alexěje r. 1676.

Jediným toho následkem bylo, že vidouce nezbytí (hlavně po vydání *12 artikulů carevny Sofie*, *) které následovaly za porážkou patriarchy Moskevského při veřejném hádání s rozkolníkem mnichem *Nikitou Pustosvatým* **) uchýlili se z měst a z vesnic do severních a západních pustých, lesnatých krajin a tam zakládali nové „skity" (kláštery), okolo nichž vznikaly brzy celé rozkolnické osady.

Tak za doby obléhání Solovek rozprchli se odtud četní mnichové po celém severním Rusku a založili zde mnoho nových „skitů." Z nich pro-

---

*) Carevna Sofie spravovala říši ruskou za nezletilosti svých bratří Ivana V. a Petra Velikého od r. 1682—1689. Z počátku opírala se vší mocí proti rozkolníkům a vydala r. 1685 pověstných oněch 12 artikulů, dle nichž byl určen trest upálení kazatelům rozkolu, poprava rozkolníkům, svádějícím jiné v rozkol, a bičování a vypovězení starověrcům, vzpírajícím se domluvám duchovenstva. Později však změnila svou politiku a přijímala služby starověrců, ano stála prý ve spojení s Vygoréckým monastýrem, střediskem všech severoruských rozkolníků.

**) Již za Feodora Alexějeviče, horlivého pronásledovníka rozkolu, bylo hádání o víru v Moskvě na denním pořádku. Na počátku vladařství carevny Sofie u veřejném hádání se pokračovalo. Z té doby pověstný je sněm, svolaný r. 1682 samou vladařkou do carského paláce (granovité palaty) na Kremlu, kde za přítomnosti carevny a členů carské rodiny rozkolnický mnich Nikita Dobrynin, přezvaný Pustosvjat, hájil starověrce proti patriarchovi Joakimovi. Když patriarcha vytýkal rozkolníkům, že nesluší se, aby oni, lidé sprostní, spravovali církev; „my na sobě nosíme obraz Kristův, ale vám náleží poslouchati církve a nás arcipastýřů": odpověděl Nikita, obraceje se k Sofii: „Nás dali do klatby; ale jsme-li my prokleti, to musí býti prokleti i všichni naši ruští divotvorci a naši praotcové, caŕové ruští..." Tu i patriarcha i ostatní biskupové sklonili hlavy, a zůstali Nikitovi dlužni odpověď. Sofie odročila „sobor"; hned na to pak přemluvila střelce, dosavadní stranníky Nikitovy, aby chráněnce svého vydali a v brzce skutálela se Nikitova zkrvácená hlava s popraviště.

sluly brzy kláštery na řece *Vyga*, zvané odtud *Vygorěcké*, jež založil r. 1694 Solovecký ďáček Danila Vikulin; a Šarpanský skit na řece *Kérženci* v Závolží Nižegorodské gubernie, jejž založil Solovecký mnich Arsenij. Z Vygorěckého monastýra vyšli r. 1706 přívrženci mnicha Feodosia, kteří se pode jmenem *Fedosějevců* rozšířili záhy po celé Rusi a byli dlouhé doby nejmocnější sektou rozkolnickou. Jich stranníci žili v Petrohradě, v Moskvě (kdež založili proslulý později Preobraženský hřbitov), ve Pskově, však nacházeli se i v Polště, Rakousku, v Prusku, ba i v Turecku.

Uprchlý r. 1675 z Moskvy pop *Kosma* usadil se s 20 přívrženci v nynější Černigovské gubernii v okolí města *Staroduby*, a v lesnaté tamní krajině na hranicích litevských vzniklo za nedlouho 17 osad s více než 50.000 rozkolníků, pověstné to později osady Starodubské. Následkem pronásledování za carevny Sofie vystěhovala se část rozkolníků Starodubských do Polska a založila tam na řece Soži na ostrově *Větka* (v nynější gubernii Mohylevské) nové středisko, jež přerostlo brzy Staroduby a zmohlo se na první starověrecký chrám, jenž byl po zničení Kéržence jednu dobu hlavním střediskem všech starověrců.

V Povolží přilnulo k rozkolu nejdříve Nižegorodsko, kde slynuly kláštery Kérženské. Odtud se šířil rozkol dále po Volze, a tam na přítoku dolní Volhy, na řece *Irgize* proslul za nedlouho Uspenský monastýr, s nímž vešly ve spojení Don, Urál i celé Povolží. Všichni Jelečtí, Jajičtí (nyní Urálští) a většina Donských kozáků přešli k rozkolu. Severní sklon Kavkazu byl rozkolnický už na konci XVII. století.

I *Sibíř* přilnula k rozkolu ještě za Nikona,

následkem deportace Avvakumovy za Bajkal.*) Po celé cestě, kudy se ubíral vypovězený protopop, vznikaly rozkolnické osady.

Takým spůsobem, jak vidno, rozkol zachvátil během dvou, tří desítiletí celou Rus od Baltu do Tichého okeánu, od Ledového moře až do ledovců Kavkazských. Ale roztroušenost po tak ohromném prostranství stala se mu osudnou. Zakládaje se pouze na formálných různostech s církví pravoslavnou a nemaje kromě nenávisti k novotám vůbec a Nikonovým reformám zvláště nižádné positivné vodící myšlenky, která by spojovala všechny staroverce v jednu církev, rozdrobil se rozkol brzy snad v tolikero sekt, kolik bylo sporných mezi nimi otázek. Všecky takto již koncem XVII. století vzniklé sekty dají se však rozděliti na dvě hlavní skupiny: *popovštinu* a *bezpopovštinu*, t. j. sekty s kněžími a bez kněží. Obě skupiny společně *neuznávají ruské hierarchie*; bezpopovci kromě toho, nemajíce svěceného kněžstva, mají jen *občanské* (svodné) *manželství.* Všechny ostatní rozdíly jsou pouze formální.

Rozpadnutí rozkolníků v tyto dvě hlavní skupiny povstalo tím, že kněží, kteří původně pře-

*) Protopop Avvakum byl z prvních, kdož se v Moskvě postavili proti novotám Nikonovým. Za to poslán na Sibiř, kdež po celých šest let kázal proti reformám Moskevského patriarchy. Obdržev na přímluvu vysoko postavených osob milost, vrátil se do Moskvy: byl však za nedlouho internován v Pustozersku a tam po 14 letech upálen, poněvadž ve svých dopisech k caři mluvil neslušně o nebožtíku caři Alexěji. Avvakum skonal hrdinsky na hranici spolu s přátely svými Lazarem, Epifanijem a Nikiforem. Ještě z plamenů učil shromážděný lid, napomínaje ho, aby zůstal věren staré víře. Podnes ukazují nedaleko Pustozerska místo, kde skonal rozkolnický mučenník. (Maximova: God na sěverě).

stoupili k rozkolu, záhy vymřeli, a jediný rozkolnický biskup, Pavel Kolomenský, vypovězený r. 1654 od Nikona v Paleostrovský monastýr na jezeře Oněžském za to, že odsoudil pastýřským listem Nikonovy novoty a samého patriarchu proklel, skonal, neustanoviv nového biskupa.

Ač ho rozkolníci mnohokráte prosili, aby jim posvětil nového archijereje, odmítl žádost jejich, nepokládaje sebe oprávněným světiti nového biskupa, pokud sám, ač neprávem, byl stížen církevním trestem.

Nebylo tudíž nikoho, kdo by světil nové kněží rozkolnické, a jelikož biskupům pravoslavným, uznávajícím „antikrista“ za patriarchu Moskevského, upíráno právo kněží světiti, nastala mezi rozkolníky záhy nouze o kněží. Mírnější část rozkolníků — mimo jiné i protopop Avvakum — tvrdila, že i pravoslavní biskupové mohou platně kněží světiti a že pouze potřebí vysvěcené pravoslavné popy převáděti k „starověrectvu,“ což za tehdejších a i nynějších bídných poměrů světského duchovenstva nebylo právě největší obtíží pro rozkolníky, kteří z pravidla byli zámožnější, než lid pravoslavný. — Ale rozhodnější strana tvrdila, že po vymření původních kněží pravoslavných je „pravé“ duchovenstvo u nich navždy nemožno, a proto zůstávali bez kněží, a církevní obřady vykonával vždy nejstarší člen obce.

Popovci zaujali střední, západní a jižní část Ruska, kdežto bezpopovci se rozšířili po Sibíři a severním Rusku, ba zaujali i přímoří Ledového okeánu v samém sousedstvu s Čudy namnoze ještě pohanskými. Zváni odtud i *Pomorci.*

3. Zápas s rozkolem.

Reformy Petra Velikého počátkem XVIII. století znova osvěžily ducha rozkolnického, ano způsobily ve prospěch rozkolu více než reformy Nikonovy. Čím byl Nikon zřízení církevnímu, tím u větší ještě míře byl Petr zřízení státnímu. A reforma vůbec byla v očích starověrců kacířstvím.

I dožil se Petr podobně jako patriarcha Nikon názvu antikrista.

Dle hodnověrných výpočtů očekávali ruští starověrci antikrista — jak výše již ukázáno — roku 1669.

Ale hrozné noci masopustní a před sv. Trojicí minuly, aniž se měsíc zatměl, hvězdy nepadaly a trouba archandělova nezazněla.

Rozkolníci byli v nesnázích. Co že to znamená? Nemluví-li písmo sv. zřejmě dosti? Či snad se stala chyba ve výpočtu? Hledali, hledali, a poněvadž kdo hledá, vždy najde, našli i starověrci chybu v počtech. Tisícileté spoutání satanáše nepočalo ode dne narození Kristova, jak původně počítali rozkolníci, nýbrž teprv od jeho z mrtvých vstání. Neboť tímto zázrakem přemohl teprvé Kristus moc ďábelskou. Připočítá-li se tedy k 34 rokům stáří Kristova 1000 let, co byl satanáš spoután, a k tomu apokalyptické číslo 666, obdrží se rok 1699 neb 1700, jenž musí býti pokládán za počátek vlády antikristovy a o dva a půl roku později má nadejíti konec světa i soudný den. Rozkolníci čekali tedy trpělivě dále.

A hle! Když se naplnilo osudné číslo 1699, vrátil se car Petr Alexějevič z ciziny, kam se byl odebral na zkušenou, nazpět do Moskvy, vrátil se oholený, v německém kabátě a počal předělávati

Rus „na německý spůsob.“ Starověrci všimli si dobře, že Petr, vraceje se do Moskvy, nezajel na Kreml poklonit se tamním divotvorcům (svatým ostatkům), ani se nestavěl před obrazem Iverské boží mátere, jako dělávali všichni zbožní cařové Moskevští, nýbrž odejel přímo na Kokuj, německé to předměstí, kde v domě jistého cizince Němce prohýřil se svým přítelem a učitelem Lefortem celou noc.

Druhého dne, když přijeli bojarové se mu představit, ostříhal jim zarostlé ctihodné brady a přikázal, aby všichni Rusové se holili a nosili se dle německého kroje. O týden později, 1. září, kterýmžto dnem na Rusi počínal tehdá nový rok, Petr proti starodávnému obyčeji ruských cařů neobjevil se národu na Kremlovském nádvoří v carském ornátu, nepřijal od patriarchy požehnání a od bojar blahopřání, aniž sám přál štěstí a blaha shromážděnému národu. Za to v týž den hodoval, mnoho jedl a pil, a svým šaškům velel stříhati ctihodné brady ruských velmožů.

Minulo dvanáct dní od návratu cařova z ciziny a Petr ani jednou se nesetkal s carovou a s dětmi. Tu dvanáctého dne přikázal, aby se carová s dcerami postřihly za řeholnice a odeslal je do kláštera Suzdalského. Syna pak, careviče Alexěje, dal na vychování Němcům.

Uspořádav takým spůsobem záležitosti rodinné, jal se uváděti v pořádek záležitosti veřejné. První byli na řadě střelci, šmahem skoro rozkolníci. Petr měl s nimi staré účty. Vzpoury střelecké neutuchaly od smrti Feodora Alexějeviče. R. 1682 pomohla střelecká vzpoura carevně Sofii k vládě; r. 1689 div se sám Petr nestal obětí nového spiknutí, před nímž mu bylo uprchnouti z Moskvy do Trojické lávry. Avšak i za nepřítomnosti Pe-

trovy osnovali střelci spiknutí dále a proto se Petr odhodlal krvavě se s nimi vyrovnati. Hradby Kremlovské byly posázeny srubanými střeleckými hlavami, ba rozkolníci tvrdí, že v předměstí Preobraženském Petr sám pomáhal stínat odbojné hlavy střelecké.

Však ještě hroznějších věcí se dopátrali starověrci. Petr se nepostil a veřejně jedl masitá jídla i v postní den; do kostela nechodil, v sobotu se nemyl v parní lázni; sám tabák „pije“ a druhým káže „píti“ (roz. kouřiti) toto třikrát prokleté bejlí, kdežto za zbožných předešlých carů nosy uřezávali těm, kdo tabák pili. Nový rok přenesl s 1. září na 1. den ledna a přitom ukradl bohu osm let. *)

Sledovali starověrci jednání Petrovo, očím a uším nevěřili, hlavou vrtěli a v mozku se rodily pochybnosti. „Ale je-li pak on opravdový náš car? Po carsku aspoň si nevede. Nevyskytnul-li se mezi námi nový Griška Otrepjev, nový Lžidimitr?“ A brzy počala mezi lidem kolovati pověsť, že zbožný car Petr Alexějevič odejel do *Skleněného carstva* **), tam zmizel beze stopy a místo něho přijel nyní na Rus nějaký *Židovín z pokolení Danova*, ***) a

*) Rusové do Petra Vel. nepočítali leta od narození Kristova, nýbrž od stvoření světa, při čemž stvoření světa kladli na 5500 let před Kr., kdežto na západě se počítalo od stvoření světa do Krista 5508 let. Když Petr zavedl i na Rusi nový letopočet od narození Kristova, a kázal psáti nový rok 1708, rozkolníci psali 1700 a tvrdili, že Petr ukradl bohu osm let.

**) Rusové jmenovali Štokholm *Stěkolno*, a protože sklo slove po rusky *stěklo*, jmenovali Švédsko *Skleněným carstvem*.

***) Dle starého ruského podání antikrist bude pocházeti z židovského pokolení Dan a objeví se nejprve na severu.

to že je *očekávaný antikrist.* I chovali se k němu jako k antikristovi.

Staroverci vzdělanější v báji o Petrovi antikristovi sice nevěřili, ale jeho reformy také zatracovali, pohlížejíce na ně se stanoviska národního.

V dobách těch, když Petr zaváděl na Rus němectví a vůbec mravy západní, kdy říši rozdělil na gubernie a provincie a obyvatelstvo v třídy dle německého způsobu, zachované na Rusi od té doby až podnes v nesmyslných čtrnácti „činech", počínajících od „koléžského registratora" a končících „říšským kancléřem"; v době, kdy zavedeno množství nových hodností vojenských a civilních a všechny nazvány německými názvy, protivnými jazyku ruskému: v ty doby stáli rozkolníci v čele *ruské strany národní,* hájící starých práv a starých obyčejů domácích.

Národní ráz rozkolu je patrným i ve všech tehdejších vzpourách. Poslední střelecký bunt v Moskvě r. 1698, jenž skončil popravou všech náčelníků a úplným rozpuštěním střeleckého vojska, byl přímo již namířen proti cizincům a hlavně proti Němcům. Heslem vzbouřenců bylo: „Vzhůru na Kokuj!" a Kokuj byl název Moskevského předměstí, obydleného výhradně Němci a jinými cizozemci.

O několik let později vypukla vzpoura na jihu mezi kozáky, kteří se vesměs už hlásili k starověrcům. Volal-li ataman *Bulavin* Donské kozáky do zbraně proti Petrovi slovy: „Zlí bojaři a *Němci* uvádějí nás v ‚ellinskou' víru (t. j. v pohanskou víru) a od pravé křesťanské odvracují", tuť zmínka o Němcích ukazuje zjevně, že se nejednalo *jen* o zájmy náboženské.

Tím se však octli rozkolníci v odporu proti

Petrovi; přestali býti stranou náboženskou a stali se i zjevně stranou politickou.

Ve věcech náboženských byl Petr dosti snášeliv, uznávaje práva všech vyznání náboženských, a nebyl by snad podnikal o své vůli ani proti rozkolníkům z počátku ničeho. Naopak je známo, že se neřídil 12 drakonovskými artikuly carevny Sofie. Ví se, že pozoroval se zálibou, jak pod rukami energických Pomorců řídnou pralesy, vysychají neprůchodné bažiny a na bývalých pustinách vyrůstají osady, zelenají se nivy, vznikají průmyslové závody, otevírají se rudonosná ňadra země, jak se jejich přičiněním oživuje právě ona část Ruska, ve kterou skládal nejlepší své naděje, v níž založil i svou novou residenci. Monastýr Vygorěcký těšil se pro své blahodárné působení i zjevné přízni panovníkově a dostalo se mu některých privilejí. Že za Petra zamezen rozkolníkům přístup k úřadům státním, to byl ústupek pravosloví, jehož Petr nikdy nepodceňoval.

Petrův ukaz z r. 1714, jímž se rozkolníkům ukládají dvojnásobné poplatky z hlavy a poplatek za nošení brady (plného vousu), měl původ ve stálé prázdnotě státní pokladny, jež nestačovala na velikolepé, ovšem též velenákladné podniky Petrovy. Ukaz, aby rozkolníci nosili žluté značky na límci u kaftanu, měl umožniti kontrolu nad řádným placením rozkolnických poplatků. Ale všechny tyto ukazy byly rozkolníkům více na prospěch než na škodu. Za prvé rozkolníkům dáno takovým spůsobem právo existence v Rusku; za druhé platíce poplatky rozkolnické byli osvobozeni od různých jiných platů, sbíraných z obyvatelstva pravoslavného, kteréžto platy převyšovaly obyčejně poplatky rozkolnické. Jest zjištěno,

že veliká část zejmena vypočítavých kupců přestupovala za Petra k rozkolu, vidouc v tom hmotný prospěch.

Z ohledů náboženských nestavěl se Petr proti rozkolníkům, vida v nich pilné, rychle bohatnoucí a proto i k placení schopné poddané. Ale když ho starověrci vyhlásili veřejně za antikrista, za falešného caře, když vystoupili proti jeho politickým reformám a přilnuli ke konservativné straně *careviče Alexěje*, jenž pro vzpouru proti otci skonal ve vězení r. 1718, ujal se Petr všech možných prostředků na jich potlačení.

Však ani rozkolníci nespali. Slovem i skutkem sbírali přívržence po celé Rusi a rozdmychovali v lidu odpor proti cizozemským novotám Petrovým, slučujíce je s otázkami náboženskými.

V rozkolnických klášteřích opisovaly se ve stech exemplářů polemické traktáty, v nichž se Petr odsuzoval jako antikrist, a podomní obchodníci roznášeli je po celé Rusi. Cař kázal buřičské pamflety konfiskovati, ale obratní „korobejníci“ (roznášeči) uměli se vyhnouti i nejbystřejšímu zraku policie. Vydal tedy Petr podivný rozkaz, že řeholníci ve svých celách nesmějí míti papíru ani černidla. Ale i tento prostředek pomohl málo; neboť kromě řeholníků psali proti Petrovi i světští duchovní a laikové, kteří nejen psali, nýbrž i tiskli své polemiky. Na konec r. 1720. přišel Petr na myšlénku, zříditi *censuru*. Vydalť ukaz, jímž zapovídá prodávati knihy obsahu náboženského „beze svolení duchovního kollegia,“ kterýžto ukaz rozšířil se ponenáhlu i na spisy obsahu nenáboženského a dusí ruskou literaturu na mnoze až dosavad.

V ty doby proslul mezi starověrci všech odstínů náčelník Vygoréckého monastýra, vysoce na

svou dobu vzdělaný *Andrej Denisov,* potomek Novgorodských knížat Myšeckých. Na svých cestách po celé Rusi rozšířil slovem i četnými spisky zásady starověrecké, pomáhal radou i popovcům i bezpopovcům, ač obě skupiny nevražily na sebe. V klášteře Vygoréckém zařídil odborné školy, odkudž zaopatřoval všechny rozkolnické osady bez rozdílu, kde se ukázala toho potřeba, bohoslužebnými knihami Donikonovské redakce, starobylými obrazy, i pěvci, zpívajícími po starých nápěvech. Denisov vypracoval pro Moskevské Fedosějevce též statut *Preobraženského hřbitova* s chorobincem, jenž se stal během času střediskem všech ruských bezpopovců, tak jako později *Rogožský hřbitov* v Moskvě byl střediskem popovců.

Vůbec byla činnost Denisova tak vydatná a působivost Vygoréckých klášterů potkávala se s takovými výsledky, že byly jimi parallelisovány prostředky Petrovy, směřující k potlačení rozkolu.

Petr Veliký nabyl brzy přesvědčení, že boj proti rozkolníkům není tak snadný, jak si původně představoval. Měly-li prostředky jeho dojíti cíle, bylo nutno, títi v pravý kořen rozkolu a tak rázem položiti meze dalšímu jeho šíření. Ale v tom uvízl Petr i celá jeho rada; kde že jest kořen rozkolu? co jest jeho podstatou a čemu vlastně chtějí rozkolníci? Nikdo neznal důkladně rozkolu: ani církev, ani vláda, ba ani rozkolníci sami neznali se již vespolek. Tuť ovšem všecek boj hmotný stává se nemožným a zbývá jediný prostředek: usvědčovati slovem. Prostředku toho chopil se nyní Petr Veliký.

Na jeho žádost „svatý synod,“ jenž po zrušení patriarchátu Moskevského, vzpouzejícího se tytýž reformám Petrovým, stál od roku 1721 v čele církve, vyslal roku 1722 mnicha Neofita do krajin

Pomorských, aby zavedl hádání o jednotlivých článcích víry s náčelníky bezpopovštiny a tím poznal její podstatu. Na 107 otázek, jež předložil Neofit rozkolníkům ve valném shromáždění na poli Pafnutovském, kde se sešlo na tisíce rozkolníků severoruských, odpověděl jich vůdce Andrej Denisov celou knihou, klasickou pro rozkolníky, známou pode jmenem *odpovědí Pomorských*. Nedávno před tím vymohl i Nižegorodský biskup Pitirim, dříve přívrženec rozkolu, potom úhlavní jeho nepřítel, od popovců, bydlících ve krajích Povolžských, *odpovědi Kerženské*, nazvané tak od klášterů Kerženských, kteréž byly hlavním jejich střediskem. Odpovědi tyto sepsal Alexandr diakon, řídě se pokynutím Vygorěckého Andreje Denisova.

Odpovědi rozkolníků zavdaly podnět k celé literatuře o rozkolu, jíž se obírali všichni tehdejší spisovatelé pravoslavní, ač s nevalným úspěchem. Pozoruhodný jest jen spis sv. Dimitrije, metropolity Rostovského: Pozorování o rozkolničí Brynské víře. Spis ten byl pak dlouho jediným pramenem, z něhož úřadové světští i duchovní čerpali své známosti o rozkolu.

Však ani tento boj mravní nevedl k cíli. Rozkolu stále a stále přibývalo, a Petr Veliký poznal, bohužel už na sklonku života, v čem dlužno hledati příčinu vzrůstu rozkolnictva: byl to nedostatek vzdělání prostého lidu, postrádajícího škol i vzdělanějšího duchovenstva, hrozná pověrčivost a lpění na zastaralých, byť i pošetilých zvycích.

Petr Veliký zřizoval sice školy, ale školy ty měly sloužiti k vychování a vycvičení důstojníků pro vojsko a činovníků pro nesčetné, nově zřizované úřady. Proto hlavní péče jich byla obrácena na počtářství, geometrii, rýsování a tomu podobné předměty, jež mají poměrně jen nepatrný význam

pro venkovský lid. A přece nutil Petr národ, aby posílal své děti do těchto škol, a když lid se vzpouzel, tvrdě, že školy prospěchu mu nepřinesou, naopak že zbavují ho pracovních ruk dorůstajících synů, kázal násilně za vojenské assistence přiváděti deseti až patnáctileté hochy do školy a vzpouzející se rodiče sázel do žalářů, aneb jinými spůsoby je trestal.

Kromě pověrčivosti a lpění na zastaralých zvycích byly i jiné příčiny, jež vedly lid v náruč rozkolu. Byly to různé nové ukazy Petrovy, jako zejmena zákon o průvodních listech a cechovní pořádky. R. 1719 byla první revise na Rusi, při níž zapsáni všichni poddaní ruští ve zvláštní knihy, na základě čehož byli nuceni zůstávati stále v témž místě, kde byli za doby revise, aby bylo usnadněno vybírání daní. Kdo se chtěl vzdáliti ze svého obydlí, musil si vyprositi průvodní list. Cechovní pořádek zrušil dosavadní svobodu živností a vyhradil provozování řemesel pouze obyvatelům měst. Všeho toho nebylo v rozkolnických osadách, kde panovala úplná svoboda zaměstnání a stěhování se. Petr Veliký zrušil svobodnou volbu soudců, starostů a jiných představených, dosazuje na všechny takové hodnosti své úřadníky. Za Petra bylo — třebas ne de jure, ale de facto — zrušeno právo osadníků, voliti si duchovního správce, poněvadž fary se staly ponenáhlu dědičnými. V osadách rozkolnických naopak všechny hodnosti se zadávaly svobodnou volbou a každý člen obce byl oprávněn domáhati se kterékoli hodnosti, ač měl-li k ní schopnosti.

Nad to bezúhonnný život rozkolníků, jich střídmost a zdrženlivost, vzmáhající se proto mezi nimi zámožnost, úcta ke starobylým podáním ruským a pečlivé, úctyplné konání bohoslužebných

obřadů ve chrámech starověreckých byly stálým lákadlem, jemuž stěží dovedli vzdorovati pravoslavní. Avšak ta okolnost, že Petr Veliký vedl boj s rozkolníky odkrytě a zjevně, nezpůsobila státu nijaké škody. Ač neustále přibývalo přívrženců starověrectva, nicméně takých ohavných, nepřirozených sekt, jaké vznikly za *tajné* politiky pozdějších nástupcův Petrových, na Rusi tehdáž nebylo.

Nástupcové Petrovi postrádali zhola energie, jíž bylo potřebí na urovnání rozkolu. Nicméně i za nejbližších nástupců Petrových veden boj s rozkolníky zjevně. Tak na př. když r. 1734 odhaleni v Moskvě přívrženci „chlystovštiny," svatý synod vydal tiskem hlavní články jejich víry a dal je čísti veřejně ve chrámech, aby lid měl příležitost je poznati a jich se varovati.

Na Rusi přivykli již rozkolu. Ano i vláda počala pomalu navykati stavu věcí, jak se jevily ve skutečnosti, a když nastoupil na trůn Petr III., dobrosrdečný ale neprozřetelný panovník, zastaveno pronásledování starověrců, vypovězencům povolen návrat do vlasti a vykázány jim některé kraje v Sibíři na usazení. Takž se dostalo po stu letech rozkolníkům po prvé úlevy, ač neveliké, neboť i nyní byli vládou toliko trpěni, nikoli však uznáváni. Ale i to dostačilo některým výstředním sektám, že, když slabý Petr ráznou manželkou svou Kateřinou II. přinucen byl vzdáti se trůnu v její prospěch a brzo na to v Oranienbaumu skonal, vyhlášen byl za druhého mesiáše pravověrných křesťanů, smrt jeho prohlášena za vymyšlenou a rozneslo se o něm, že ve změněné osobnosti pode jmenem Kondratije Selivanova odešel na Sibíř, odkudž se po čase zase vrátí, aby zasedl

na soud všech věrných i nevěrných křesťanů. (Podání skopecké.)

Ani Kateřina II. nepronásledovala rozkolníků. Činila tak, poněvadž viděla, že se staroverci vyznamenávají vzorným hospodářstvím. Na přímluvu Potemkina a ještě více vlivem Voltairea a Diderota, s nimiž byla ve stálém spojení, zbavila svými ukazy, od r. 1762 do r. 1782 vydanými, rozkolníky dvojnásobných podušných poplatků, daně z brady, povinnosti odívati se ve zvláštní oblek, vykázala jim úrodné kraje v Závolží a v Novorossijsku na řece Moločné, kteréž dříve pusté krajiny staly se pod rukami pilných starověrců brzy nejúrodnějšími kraji celé téměř Rusi. Ano povoleno rozkolníkům stavěti též modlitebny a vydržovati při nich kněží, vysvěcené pravoslavnými biskupy.

To vše platilo arci o popovcích, kteří takto vstoupili částečně opět ve svazek církve pravoslavné a zváni odtud *jedinověrci*. Obnovení práv jedinověrců dovršeno za panování cara Pavla Petroviče, kterýž r. 1800 na přímluvu osvíceného metropolity Moskevského *Platona* povolil jim usazovati se a stavěti chrámy se stálým při nich duchovenstvem po všech ruských eparchiích (diécésích).

Ale přílišnou tolerancí, či lépe řečeno lhostejností ve věcech rozkolu, upadla vláda v extrém druhý. Smír po dobrém byl místný, ba žádoucí u sekty popovské, jež se nikdy valně nelišila od pravoslaví. Smír byl vítaný též u sekt bezpopovských, uznávajících všechny články víry, jako pravoslaví, uznávajících v principu i kněžstvo, ale v skutku zbavených — po jich názorech — možnosti, míti pravé duchovenstvo. Rozhodně nebezpečnou byla však shovívavost vlády vzhledem k některým jiným sektám, nestojícím ve spojení s rozkolem, které

se rozmohly za doby té tytýž i na úkor obecné mravnosti. Rozličné nesmysly, jaké mohou vzniknouti jen ve hlavě náboženským fanatismem ztřeštěného nevzdělance, šířeny slovem i tiskopisy mezi nevolníky a hlavně mezi stavem kupeckým, jenž byl koncem XVIII. století hlavní oporou všeho sektářství.

Za těch dob vznikly aneb se dokonale rozvily lidstvu i státu nebezpečné sekty skopců, chlystů, běgunů a jiných výstřelků ruského sektářstva, které neuznávají ni obce ni státu, zavrhují manželstvo i rodinu, povrhují všemi svátostmi kromě křtu a v náboženském fanatismu zohavují své tělo, i docházejí až do samovraždy.

Již na počátku XIX. století bylo patrno, že nutno opět s veškerou přísností zakročiti proti nebezpečným sektářům. Však jakých užiti prostředků, aby se věc neminula zase s výsledkem?

Neznalost rozkolnických poměrů byla opět prvním kamenem, na nějž vláda narazila. Neměl-li trpěti nevinný s vinným, bylo třeba znáti, které sekty jsou státu nebezpečny a které lze trpěti. Ale cesta, po které se nyní kráčelo, nemohla vésti k cíli. Zde bylo především třeba, aby se jednalo veřejně o poměrech rozkolnických, aby v jejich tajnosti bylo uvedeno co možná nejvíce světla. Toho však nedbáno.

Již za Alexandra I. a ještě více za Mikuláše veškero jednání o rozkole vedlo se co nejtajněji. Všecky spisy, jednající o rozkole, byly opatřeny svrchu poznámkou „sekretno“ — tajně. Knihy rozkolnické konfiskovány, časopisy se zprávami o rozkole nepropouštěny na veřejnost. Jednání o sektách zůstávalo tajno i Petrohradskému vládnímu senátu, neboť veškeré zprávy toho druhu odevzdávány přímo zvláštnímu „sekretnímu komitétu“ při mi-

nisterstvě vnitra. Tajemnůstkářství dospělo tak daleko, že když v letech dvacátých vzniklo v Moskvě jakési nedorozumění mezi vládou a metropolitou v záležitosti zakročení proti veřejnému vystupování „separatistů“ a shledáván byl materiál na referát o záležitostech rozkolu: nenalezeno v ministerstvě vnitra ani zprávičky o rozkolnících, a referentovi bylo použiti knihy Andr. Žuravleva, psané ještě v polovici XVIII. století.

Opatrnost ve věcech, týkajících se rozkolníků, měla ovšem jakýsi důvod. Kdykoli totiž byla podána vládě nějaká žaloba na rozkolníky, zvídali tito o hrozícím jim nebezpečí vždy dříve, než byl vynešen rozsudek ze soudní stolice, i našli vždy s důstatek prostředků, jak by následky jeho zmírnili. Úplatnost mezi nižším úřednictvem byla na Rusi již tehdáž všeobecna. Velezajímavý doklad — ovšem již z let pozdějších — uvádí N. Petrov.*) Za ministra vnitra Bibikova zaslána „tajnému komitétu“ žaloba na Moskevský Preobraženský hřbitov za příčinou jakéhosi nezákonného legátu. Bibikov svěřil vedení pře státnímu radovi Bezakovi. Tento znaje prodajnost svých písařů a obratnost rozkolníkův zvídati o všem na světě, zašíval každého večera akta v podušku, na které spal, aby se jich tou dobou nezmocnili. Svým podřízeným nedovolil vzdáliti se ani na krok, aby se někde nepodřekli; chodili s ním i do lázní, držíce akta pod pažemi. Díky takové obezřelosti dopátral se Bezak všeho, na čem mu záleželo, a rozkolníkům se tentokráte nepodařilo soudní jednání zmařiti.

Mezi tím, co trvalo pátrání po sektách státu nebezpečných, nastaly zlaté doby byrokratům

---

*) Děla o Moskovskich staroobrjadcach četvert věka tomu nazad. (Russk. Věstnik: 1881 XII.)

o pořádek pečujícím. Pronásledovali přívržence ať již té či oné sekty, státem trpěné či stíhané. Poučný obrázek řádění byrokratického v severních končinách gubernií Oloněcké a Archangelské nakreslil A. F. Gilferding ve svých zápiskách při sbírce severoruských bylin: „Přijdete do vesničky; uprostřed milých, útulných chatek zarazí vás náhle pohled na truchlou zříceninu. Co to? tážete se. — Ach, byla to naše modlitebna; před dvaceti lety přišel z Pitěra (Petrohradu) rozkaz a přijel gubernský úředník, odvezl naše obrazy, zapečetil modlitebnu, sňal s ní kříž a zakázal nám vkročiti do ní. Tak stojí už dvacet let a skoro se rozvalila. — A kde teď se scházíte k modlitbám? — A nikde, báťuško. Zakázali nám všeliké projevování náboženství. — A tak téměř po všech vsích nejsevernějších krajin Ruska; všude modlitebny v rozvalinách, hřbitovy s uzavřenými vraty, a při nich zápověď, aby se nikdo z rozkolníků neodvážil vstoupiti na hroby a tam snad modlitbou za mrtvého otce, matku, ženu či dítě odleviti si u srdce.“

Mírné, klidné, pracovité obyvatelstvo pustých těch krajů, jemuž je stále zápasiti s nouzí a nedostatkem, zbaveno beztaktností byrokracie i poslední útěchy náboženské. A což při tom nejkrásnějšího, že vše to se nedálo snad z náboženské horlivosti, nýbrž prostě z kancelářské rutiny, ač jsou obyvatelé tamní nejvěrnější poddaní carovi.

Co se dělo nedaleko Petrohradu ještě před 20, 30 lety, děje se na př. v Sibiři podnes. Duchovní té či oné osady pozoruje, že někteří z jeho příslušníků nebyli u zpovědi několik let. Hotový důkaz — jsou to rozkolníci. Píše raport policejnímu hejtmanu, a hejtman vyšle komisi do rozkolnické vesnice. Při prohlídce naleznou se staré knihy — nový důkaz. Komise sebere celou vesnici,

naloží na vozy, knihy jako corpus delicti vezme s sebou a odvádí podezřelé z kacířstva k vrchní instanci, to jest k biskupovi. Gubernské město je vzdáleno při nejmenším několik set verst; cesta k vrchní instanci trvá několik neděl. Zásoby, jež provinilci vzali z domova na cestu, jsou dávno vyčerpány; policie se o výživu jejich nestará: živí se tedy po cestě almužnami. Konečně předstoupí před biskupa. Tomu či onomu se klade za vinu, že pokřtil sám novorozeňátko. Obžalovaný se přiznává: „A což nám zbývalo dělati? Děcko bylo choré; osadní chrám vzdálen od vesnice na sto verst; měli jsme je nechati zemříti beze křtu?“ Ohromnou vzdáleností od pravoslavného chrámu vysvětluje se také, proč nechodí osadníci ke zpovědi, proč konají doma některé bohoslužby (ovšem dle starých knih) sami, a konsistoř je prohlašuje za nevinné. Knihy ovšem se zabaví. A „rozkolníci z nouze“ mohou se vrátiti v pokoji zas domů, prožebravše se na tisíci verst. A policie konala přec jen svou povinnost — spravedlnosti učiněno zadost.*)

Tak děje se na Sibiři, tak se dělo do nedávno v Oloněcku. A jak se měly věci zatím v Petrohradě samém, na očích vlády a policie? Tu se trpěl výše již zmíněný Kondratij Selivanov, nový mesiáš skopců, který za dvacet let svého přebývání v Petrohradě vyklestil více než 700 nově získaných přívrženců sekty skopecké, která nejen že neuznává caře za pravého panovníka ruského, nýbrž i pikle proti říši kuje; tu pokládají se chlystové za pravověrné křesťany, ani zatím ve formě společnosti paní Tatarinovy (1834) vnikají jako skuteční ada-

*) Více podobných případů zaznamenal pravoslavný duchovní Vakch Gurjev ve svých náčrtcích *Nevolnyje raskolniki.* (Russk. Věstnik 1881, VI.)

mité i do vyšších kruhů Petrohradských a rozšiřují tam nejpovážlivější zkázu mravů a nejhnusnější pověry. Z těchto dob svévolného byrokratického řádění vykazují dáta statistická největší rozšíření rozkolnictva. Kdežto r. 1826 udává se počet rozkolníků na 820.000, páčí se jich síla dnešního dne na celých 16 milionů.

Jak patrno, pod rouškou tajemství, kterou zahalen rozkol za doby Mikulášovy, dařilo se sektám znemravňujícím dosti dobře, za to však strádaly nevinné sekty ryze ruských popovců a bezpopovců. Přirozeno, že na okolnost takovou muselo býti poukazováno, že nastala nutnost odděliti ovce od kozlů. Ministru vnitřních záležitostí hraběti Perovskému náleží zásluha, že v letech třicátých učiněn u věci té počátek. Na jeho rozkaz sebrány v osmi velkoruských guberniích podrobné zprávy o sektářích a na základě jich vytištěny r. 1830 v zákonníku pravidla, jak se mají úřadníci chovati k sektám *státu nebezpečným.* Takovými uznáni duchoborci, molokané, skopci a „jiní“ heretikové. „Rozkolníci“ uznáni mlčky „méně škodnými sektáři.“ Poněvadž ale následkem slovíčka „jiní“ rozdíl mezi škodnými a méně škodnými sektáři zůstal i na dále neurčitým, vydáno v následujících letech ještě několikero dělení sektářů, až na konec roku 1842 svatý synod přestal na takovémto roztřídění separatistů:

Nejnebezpečnějšími sektami jsou: 1. *Ijudějstvujuščije* (žijící spůsobem židovským), kteří odpadli úplně od křesťanstva. (Takové *sekty*, jak později dokázal P. Melnikov, nebylo však nikdy na Rusi. Lid zval tak přívržence různých sekt, a slovo ijudějstvujuščije bylo synonymem slova jeretik t. j. kacíř). — 2. *Molokané*, kteří neuznávají svátostí, hierarchie, přísahy, vlády. — 3. *Duchoborci*, po-

dobní ve všem molokanům. — 4. *Chlystové*, zbožňující člověka. — 5. *Skopci*, uznávající svého náčelníka za Krista a hubící potomstvo. — 6. Ti z *bezpopovců*, kteří neuznávají caře a manželství. *Nebezpečnými* jsou všichni *bezpopovci*, třebas uznávají caře a manželství. *Méně škodnými* jsou „*rozkolníci*," čímž se tu rozumějí *popovci*.

Takž tedy uznáno konečně i úředně, že vlastní rozkolníci, to jest popovci a bezpopovci, nemají nic společného se sektáři státu „nejnebezpečnějšími," i možno bylo jednati už o to, jaká práva mohou jim býti propůjčena.

Však i tu byla ještě nová obtíž. V různých spisech, jednajících o rozkolu, uvádí se jmenem asi sto různých sekt. Již sv. Dimitrij Rostovský na počátku XVIII. století znal asi dvacet názvů různých sekt; v letech dvacátých minulého století arcibiskup Tverský Lopatinský uvádí na 40 sekt, a počet jich čím dále tím více se množí. Jaký že je rozdíl mezi jednotlivými sektami a jaký vliv může míti tento rozdíl na práva, jim chystaná?

Bedlivějším zkoumáním zásad jednotlivých sekt poznalo se však, že pod množstvím různých názvů kryje se toliko velmi nepatrný počet vyznání náboženských, a že spisovatelé, hlavně minulého století, pod každým novým *názvem* staré sekty rozuměli zcela novou *sektu*.

Pavel Melnikov uvádí ve svých Listech o rozkole zajímavý toho doklad. V dobách vzniku Nikonovského rozkolu nazýváni starověrci obyčejně jmenem jich náčelníka. Hlavou popovců byl na př. až do roku 1681 protopop *Avvakum;* podle něho zvána popovština *avvakumštinou*; popravili v Pustozersku Avvakuma, hlavou popovců stal se *Nikita*, protopop Suzdalský, a dle něho popovštinu zvou *nikitovštinou*. Popravili Nikitu na

řece Kerženci, náčelnictví přeneseno na *Onufrije*, učedníka Avvakumova a popovština se nazývá *onufrijevštinou*; v tutéž dobu proslul v jiné popovské osadě mnich *Sofontij*, a po něm jmenují tutéž popovštinu *sofontijevštinou*. Po smrti obou řídí starověreckou obec *diakon* Alexandr, odtud název *diakonština*. Když dal Petr Veliký Alexandra upáliti, byla hlavním střediskem popovštiny *Větka*, a proto se jí říkalo *vyznání Větkovské*. Popovci získali během času biskupy *Epifania*, *Afinogena* a *Anfima:* po nich píšou v knihách o *epifanovštině*, *afinogenovštině* a *anfimovštině*. Na konec nabyla vrchu Moskevská obec staroverecká, a dle *Rogožského* hřbitova zvou popovštinu *Rogožským vyznáním*. Stoupenci téhož vyznání, žijící v Multánech a v Bukovině, nazývají se *lipovany*, a v Dobrudži druhdy turecké, nyní rumunské slovou *někrasovci*. A vše to je jedna a táž *popovština*.

Podobný význam mají četné jiné „sekty". Ale i tam, kde skutečně jest jakýsi rozdíl mezi sektami, bývá tento rozdíl pranepatrný. Tak na př. jedna sekta tvrdí, že pokáním za jistý hřích sluší pokloniti se k zemi *dvakrát*, a druhá sekta se klaní *třikrát*. Jedna sekta má na kříži nápis I. N. C. I. (Isus Nazarejskij, caŕ israilskij) a pod ním vyobrazení boha otce, pod tímto sv. ducha, a ještě níže ukřižovaného Krista; a druhá sekta má na svém kříži nápis Is. Chs. Caŕ Slavy a místo obrazů boha otce a sv. ducha jen otisk hlavy spasitelovy na roušce sv. Veroniky. V tom celý mezi nimi rozdíl.

Takovým spůsobem vzniklo tedy mezi rozkolníky na kopu různých „sekt," ač ve skutečnosti rozkol se dělí pouze v *popovce* a *bezpopovce*. Sledujme tedy další jich osudy.

4. Popovština. Hledání biskupů.

Popovci, oddělivše se od pravoslaví, zachovali nejen všechny svátosti pravoslavné církve, nýbrž i veškery obřady bohoslužebné, jen že je vykonávali dle starých, věkem porušených bohoslužebných knih. Na konání obřadů a udílení svátostí byli jim nezbytni kněží, srovnávající se s jejich názory na reformy Nikonovy. Kněží takových bylo za první doby rozkolu hojnost; měli rozkolníci i svého biskupa, pokud žil Nikonem z Kolomny vypuzený archijerej Pavel. Když jediný tento starověrecký biskup skonal, nevysvětiv svého nástupce, byla církev starověrecká ovšem kusá, ale rozkolníky málo hnětl takový nedostatek, poněvadž byli přesvědčeni, že bez toho je konec světa už nedaleko a několik zbývajících ještě let do druhého příští spasitelova prožijí i bez biskupa.

Přišel však r. 1669, a hlas trouby, zvoucí k poslednímu soudu, se neozval. Přišel po letech rok 1702, jenž měl býti dle opravených výpočtů posledním rokem člověčenstva, zjevil se dokonce i antikrist v osobě caře Petra, opětně prchali starověrci do lesů a pustin, opětně si hotovili rakve a v nich očekávali počátek hrůzných zjevů, věštících konec světa, z rakví opět se ozývaly truchlivé nápěvy hrobové písně:

Z dřeva sosnového
rakev vytesána.
Ležeti v ní budu,
trouby hlasu ždáti . . .

Ale trouby hlas nezazněl a starověrcům nezbylo, než pomalu zase vstáti z rakve, poohlédnouti se po chlebu a přivyknouti k myšlénce, že svět stojí, nedbaje antikrista a že nutno bude při-

způsobiti se okolnostem, žíti dále uprostřed hříšného, zkaženého světa.

První otázka, jež se tu namanula starověrcům, byla *otázka archijerejská* (biskupská). Má-li býti naše církev pravou církví Kristovou, — rozumovali starověrci — je nutno, aby v ní byly zastoupeny všechny tři důstojnosti duchovenské: jáhenství, kněžství i hodnost biskupská. Kněží a jáhnů měli i nyní ještě s dostatek, však na biskupa po smrti Pavla Kolomenského se nemohli zmoci. Hledali, pátrali na Rusi i za hranicemi v Řecku, v Multanech, nosili drahocenné dary Jasskému metropolitovi, aby jim posvětil biskupa: vše nadarmo. Byla sice pověst mezi rozkolníky, že kdesi daleko na východě v *Opoňském carstvě* (v Japonsku *), jež stojí v okeáně moři, zvaném *Bělovodí*, na sedmdesáti ostrovech, zachovala se stará víra, že je tam 179 církví „assyrského jazyka", tamní křesťané že mají patriarchu a metropolity, ba i ruského biskupa. Těšili se nějaký čas takovou pověstí, že církev jejich jest tedy přece pravá Kristova církev, poněvadž má i hodnost biskupskou, třeba že vzdálenou od Ruska na mnoho tisíc verst. Ale po čase opět a opět se ozývala potřeba, míti svého skutečného biskupa doma na Rusi, aby mohl

---

*) Tak vysvětlují jedni slovo *Opoňsko*; Melnikov však ve svých pověstech „V lěsach", posvěcených životu severoruských rozkolníků, vypravuje, že *opoňským carstvem* rozuměl se ostrov na jezeře Bílá voda (Lop-nor) v Mongolsku, kde se zdržovávali uprchlíci ze Sibiře. Kromě opoňského carstva, těšili se rozkolníci ještě pověstí o „neviditelném městě Kitiži" v Nížegorodské gubernii, které prý zmizelo za nájezdů tatarských, nicméně existuje neviditelně dále a v něm i lidé žijí, jest i biskup starověrecký, jenž slouží bohoslužby dle starého řádu. Lidem bohabojným podařilo se prý — tak hlásá pověst — viděti Kitiž i biskupa na vlastní oči.

světiti kněží, oltáře a svaté oleje, jichž se popovcům dávno už nedostávalo.

Tou dobou byl metropolitou Jasským Řek Antonij, člověk ne valně čistých mravů a za peníze hotový i Krista prodat. Zvěděli o něm staroverci a odhodlali se, nevidouce odjinud pomoci, vyprositi na něm za peníze posvěcení na biskupa jednoho z mnichů Větkovských jmenem Varlaama. Vše se dařilo jak náleží. Antonij přijal od starověrců bohaté dary a oznámil Varlaamovi, aby se hotovil k posvěcení. Naznačil mu i den chirotonie (svěcení). Přítomní v Jasách starověrci jásali a poslali posly s radostnou zprávou na Větku. Ale jinak počítal lstivý Řek. Vyprázdniv do posledního zlaťáku tuho nabité sáčky rozkolníkův a vida, že více od nich ničeho nevyloudí, pozval k sobě den před očekávaným svěcením Varlaama, i otázal se ho:

„Vím, že jsi rozkolník. Ale až tě vysvětím za biskupa, zač mne budeš pokládati, za pravověrného, čili nic?“

Varlaam se zarazil. Lháti nechtěl a pravdu říci nesměl. Dal tedy vyhýbavou odpověď: „Tvá zbožnost zůstane při tobě a já zůstanu tím, čím jsem.“

Antonij pochopil smysl jeho odpovědi a urazil se. Slovo za slovem, a na konec zvolal rozníceny Řek:

„Ty mne tedy nejen nepokládáš za pravověrného, nýbrž ani mne nechceš nazvati pravověrným! Zavolejte lazebníka!“ povelel svým lidem. A když přišel lazebník, kázal mu metropolita, ukazuje prstem na Varlaama: „Ohol tomuto rozkolníku a kacíři bradu i hlavu, a pak ho spoutaného odvedete do šachet. Ať rudu kopá!“

Lazebník vykonal okamžitě rozkaz metropolitův. Pod jeho břitvou zmizela ctihodná brada

i dlouhé vlasy ubohého mnicha, jenž byl rád, že na důtklivé prosby svých přátel ušel pout a nucené práce v dolech. Pobyv kdesi v tichém zákoutí, pokud by mu zase nenarostly vlasy a vousy, vrátil se po čase s nepořízenou na Větku.

A tak nehoda za nehodou stihala starověrce, hledající biskupa.

Zdálo se, že dlouholetý sen o svém vlastním biskupovi se počíná rozkolníkům vyjevovati, když se jim v letech třicátých podařilo *ukrásti* dobrodružného archijereje *Epifania.*

Tímto Epifaniem počíná se řada rozmarných episod v pošmurné jinak historii ruského rozkolu. Epifanij byl zprvu pravoslavným mnichem v jednom z Kijevských klášterů. Na neštěstí byl zvolen za klášterního pokladníka, což jest na Rusi hrozně choulostivý úřad. Jako celá řada jeho kollegů neodolal ani Epifanij svůdnosti zlata, a to tím méně, že kromě chutného sousta a sílícího doušku nebyl také nepřítelem krásné pleti. Osud tomu chtěl, že mnich pokladník byl stihán současně od archimandrita pro zpronevěření klášterních peněz a od rozhněvaného otce pro pošlapanou čest dívčí. Epifanij zmizel však ještě v čas a toulaje se po jižní Rusi přišel na myšlénku, že by nebylo špatné býti biskupem. Odebral se do Jass a tam prostředkem padělaných listin vyprosil si od metropolity chirotonii na biskupa pravoslavných Rusů, roztroušených prý za hranicemi říšskými. S dekretem biskupským vrátil se pak na Rus, ale brzy byl zastižen policií a dopraven do Petrohradu před soud svatého synodu, který ho odsoudil k vazbě v Solovecké klášteře.

Tři léta proseděl Epifanij v Solovkách, než se mu podařilo vmísiti se mezi poutníky, přeplaviti se spolu s nimi na pevninu a zmizeti vysla-

ným za ním pronásledovníkům v lesích Archangelské gubernie. Různými oklikami proputovav celé Rusko od nejvyššího severu až na jih, dostal se šťastně zase do Kijeva, a odtud na polské hranice, když ho tu stihla nová nehoda. Vydávaje se na pohraničné strážnici za jakéhos mnicha Kijevského, byl poznán a pod stráží odeslán do Kijeva zpět. Odtud ho poslali na pokání do nedalekého kláštera Perejaslavského. Neminul však rok, a Epifanij byl již zase na svobodě, přešel šťastně hranice a putoval na polském území po pravoslavných obcích, i konal bohoslužby jako biskup. Maje se tu za zcela bezpečného, přiblížil se kdysi z neopatrnosti příliš blízko k ruské hranici a byl znova lapen, znova odvežen do Kijeva, odtud do Moskvy a postaven před soud sv. synodu, jenž ho zbavil kněžství a odevzdal v ruce soudu světského.

Zatím, co se táhlo vyšetřování a Epifanij trávil smutné hodiny v Moskevském žaláři, zvěděli o něm rozkolníci, penězi si vymohli k němu přístup a slíbili, že ho vyprostí z vazby, chce-li se státi jejich arcipastýřem.

„Pěkné by to bylo, jak vy povídáte“ — počal na konec svolovati uvězněný dobrodruh. — „Ale jak se to dá provésti? Vždyť jsem pod soudem a ve vězení pod stráží.“

„Ty jen nám dej slovo, že půjdeš k nám“ — uspokojovali ho starověrci. — „Slib jen, že se staneš naším biskupem, a budeš osvobozen. Jak? to je naší věcí.“

Epifanij, maje na vybranou seděti do smrti ve vězení v Solovkách, nebo býti rozkolnickým biskupem, vybral si důstojnost biskupskou a dal starověrcům slovo. Od té doby přicházeli do vězení častěji jejich starší a učili svého kandidáta konání bohoslužby dle starých řádů.

Soud nad Epifanijem chýlil se ku konci. Moskevský soud vynesl ortel, aby „mnich Epifanij byl citelně potrestán důtkami, poslán do Soloveckého kláštera a tam držán spoutaný pod přísným dozorem.“

O rozsudku podána zpráva Petrohradskému sv. synodu; prvé však, než došlo do Moskvy rozhodnutí synodu, byl Epifanij zmrskán důtkami a vypraven spoutaný se dvěma vojáky z Moskvy do Solovek. I měl svrchovaný čas, že ujel z Moskvy. Za krátko po odjezdu přišel výměr Petrohradského synodu, že Epifanij má býti zbaven řeholnictví a poslán do dolů na Sibiř. Staro věrci zvěděli v čas o krutém rozsudku, jenž se hotovil v Petrohradě, a penězi vymohli toho, že Epifanija vypravili z Moskvy, nevyčkavše odpovědi Petrohradské.

Cesta z Moskvy na Solovky vedla přes Jaroslav a Vologdu. Bylo záhy z jara a lesní cesty byly ještě zavaleny sněhem. Okolnosti té užili rozkolníci na osvobození Epifanija. V lese mezi Jaroslaví a Vologdou, když kibitka se spoutaným vězněm uvázla ve sněhové závěji, vypadla z lesa rota loupežníků, kteří schvátili nejprve průvodčí vojáky a vozky, a na to vynesli ze saní Epifanija, posadili do svých saní a zmizeli s ním v lese. Vologodští loupežníci byli Moskevští starověrci, jimž se takovým neobvyklým spůsobem podařilo konečně získati své církvi dávno želaného arcipastýře.

Chovati Epifanija v Rusku bylo nebezpečno. Proto rozhodnuto, odvézti ho za litevskou hranici na Větku, kde byla velmi četná rozkolnická osada, mající i chrám se všemi bohoslužebnými předměty. Tam tedy zavezli svého biskupa, připravivše mu nadšené vítání od četně shromážděných mnichů a popů starověrských. R. 1734, když se byli rozkol-

níci přesvědčili, že Epifanij byl skutečně za biskupa vysvěcen Jasským metropolitou, byl slavnostně uveden do Větkovského chrámu, a odřeknuv se přede tváří shromážděného lidu „Nikonovského kacířstva“, i proklev všechny odpůrce „dřevní zbožnosti“, přestoupil v rozkol, vešel skrze carská vrata k oltáři i sloužil první mši dle řádu biskupského.

Nějaký čas panovala shoda mezi biskupem a jeho stádem. Epifanij posvětil několik popů a jáhnů, vařil sv. křižmo, světil oltáře pro chrámy starověrské. Ale za nedlouho se mu zastesklo při jednotvárném živobytí v rozkolnickém klášteře, a poněvadž si hleděl dlouhou chvíli leckdy ukrátiti, stalo se, že rozkolníci počali na svého biskupa hleděti s nedůvěrou.

Nový jejich arcipastýř více pil, než se modlil, starověrce, jichž měl býti biskupem, v dobách „rozčilení“ veřejně nazýval kacíři, a poněvadž rozkolníci dbali přísně postů a obsluha v biskupské residenci byla pouze mužská, znechutila se mu brzy nová důstojnost tou měrou, že zatoužil zas po Kijevě a veselém živobytí v Kijevských klášteřích.

Však i starověrci netajili se svým zklamáním. Viděli, že Epifanij není oddán duší i tělem „dřevní zbožnosti“; mimo to se roznesla pověsť, že jsa rodákem jihoruským, nebyl křtěn dle obřadu pravoslavného trojnásobným pohroužením do vody, nýbrž že dle zvyku katolického při křtu ho vodou jen polévali, zkrátka, že je „oblivancem“. „Oblivanec“ však byl starověrcům horší než nikonián.

Vznikly spory mezi přívrženci Epifanijovými a jeho odpůrci a tichá druhdy Větka celá se vzbouřila. Došlo nejednou do rvačky, ano byli prý i mrtví.

Epifanij dávno už zanechal bohoslužeb, do chrámu nechodil a jen o tom přemýšlel, jak by se nejsnáze dostal z Větky. Sousední rozkolnická obec Homelská nabízela Epifanijovi útočiště u sebe a slibovala všemožné pohodlí a rozkoš; ale Větkovci svého biskupa nepouštěli. Tu si usmyslili Homelští zmocniti se Epifanija silou. Vytáhli z jara 1735 proti Větce a stůj co stůj chtěli si vydobyti biskupa. Na půl cestě však je očekávalo divné překvapení. Větka byla obklíčena ruským vojskem, jež pod večer vtrhlo do dědiny, zajalo všechny mnichy a s nimi spolu i biskupa Epifanija.

V rozmrzelosti na rozkolníky zaslal totiž Epifanij před nějakým časem psaní svým příbuzným do Kijeva a v dopise tom toužil po svobodě. Prostosrdeční příbuzní biskupovi oznámili záležitost Epifanijovu Kijevskému arcibiskupu, ten podal zprávu vládě, a vláda cařice Anny Ivanovny vydala rozkaz ruskému vojsku, hospodařícímu tehdáž za příčinou volby krále Stanislava Leščinského v Polsku, aby zrušilo rozkolnickou obec Větkovskou, ruské starověrce odeslalo nazpět na území ruské, a Epifanija aby dopravilo do Kijeva.

Plukovník Sytin vykonal rozkaz cařice. Epifanij byl vyslán pod stráží do Kijeva, posazen do vězení na pevnosti, kdež „ze zármutku“ v krátce na to skonal. Veškero obyvatelstvo Větky, počtem na 40.000 duší, bylo však převedeno na ruské území.

Tak tedy zmařeny všechny trudy a značné výlohy Moskevských rozkolníků, spojené s ukradením Epifanija a v niveč obráceny naděje, v něho kladené.

Ještě většího zklamání dočkali se staroverci o 15 let později. Jako se Větkovské osady vzmohly po pádu Kéržence, tak i pád Větky byl příčinou

nového rozkvětu osad Starodubských, kam se uchýlila většina rozkolníků, převedených Sytiným na území ruské. Roku 1749 objevil se v jedné z osad Starodubských mladý řeholník, jenž v krátké době vzbudil obecnou pozornost mezi starověrci. Byl to mladý muž vysokého vzrůstu, pravidelné, bledé tváře, jiskrných očí a jako smola černých vlasů a mohutné brady. Více však než vzezřením vzbudil pozornost uhlazeností mravů a nevšední, mezi rozkolníky dosud nevídanou vzdělaností a učeností. Nejen, že znal do podrobna „ustav“, t. j. pravidla církevní, znal se i v latině, mluvil zběžně po polsku a po francouzsku. Dle výřečnosti byl Velkorus, což tím více mu naklonilo starověrce, že nemohlo býti pochybnosti o jeho řádném křtu (pohroužením a ne obléváním).

Nový příchozí se nazval knězem — řeholníkem *Afinogénem*. Prohodil jako mimochodem, že poznav „pravou víru,“ povrhl slávou a důstojnostmi, a odebral se mezi starověrce, aby v jejich středu mohl tím snáze zůstati věren staré víře. Jeho chování, skromnost a přísnost mravů nasvědčovaly pravdě jeho slov, a proto pro nebývalou učenost a zbožnost brzy proslul nejen mezi osadníky Starodubskými, nýbrž i na Větce, která se počala opět zdvihati z rumů a popela starých rozvalin.

Avšak osoba vzácného hostě obestírala se ponenáhlu rouškou tajemství. V důvěrném rozhovoru mluvíval Afinogén o jakýchsi stycích s vysoce postavenými osobnostmi, zmínil se též, že je pronásledován a vůbec že na ruském území není jist; prohodil kdysi též slovo o caři Ivanu Antonoviči a mátéři jeho Anně Karlovně.*)

---

*) Tak zval prostý lid Annu Leopoldovnu, která byla r. 1740. několik měsíců vladařkou Ruska jmenem nemluvného syna Ivana.

V tu dobu přišli do Starodubu poslové starověrců, usedlých v Polsku na řece Bugu, prosit za kněze. Ukázali jim na Afinogéna a tento se ochotně uvázal v úřad popa. I na Bugu nezůstal zbožný, učený řeholník nepovšimnut. Ano následkem vypočítavého jeho chování vzniklo mezi rozkolníky podezření, že Afinogén musí býti pravoslavný biskup, a poněvadž sám on na otázky svých osadníkův odpovídal vyhýbavě, podezření rostlo, až se stalo obecným přesvědčením. A to bylo právě, čeho se Afinogén domáhal.

Při zpovědi vyznal se kočujícímu knězi, že je skutečně biskupem, že byl ustanoven za duchovního otce k caři Ivanu, když tento byl zbaven trůnu a s matkou svojí Annou Karlovnou deportován na Sibiř. (Bylo totiž tehdá obecné mínění, že car Ivan VI. byl odeslán na Sibiř, ač byl vězněn nedaleko Petrohradu na pevnosti Schlüsselburgské.) Tam v Sibiři, vysvětloval dále Afinogén, byl prý posvěcen na biskupa, poznav však pravou víru (t. j. starověrskou), že se vzdal své hodnosti a odešel mezi starověrce.

Zpovědník ovšem nezatajil, co slyšel ve zpovědi od Afinogéna, a radostná zpráva o nalezení biskupa roznesla se v krátce po všech polských i západoruských osadách rozkolnických. Rozkolníci, usedlí v Multanech, přímo vybídli Afinogéna, aby se přestěhoval k nim a zaujal u nich arcipastýřskou kathedru. Ale polští rozkolníci nechtěli vydati svého vzorného duchovního správce, i nastaly o biskupa spory, ba i rvačky mezi polskými a multánskými starověrci, jako svého času mezi Větkou a Homelem o Epifanija.

Zpráva o nalezení biskupa došla i do Starodubů. Zdejší zkušenější starověrci neuvěřili však

na slovo, nýbrž uznali za dobré, přesvědčiti se prvé o pravdě slov Afinogénových. Vyslali tedy posly do Moskvy i do Petrohradu, aby pátrali, jaká byla minulost tajemného kněze. Afinogén však nevyčkal, až se vrátí vyslaní poslové; uprchl tajně ze své osady a odebral se do Multan, kde byl přijat za biskupa nejen od rozkolníků, nýbrž i od hospodara, jenž mu vydal průvodní list, znějící na jméno biskupa a s tímto průvodním listem jezdil Afinogén po osadách bessarabských, polských i multánských, světil kněze i jáhny, vařil křižmo, světil oltáře atd., vše ovšem za drahé peníze a bohatnul.

Mělť ovšem Afinogén vážnou příčinu, že nevyčkal návratu poslů, vyslaných na zvědy. Ukázalo se, že Afinogén nejen není biskupem, nýbrž nebyl nikdy ani na kněžství posvěcen, že byl pouze jáhnem v Novo-Jerusalemském monastýře v Moskvě, nazývá se vlastně Ambrosij, že okradl klášterní kasu a proto prchl za hranice.

Pověst o podvodu Afinogénově rozlétla se po osadách starověrských ještě rychleji, než nedlouho před tím zpráva o jeho biskupské hodnosti. Lidé jím vysvěcení byli v nemalých rozpacích; jeho bývalí osadníci ho proklínali a multánský hospodar dal falešného biskupa stíhati zatýkačem. Biskup samozvanec prchal od místa k místu, z jedné rozkolnické osady do druhé. Všude však už věděli o jeho podvodu, všude se ho stranili, někde dokonce hrozili smrtí, aneb že ho vydají ruským úřadům.

Biskupovati za takových okolností nebylo více možno. Proto r. 1753 odešel do polského tehdá města Kamence Podolského, přestoupil na katolickou víru, ostříhal dlouhé vlasy, oholil svou jako

smola černou a lesklou bradu a dal se naverbovati za polského žoldáka. Stal se z něho statný, švarný voják, jemuž nastřádané za dob biskupských peníze a uhlazené mravy i vzdělanost zjednaly přístup do domů polských šlechticů. Zde našel i mocné přímluvčí v jezuitech, kteří se horlivě ujímali nově na víru obráceného „schizmatika.“ Ještě více než jezuity zajímal však krásný, statný, mladý voják polské dámy, jež byly u vytržení nad švarným dobrodruhem, a nejedna z nich byla hotova nabídnouti mu své planoucí srdce. Afinogén vybral si jednu z nich a počal se ucházeti o její ruku. Ale když otec, hrdý polský šlechtic, žádost jeho odmítl, unesl dámu svého srdce a — bezpochyby na přímluvu jezuitů — dosáhl požehnání otcovského dodatečně po svatbě. Protekcí vznešených příbuzných ženiných rychle postupoval v hodnostech a za čtyři leta (1757) byl již kapitánem v Krakově, kde žil se ženou i s dětmi v rozkoši i bohatství, jak sdělovali o něm rozkolníci, kteří se s ním v Krakově setkali.

Však nové sklamání a zřejmý posměch nevyléčily rozkolníky. Neoblékl ještě Afinogén polský kontuš a neoholil brady, když se na Větce vyskytl nový kandidát biskupství. Byl to rozkolnický mnich *Anfim*, ve všem kromě ctižádosti nepodobný Afinogénu. Byl malý, ale silný, ramenatý muž asi padesátiletý, uhrovité, od neštovic znetvořené tváře, s rozervanými nozdrami, památkou to přestálého mučení, jakému bývali podrobováni trestanci, posílaní na Sibíř. Tato neshladitelná pečeť Sibíře byla však pro rozkolníky důkazem velikých zásluh Anfimových. Trpěl prý pro víru. Přistoupiv r. 1746 k rozkolu, stal se horlivým a smělým kazatelem „staré zbožnosti“, začež byl zatčen a odsouzen k deportaci. Smělému mnichu podařilo se však prchnouti

ze Sibíře, či snad již cestou na Sibíř a opět putuje po Rusi a káže odpor proti Nikonovskému pravoslaví. R. 1750 nacházíme ho však opět ve vězení v Moskvě.

Dle starého, dobrého zvyku navštěvovali zbožní Moskevští kupci a více ještě bohabojné ženy ubohé vězně, udíleli jim almužnu a těšili je v bídě. Přicházeli tací hosté i do cely Anfimovy a tu ku podivu, místo aby sami těšili, slyšeli z úst výmluvného mnicha dojemná slova o pravé církvi Kristově a „dřevní zbožnosti.“ Nejčastěji navštěvovala Anfima bohatá jakási vdova, již uvězněný mnich dovedl úplně okouzliti svou výmluvností. Její pomocí podplatil Anfim svého strážníka a spolu s ním, s bohatou vdovou a dvěma jejími schovankami prchl nejprve do Starodubů a odtud se dostali šťastně přes hranice na Větku. Sláva a úcta, jimž se mezi rozkolníky těšil Anfim pro svou výmluvnost, roznítily vrozenou mu hrdost a pánovitost do té míry, že zatoužil po mitře biskupské. A poněvadž ve své bezohlednosti neznal mezí své vůle, představil se Větkovským starověrcům ihned za biskupa. Téže doby vzniklo mezi starověrci podezření proti Afinogénovi a tu se jim představuje z čista jasna nový biskup s rozervanými nozdrami, biskup, o němž dosud ničeho neslýchali. Větkovští náčelníci přijali sice Anfima ve své obci uctivě, jak se sluší a patří, oznámili mu však přímo, že ho nemohou uznati biskupem dříve, pokudž by se nepřesvědčili o pravdě jeho slov. Anfima, jenž měl rozkolníky za lehkověrnější, opatrnost taková zamrzela, hrdost jeho se vzepřela a na oprávněné, opatrné jednání Větkovců odpověděl hrubou pánovitostí. Obec Větkovská brzy se nasytila urážek nezvaného hostě, i byla ráda, že se uražený Anfim rozhodl opustiti ji a založiti novou osadu o něco dále na Litvě.

Vzav s sebou něco osobních přívrženců a zvláště své Moskevské dámy, založil dva nové kláštery: jeden mužský, v němž se vyhlásil za iguména, a druhý ženský, v němž byla představenou (igumení) Moskevská vdova, postřižená Anfimem za řeholnici. Také obě její schovanky se staly rozkolnickými staricemi (jeptiškami). Zde v nové osadě byl ovšem svrchovaným pánem. To však mu nedostačovalo; on práhnul po důstojnosti biskupské. Bylo sice možno, koupiti si „omofor“ *) za peníze Moskevské vdovy od některého řeckého metropolity, jichž úplatnost byla všeobecně známa. Ale jemu se protivila cesta do Turecka, a proto dal přednost pohodlnějšímu spůsobu, dáti se posvětiti na biskupa od Afinogéna, tehdáž ještě si hrajícího na biskupa (1752).

Afinogén přijal s ochotou zaslanou summu peněz, místo biskupského „omoforu“ podal však Anfimovi jen archimandritskou mitru s poznámkou, že je ochoten posvětiti ho za slušnou náhradu i na biskupa. Anfim stisknul zuby a potlačiv svůj hněv, uvolil se odložiti svěcení na příště. Když však nadešla ustanovená lhůta, byl Afinogén už tak v úzkých, že se nemohl vydati na Litvu bez nebezpečenství života. Tu přišel Anfim na podivnou myšlénku. V životech svatých je zpráva, jak byl sv. Řehoř Novo-Cesarejský vysvěcen na biskupa „in absencia“ od biskupa Fedima. Mohl-li býti vysvěcen in absencia takový znamenitý svatý, jako Řehoř Novo-Cesarejský, proč by nemohl on — „zkroušený sluha páně“ Anfim? Napsal o tom Afinogénovi, jenž svolil bez odporu. Určil den a hodinu, kdy bude ve svém „kathedrálním“ chrámu sloužiti mši a při ní čísti modlitby, jež se čtou při svěcení biskupa. Anfim měl v týž den a tutéž

*) Oblek, jejž pouze biskup obléká při bohoslužbě.

hodinu při mši ve svém kathedrálním chrámě konati obřady příslušné a oblékati se postupně v biskupská roucha.

Tak se i stalo. O zelený čtvrtek 11. dubna 1753 při mši po evangelium vešel Anfim carskými vraty k oltáři, padl na tvář, a shromážděný lid, byv o všem dříve poučen, věděl, že v tutéž chvíli daleko odsud za hranicemi Polska jiný biskup čte modlitby, jimiž Anfim se světí na biskupa. Když vstal, podali mu popové a jáhnové omofor a mitru a zpěváci na „klírose“ pěli: axios, axios! axios! (t. j. hoden.) Když pak se Anfim v plném ornátě biskupském objevil v carských vratech a žehnal národ planoucím „dikirijem“ a „trikirijem“ (dvojčatou a trojčatou svící), zapěli pěvci chorál: „Is polla eti despota“ *) kterýmžto chorálem pozdravují v pravoslavných chrámech své biskupy. Lid padal na kolena před svým arcipastýřem; Anfim dosáhl svého cíle. Světil popy a jáhny, vše šlo podle jeho přání.

Až tu náhle přiletí do tichého kláštera Anfimova zvěst, že 11. dubna, kdy se novosvěcený arcipastýř oblékal v řízy biskupské, Afinogén nejen že nesloužil pravoslavnou mši ve svém kathedrálním chrámě, nýbrž byl už oholeným a ostřihaným katolíkem a v kontuši řinčel žoldnéřským palašem po ulicích Kamence Podolského. Nic strašnějšího nemohlo ovšem stihnouti hrdopyšného Anfima. Zůstávati na dále u Větky bylo mu nemožno. Odešel do Bessarabie, hledaje spůsob, jak by se dal „dosvětiti“. Tam skutečně se mu podařilo oklamati Brahilovského metropolitu, že ho před shromážděným lidem ve chrámě blahoslovil, jako posvěceného již biskupa. Konec svěcení tedy ob-

*) Řecká píseň *„εἰς πολλὰ ἔτη δέσποτα“* = „mnohá léta, pane“, jež se i v ruských chrámech zpívá s řeckým textem.

držel, ale ne počátek. To však ho málo rmoutilo; maje psané svědectví od metropolity Brahilovského v rukou, jal se spravovati ruskou pravoslavnou církev na území tureckém (t. j. v nynější Bessarabii, Rumunsku a v Dobrudži). Byloť v ty doby už množství ruských rozkolnických osad nejen na území tehdejšího Polska, nýbrž i ve zmíněných provinciích tureckých.

Zvěděli o Anfimovi též kubanští kozáci, horliví už ode dávna přívrženci rozkolu, ale marně se také shánějící po duchovenstvu, jako jejich souvěrci v říši ruské. Vyslali tedy posly k Anfimovi s prosbou, aby přijel na Kubaň, a zřídil jim duchovní zprávu. Anfimovi pozvání Kubánců zalichotilo, i vydal se bez prodlení na Kubáň. Cestou se stavěl v Bachčisaraji, a představiv se Krymskému chánu, pod jehož žezlo patřil tehdá ještě i Kubáň, obdržel od něho průvodní listy spolu s dovolením, býti vrchním duchovním správcem všech starověrců v chanátě Krymském.

Přišed na Kubáň, zařídil vše, jak si kozáci přáli posvětil jim houf popů, ba i dva biskupy, a proto byl u nich u veliké lásce. Tu však Anfim nestrpěl: počal se míchati i do politických záležitostí, a v krátce pánovitostí a nesnášelivostí poštval proti sobě celou kozačinu. Chrabří molodci na úpatí Kavkazu dlouho se nerozmýšleli, jak a co jim dělat. Sebrala se hromada, staršinové pronesli své mínění slovy: Do pytle a do vody! a již se mládež hnala, aby vykonala rozsudek staršin. Ale Anfim dostal v čas ještě vítr a prchl nazpět do Bessarabie.

Po některých dobrodružstvích s Moskevskými dámami, nyní vesměs řeholnicemi (což však nevadilo Anfimovi, vstoupiti s nimi v milostný poměr), odejel „biskup“ do Dobrudže, aby na žádost

Nekrasovců*) zařídil i tam duchovní správu. Měli sice Nekrasovci biskupa už před Anfimem. Byl to jakýsi Feodor, jehož na prosbu Nekrasovců a na rozkaz tureckého sultána vysvětil za biskupa řecko-pravoslavný arcibiskup Korsuňský na Krymu, a sice za assistence tureckého paši a čety janičarů. S Feodorem se však Nekrasovci nepohodli, vyhnali ho a podrobili se na čas duchovní správě Anfimově. V osadě Slavě zřízena kathedrální církev a Anfimovi udělen titul arcibiskupský — od kozáků, což Anfimovi nevadilo nazývati se od té doby „arcibiskupem všeho pravoslaví“. Však konec byl týž, jako na Kubáni. „Do pytle a do vody!“, rozhodli pobouření Anfimovou hrdopyšností kozáci, ale odsouzený opět šťastně unikl hrozící mu lázně.

To byla však poslední šťastná událost v dobrodružném životě Anfimově. Do Bessarabie vrátil se již s celou rodinou. Vzniklo veliké pohoršení mezi starověrci, lidmi vesměs mravů přísných. Kamkoli se obrátil, všude se ho stranili a poslušnost u věcech náboženských dávno mu již vypověděli. Na dovršení bídy zvěděla o dobrodružstvech Anfimových ruská vláda a zakročila diplomaticky v Multánech. Roku 1756 vydán na Anfima zatykač a zneuznaný „arcibiskup všeho pravoslaví“ byl najednou ohrožen ze tří stran: od ruské vlády, jež mu slibovala sibiřské doly, od Jasského metropolity, jenž ho stíhal zatykačem

*) Když byl bulavinský bunt Donských kozáků r. 1708 od Petra potlačen a sám ataman Kondratij Bulavin se zastřelil, uchýlili se zbytkové jeho družiny, vedeni Ignatem *Nekrasou*, na Kubaň v chanstvu Krymském. Ale když za Anny Ivanovny generál Gudovič dobyl Anapy, hlavního střediska Nekrasovců, přestěhovali se do Turecka a tam jim vykázána Dobrudža za sídlo. Osady Někrasovců těšily se mnohým výsadám až do nejnovějších dob a pomáhaly sultánu několikrát ve válce proti „nevěrnému“ ruskému caři.

a sliboval nucenou práci v solných dolech, a konečně od Nekrasovců, kteří pro něho dávno už přihotovili pytel. A pytle neušel. Byv r. 1757 vypuzen z poslední až dotud jemu věrné osady bessarabské, přepravil se přes Dněstr; tu však byl lapen od kozáků, zašit do pytle a svržen s mostu do Dněstru. — Tak vzal smutně za své největší dobrodruh mezi rozkolníky.

5. Další osudy popovštiny.

Po mrzutých zkušenostech se starověreckými arcipastýři XVIII. st. rozkolníci vystřízlivěli a nehnali se již mermomocí za biskupy. Popovština zůstávala bez vrchní hlavy a bylo jí spokojiti se kněžími, které se jí podařilo přilákati k rozkolu z pravoslavné církve. Pokoušeli se sice starověrci popovského i bezpopovského vyznání ještě několikrát získati biskupa jinými cestami, ale vždy marně. Byly za tím účelem svolávány i sněmy do Moskvy na Rogožský hřbitov, který byl tenkrát už střediskem popovců. Na jednom takovém sněmu stalo se r. 1779 usnešení, aby kněží, přestupující z pravoslaví k rozkolu, byli nově mazáni na kněžstvo. Ale se snešením takovým nesrovnávala se veliká část rozkolníků, hledajících sblížení s pravoslavím, a následkem toho bylo *jedinověrství.*

Náčelník nejmírnějších starověrců, Starodubský mnich *Nikodém*, obrátil se prostřednictvím Potemkina a Rumjancova přímo k císařovně Kateřině II. s prosbou, aby jim byl dán biskup, jenž by neodvisle od svatého synodu řídil církev jejich v duchu pravoslaví donikonovského. Císařovně se myšlenka ta neprotivila, jelikož i Potemkin vřele se ujímal starověrcův. Ale brzká smrt ne-

dovolila Kateřině vyříditi tuto záležitost. Provedena byla, jako již výše praveno, za Pavla Petroviče r. 1800, ovšem ne zcela po přání Nikodémově. Samostatného biskupa jedinověrci neobdrželi; za to však jejich kněžstvu, svěcenému od pravoslavných biskupů, dovoleno užívati starých církevních knih a při bohoslužbách držeti se starobylých zvyků.

Jedinověrství vyhovělo však jen nepatrné části rozkolníků. Většina popovců trvala i nadále v nepřátelském poměru k pravoslavným biskupům, uznávajícím „antikrista“ Nikona za patriarchu, a k popům, od nich vysvěceným. Ostatně jedinověrství stalo se na delší dobu zbytečným, když po krátkém panování Pavlově na trůn ruský dosedl Alexandr I. jenž drže se zásady nejitřiti fanatismus pronásledováním, radil své vládě, aby pohlížela na sektáře skrze prsty. Za takových poměrů neměli rozkolníci nouzi o popy.

V ty doby stalo se jaksi právem starověreckých Irgizských monastýrů, zaopatřovati rozkolnické obce potřebným duchovenstvem, a vláda mlčky s právem tím souhlasila. Aspoň nebránila nikde vykonávati bohoslužebné obřady těm popům, kteří se vykázali průvodními listy z Irgizského monastýra. Kdykoli se našel některý pravoslavný pop, jenž byl ochoten přestoupiti k rozkolu, byl odeslán nejprve na Irgiz (v Samarské gubernii), tam byl po rozkolnicku „přemazán“ a odtud již vyslán, kde se ukázala toho potřeba.

R. 1805 přijata na Irgizském církevním sněmu formule, kterou se odříkával nový pop nikonovského pravoslaví. Z formule té jeví se nejpatrněji celý rozdíl mezi popovštinou a pravoslavím. Uvádíme tedy její základní věty: „Jestliže kdo ne-

křtí trojnásobným pohroužením a slovy: ve jmenu otce i syna i svatého ducha, nýbrž oblevá novokřtěnce, buď proklat; jestliže kdo slouží svatou liturgii (mši) o pěti prosforách (hostiích) a ne o sedmi, buď proklat; jestliže kdo prozpěvuje svatou píseň ‚alleluja, alleluja, alleluja,*) sláva tobě, bože,‘ buď proklat; jestliže se kdo křižuje třemi prsty a ne dvěma, buď proklat; jestliže kdo žehná pěti prsty a ne dle podání svatých otců, t. j. požehná dvěma prostředními prsty, buď proklat; jestliže kdo činí na prosforách znamení čtyrkonečného kříže o ne osmikonečného a na nich slouží liturgii, buď proklat; jestliže kdo čte modlitbu ‚Hospodi Ijisuse Christe, bože náš, pomiluj nás’ a ne po starém ‚Hospodi Isuse Christe syne božij, pomiluj nás,‘ buď proklat.“ **) Teprve, když získaný pop odříkal hlasitě tuto formuli, jsa obrácen od oltáře k lidu, byl nově pomazán svěceným olejem (místo myrrhy, které neměli rozkolníci pro nedostatek biskupů) a směl sloužiti mši a jiné obřady v starověreckých modlitebnách.

Ale nedlouho se těšili rozkolníci zdánlivé svobodě. Kolem roku 1816 sběhlo se mezi sektáři několik pohoršlivých událostí, jež vzbudily podezření též proti rozkolu. Byly to zvířecí sebevraždy v Kopenách (Sarat. gub.) a v Permské gubernii, výstřední vystupování bezpopovce Gnusina na Preobraženském hřbitově v Moskvě, vraždy duchoborců na řece Moločně, vítězoslavný vchod do Tambova molokána Uklejina se 70 učedníky, schůzky skopců v Petrohradě u lžikrista a lžicara Andreje Selivanova a jiné následky té neurčité

*) T. j. zpívá allelujah *třikrát* a ne *dvakrát,* jako starověrci.

**) P. Melnikov, Pokračování Historických náčrtků popovštiny v Ruském Věstníku 1864. V.

politiky, jakou Alexandr I. prováděl vzhledem k sektářství.

Pro neznalost poměru ruského rozkolu k druhým sektám voláni staroverci k odpovědnosti za výstřednosti, jichž se dopouštěli přívrženci sekt, rozhodně cizích rozkolu, a byli to zejmena staroverci, kteří za ně odpykali. Již za Alexandra I. r. 1822 vydán zákon o „sběhlých popech“ (přestouplých od pravoslaví k rozkolu) a modlitebnách starověrských. Povoleno sice bezúhonným popům zůstávati na dále při starých modlitebnách, zakázáno však zřizovati nové modlitebny a popům nedovoleno zdržovati se v takových osadách, kde nebylo kaple.

Však úplný převrat v životě ruských popovců nastal s nastolením caře Mikuláše (1825). Během několika let stihlo popovce tolik těžkých ran, že se další jejich existence v Rusku zdála nemožnou. V květnu r. 1827 zakázáno sběhlým popům přejížděti z jednoho újezda (kraje) do druhého; v červnu téhož roku zapovězeno opravovati rozkolnické modlitebny; v září vydán rozkaz konfiskovati staré bohoslužebné knihy; r. 1832 zapovězeno starověrcům přijímati nové sběhlé popy a r. 1837 zrušeny Irgizské monastýry a přeměněny v kláštery jedinověrecké.

Na Irgize byly tři starověrecké kláštery. První z nich stal se jedinověrským hned r. 1828. Roku 1836 přikázáno obrátiti druhý v jedinověrský klášter. Avšak mnichové i osadníci starověrci se vzepřeli rozkazu. Nic nepomohly domluvy okresního hejtmana a místní policie, úředníků, ba ani napomínání samého gubernátora ze Saratova. Když přišla komisse, jež měla od rozkolníků klášter převzíti a odevzdati jej duchovnímu správci jedino-

věrskému, nalezla ve chrámové ohradě všechny osadníky, ani klečí v několika kruzích kolem chrámu, drží se za ruce, a nikoho nechtí vpustiti do chrámu. Komisse odešla s nepořízenou. Gubernátor psal do Petrohradu za dovolení, aby směl užíti vojska proti vzpouzejícím se rozkolníkům. Tu však se proslechlo, že rozkolníci chrám raději zapálí, než by ho vydali pravoslavným. Vzal tedy gubernátor kromě vojska i stříkačku s sebou. Přijde ke klášteru; lid opět klečí kolem chrámu, drže se za ruce. Požáru nebylo; ale byl silný mráz. Gubernátora napadla šťastná myšlenka: postavil vojáky ke stříkačce, dal zamířiti na rozkolníky a spustiti. Ledová sprcha rozehnala v několika okamžicích rozkolníky, vojáci je schytali, chrám otevřen a odevzdán do správy jedinověreckého archimandrity. Brzy na to vzat starověrcům i poslední, třetí Irgizský klášter, také ovšem proti vůli mnichů.

Nejtěžší pro popovce ranou byl však zákaz, přijímati pravoslavné, dobrovolně k rozkolu přestupující popy. Následkem vymírání starých, vládou trpěných popů nastala mezi starověrci brzy nouze o duchovní, která rostla rok od roku a přiváděla přívržence staré víry k zoufání. Rozkolníci nehleděli na zachovalost popa a milerádi skýtali útulek sběhovi, jenž pro neřádný život a mnohdy i pro sprosté zločiny byl nucen prchnouti ze své osady. Starostové rozkolnických obcí chovali v tajných úkrytech takové sběhy, kteří často celé neděle nevycházeli z opojení, a vozili je v koších uzavřené ode vsi ke vsi, aby tam vykonali nejnutnější obřady, jako křty, oddavky, zpovědi a pohřby. Byli mezi popovci i takoví vypočítaví lidé, kteří si za vysokou cenu koupili popa a vozíce ho po rozkolnických osadách, vedli s ním pravý obchod, dáva-

jíce mu za určitou taxu konati bohoslužebné obřady. —

Konečně v letech čtyřicátých zbylo již tak málo staravěreckých popů, že mnohému z věřících po celé desetiletí se neudálo viděti duchovního tváří v tvář, a vešlo na př. v obyčej konati zpověď písemně po poště. Kající napsal na lístek své hříchy, zaslal je spolu s honorářem vzdálenému popu, a ten mu zase po poště zaslal rozhřešení.

Tím však nevyčerpána ještě řada útrap, jež bylo snášeti rozkolníkům od „tajného komitétu“, kterému car Mikuláš svěřil správu záležitostí rozkolnických. Odtud vyšlo dále nařízení, že všichni rozkolníci mají býti zapsáni ve zvláštní knihy, aby dozor nad nimi byl snazším. Ovšem policii se nepodařilo zapsati ani desátý díl všech starověrců, neboť veliká jich část volila státi raději pod vedením pravoslavného duchovenstva a konati nevyhnutelné obřady v pravoslavné církvi, než by se vydala dobrovolně v ruce policie. Ostatně většina rozkolníků, ač byla zapsána mezi pravoslavnými, nekonala oněch obřadů, poněvadž selští duchovní za slušnou odměnu rádi je sprošťovali takové povinnosti. Rozkolnické odměny staly se pak vážnou položkou v knize příjmů pravoslavných popů. —

Zapsaným rozkolníkům zapovězeno všeliké veřejné projevování starověrstva, jako: stavěti chrámy a modlitebny, zakládati ve starých modlitebnách oltáře, užívati zvonů*) pořádati bohoslužebné průvody s pěním a hlasitými modlitbami, odívati se ve kněžské roucho atd. Podobně zakázáno tisk-

*) V rozkolnických klášteřích, skitech zvaných, místo zvonů užívali volně zavěšených desek, do kterých bili paličkami.

nouti a prodávati staroobřadní církevní knihy; tiskopisy, přivážené z ciziny, veleno konfiskovati. Sloužiti bohoslužbu po řádu starověreckém dovoleno toliko v těch chrámech a modlitebnách, které byly založeny do roku 1826 (do nastoupení Mikulášova); při tom smělo se sloužiti jen na těch oltářích, které byly postaveny (ve starých chrámech) do r. 1842. Avšak *žádná z těchto budov nesměla se opravovati,* mohly tedy sloužiti účelu svému toliko do rozpadnutí. Následkem tohoto příkazu zapečetěny všecky rozkolnické modlitebny, jež byly vystavěny po roce 1826; v jiných, starých budovách, jako na př. na Moskevském Rogožském hřbitově, zapečetěny oltáře, následkem čehož ve chrámech takových nebylo lze sloužiti liturgie*).

Za takových okolností jest přirozeno, že rozkolníci obraceli víc a více oči za hranice říše ruské, do Turecka, Rakouska a Rumunska, kde byly četné starověrecké osady už z dob Petrových. A tentokráte naděje jich nesklamaly. Roku 1846 podařilo se bukovinským *Lipovanům* (tak zovou ruské rozkolníky v Rakousku a v Rumunsku) zříditi při monastýře Bělokrinickém *starověreckou metropoli.*

První myšlenka o zřízení zahraničné metropole, jež by opatřovala ruské popovce duchovenstvem, vznikla v jednom z monastýrů Irgizských v hlavě mladého mnicha Kočujeva. Na Irgize bylo však v ty doby už nevolno, a proto otázka biskupská přenešena na Moskevský Rogožský hřbitov, kde k vůli ní svolán r. 1832 církevní sněm, jenž myšlenku Kočujeva schválil a na její provedení upsány od Moskevských rozkolníkův ihned 2 mil.

*) A. Michajlov, Po voprosu o věroterpimosti k raskolu, Věstník Evropy 1882. III.

rublů v assignacích. Řízení důležité této záležitosti svěřeno samému Kočujevu, jenž se usadil na Rogožském hřbitově.

Nebude od místa, vypsati zde stručně osudy pověstného tohoto v historii popovců hřbitova*). Rogožský hřbitov byl založen za moru 1771 na hrobech — jak vypravuje popovské podání — oněch rozkolníků, kteří byli za Petra a jeho nástupců umučeni pro víru. Na prostranství okolo 50 jiter, ohrazeném kolkolem dřevěnou stěnou, vzniklo tu pomalu celé město, jehož lidnatost v první polovině našeho věku mohla se rovnati počtu obyvatelstva mnohého újezdního města. Mělť hřbitov r. 1846 stálých obyvatelů 1588, nepočítaje v to četných příchozích, kteří trávívali uvnitř stěn hřbitova tytýž celá léta.

R. 1804 stály v ohradě hřbitovní již tři prostorné chrámy, vyzdobené štědrými dary Moskevských milionářů rozkolníků tak, že se bohatství jich stalo příslovím i v Moskvě, oplývající velikolepými chrámy. Zlatem a stříbrem kované, starobylé obrazy, drahocenné řízy, stříbrná ohromná panikadila (lustry), svícny s pudovými voskovicemi, nádherné příkrovy, zlacené ikonostasy naplňovaly prostorné modlitebny, jichž bohatství se zmáhalo ne po dnech ale po hodinách. V modlitebnách byly též nádherné oltáře; ale poněvadž nesměly býti vysvěceny, mše při nich neslouženy. Pořádaly se ve chrámech jen ranní a večerní bohoslužby, hodinky, křty, svatby, pohřby atd. Nával věřících býval tu takový, že na př. na konec masopustu konáno tu po dvaceti svatbách najednou, a to několikrát za den. Křtitelnic stálo jen v jednom

*) Russkij Věstník 1866, V. Stať P. Melnikova.

chrámě 46. Mše slouženy na hřbitově tajně ve starých pochodných (vojenských) chrámech.

Kromě modliteben byla v ohradě rozsáhlá budova hřbitovní správy. V šesti budovách umístěny nemocnice, chorobinec, sirotčinec a škola. Byl tu i blázinec; chorých duchem však ničím neléčili; neužívali ani svěracích kazajek; zuřivé blázny přivazovali na řetěz. Na řetěze drželi ostatně z trestu i provinilou přísluhu a — opilé mnichy.

Kromě toho stálo v ohradě hřbitovní pět ženských klášterův a 36 soukromých domů. Veškero téměř obyvatelstvo hřbitova žilo na náklad Moskevské starověrecké obce.

Při hřbitově bylo na třicet popů a jáhnů s velikolepými příjmy. Důchody duchovenstva Rogožského zmáhaly se tím více, čím více vymírali vládou trpění rozkolničtí popové; byla doba, kdy popovci z celé téměř Rusi objednávali si bohoslužby u Rogožského duchovenstva. Sám hřbitov měl v době svého rozkvětu na $2^1/_2$ milionu rublů kapitálu.

Avšak i Rogožští popi vymírali, a r. 1854 osiřely hřbitovní chrámy nadobro. Tehdáž na rozkaz caře Mikuláše převzala vláda celý ústav ve správu státní, při čemž neopominula proměniti jednu z modliteben ve chrám jedinověrský. Však ostatní budovy zůstaly i nadále v rukou starověrců, a Rogožský hřbitov je podnes nejhlavnějším střediskem ruských popovců.

Zde tedy rozvíjela se dále myšlénka rozkolnické zahraničné metropole. Avšak ani tu jí nebylo souzeno uzráti. Cesta do Bukoviny vedla z Moskvy přes Petrohrad.

V Petrohradě byl v ty doby náčelníkem starověrců proslulý milionář Gromov. V jeho dřevařských závodech bylo kromě nesčetných rozkolni-

ckých dělníků a úřadníků zaměstnáno na oko též několik mladých starověreckých nadšenců, kteří si vzali za úkol vybaviti popovce z trapného položení, do něhož je uvedl Mikulášův „tajný komitét.“ Sem uchýlil se za nedlouho i Kočujev a s pomocí Gromovských nadšenců provedl konečně svou myšlénku. Byli to lidé, jichž energie neznala mezí. „Ni nemocí“ — píše o nich Melnikov — „ni mořské bouře, ni loupeže polodivých obyvatelů asijského Turecka nemohly zastaviti jejich kroky. V Cařihradě vstoupili v bezprostřední spojení s agenty kn. Čartoryského t. j. s Mich. Čajkovským, s pomocí jesuitů pronikli skvělé salony Vídeňské, byli představeni arciknížeti Ludvíkovi, povolena jim audience u samého císaře Ferdinanda. Oni řečnili na revolučním (sic) sjezdu v Praze české, oni sepsali staroobřadní bohosloví pro Ferdinanda, oni ustrojili v Bukovině rozkolnickou hierarchii s bosensko-sarajevským metropolitou v čele, oni po nějaký čas vévodili milionům rozkolníků, žijících v Rusku, Rakousku, Turecku, Malé Asii, Egyptě a v jiných zemích.“ *)

Mezi nadšenci Gromovskými vynikli mimo Kočujeva hlavně mnich *Gerontij*, znamenitý řečník a administrator Zvěrev, jenž přijal ve klášteře jmeno *Alimpij Miloradov*, a vysoce nadaný a vzdělaný Petr Velikodvorský, proslulý pod klášterním jmenem *Pavla Bělokrinického.*

Po společné úradě vyhledli za sídlo příštího metropolity nepatrný tehdáž rozkolnický monastýr v *Bílé Krinici* v Bukovině. Za císaře Josefa II. zachránili někteří ruští rozkolníci při sv. jirském ústí Dunaje život jakémus velmožnému Rakušanu. Za to jim udělil císař r. 1783 právo, že se smějí

*) Russkij Věstník 1886, IX. Stať P. Melnikova.

usaditi v Bukovině, a tam že mohou svobodně vykonávati své bohoslužby. Ruští rozkolníci si zvolili okolí Bílé Krinice, kdež za nedlouho vznikl starověrský monastýr, zprva tajný, ale od r. 1844 od císaře Ferdinanda úředně uznaný. Aby nepatrnému jinak klášteru zjednali dobrého jmena i mezi ruskými starověrci, vstoupili všichni Gromovští nadšenci v jeho svazek a odtud počali prováděti své plány.

První cesta je vedla do Vídně. Bez velikých obtíží vymohli si vyslanci Bělokrinického monastýra, mnichové Pavel a Alimpij, audienci u tehdejšího předsedy ministerstva hr. Kolovrata, a jeho prostřednictvím byli představeni arciknížeti Ludvíkovi, jenž byl vlastním regentem na místě chorého císaře Ferdinanda. Myšlenka, zříditi na území rakouském metropoli všech ruských rozkolníků, zalíbila se ve Vídni, a r. 1844 dáno úřadní svolení, aby se v Bílé Krinici usadil rozkolnický metropolita.

Jsouce takto bezpečni se strany rakouské vlády, vydali se plnomocníci rozkolníků Pavel a Alimpij na cesty na Východ hledat v tamních pravoslavných církvích biskupa, jenž by byl ochoten převzíti rozkolnickou mitru. Cestou do Cařihradu zastavili se v Dobrudži u tamních Nekrasovců, a náhoda je svedla s jejich vůdcem Šimonem Gončarovem, který býval často v Cařihradě ve věcech svých krajanů a těšil se tam neobyčejné pozornosti zejmena se strany agentů kn. Čartoryského, známého Michala Čajkovského (později Sadyka paše) a jeho přátel.

Gončarovu zalíbila se myšlenka bukovinských vyslanců, kteří jednali v zájmu všech popovců, tedy i Nekrasovců. Opatřiv je přátelskými listy

k Čajkovskému, postaral se jim o bezpečný průvod do Cařihradu a sám později byl i jinak činným v jich záležitostech.

Čajkovský přijal ovšem oba mnichy s otevřenou náručí. V bukovinské ruské metropoli viděl nového soupeře nenáviděné Moskvy a tedy spojence „rzeczy pospolité“, i jal se pracovati pro ně s největší horlivostí. Zatím, co Pavel a Alimpij putovali po řeckých osadách a po Palestině, hledajíce tam marně kýženého arcipastýře, Čajkovský v Cařihradě už vyřídil vše, čeho si jen přáti mohli. Pomocí svého agenta Ogňanoviče vyhledal bývalého Sarajevského metropolitu Ambrosia, rozeného Řeka, jenž byl od Turků zbaven své hodnosti, vše mu v čas objasnil a vymohl od něho slib, že přesídlí do Bílé Krinice. Bukovinským vyslancům zbývalo pouze smluviti se s Ambrosiem o přestoupení k rozkolu a o honorář. I to provedeno prostřednictvím Poláků, a 16. dubna 1846 podepsána smlouva. Čajkovský opatřil Ambrosiovi ještě průvodní list, znějící na jmeno jakéhosi Majnosského kozáka (Nekrasovce), a přestrojeného za kozáka vyvedl ho z Cařihradu na parník, kde na něho již čekali Pavel s Alimpijem.

Za nedlouho přibyli poutníci šťastně do Bílé Krinice a shromáždění tam bukovinští i ruští popovci uvedli ve slavnostním průvodu prvního svého zákonného metropolitu ve klášterní chrám.

Popovština měla tedy biskupa a dvoustoleté tužby její jsou naplněny.

Ale vláda ruská nepohlížela lhostejně na rozkolnickou metropoli zrovna u ruských hranic vznikající. Bílá Krinice stala se předmětem diplomatického jednání, a ruský vyslanec ve Vídni upozorňoval Metternicha, že „z povolení takového

ústavu mohou vzniknouti vážná nedorozumění mezi oběma přátelskými říšemi.“ To bylo již roku 1848. Metternich skutečně vyhověl přání ruské vlády: metropolita Ambrosij byl povolán do Vídně a v březnu téhož roku ustanoveno Ambrosia k Lipovanům více nepouštět a Bělokrinický klášter zapečetit.

Hierarchie rozkolnická tím však neutrpěla. Ambrosij vysvětil již dříve za přítomnosti bukovinského místodržitele svého nástupce a kromě toho vykonal chirotonii biskupa Arkadia pro Nekrasovce v Turecku.

Mezi tím, co Ambrosij se svým tajemníkem, mnichem Alimpijem Miloradovem, čekali ve Vídni na vyřízení své záležitosti, vypukla březnová revoluce ve Vídni a Ferdinand prohlásil ústavu. Alimpij přijal prohlášení konstituce s nadšením. Prostřednictvím Vídenského advokáta Dvořáčka zadal k ministru hr. Kolovratu žádost, aby byl klášter Bělokrinický opět otevřen a jemu návrat do metropole povolen. Když pak jeho žádost dlouho nebyla vyřizována, odebral se k radě Ambrosiově, jenž svou věc pokládal za záležitost slovanskou, do Prahy na slovanský sjezd.

Do Prahy přibyl Miloradov již v poslední dni kongresu. Vystupuje tu ve staroobřadní kamilavce, (čapce), ve mnišské říze a s manatějkou na plecích, budil všeobecnou pozornost, jež vzrostla ještě více, když pronesl svou krátkou ale ohnivou řeč, ve které žaloval na utlačování rozkolníků v Rusku i v Rakousku. Ale děla Windischgraetzova přehlušila další jednání kongresu. Alimpij stál prý i na barikádách; brzy však prchl z Prahy a vrátil se do Vídně k Ambrosiovi. Věc jejich byla na ten čas ztracena. Ambrosij internován ve Štyrsku v Cili, kdež po letech zemřel (v říjnu 1863)

a Alimpij se vrátil do Bukoviny. Všechny prosby Bělokrinických mnichů, aby rozsudek byl změněn, zůstávaly marny. Ohledy na Rusko, jež r. 1849 spasilo Rakousko, toho nedovolovaly. Nedovolovaly totiž *zjevně* odvolati zákaz z r. 1848; avšak dovolovaly neviděti, že Bělokriničtí mnichové, nedbajíce zákazu, zlomili úřadní pečeti, vstoupili znova do chrámu, dosadili na kathedru nového biskupa Kirilla, jenž bez obalu světil i pro Rusko popy i biskupy (r. 1849 biskupa Sofronia, r. 1853 druhého biskupa Antonia), jakkoli dle výslovného znění smlouvy s rakouskou vládou toho práva neměli.

Pak nadešla Krymská válka, při níž Rakousko „překvapilo svět svým nevděkem". R. 1859 nepřekáželo Bachovi již pranic, aby znova potvrdil práva Bělokrinických metropolitů, daná jim od Kolovrata r. 1844. Alexandr Bach nařídil nové vyšetřování v záležitosti metropole Bělokrinické a po půldruhaletém jednání vydal starověrské obci listinu, na základě kteréž nabyly tamní kláštery — mužský i ženský — úřadní oprávněnosti. Klášteru mužskému potvrzeno právo, že při něm může míti sídlo starověrecký metropolita se svým náměstkem, že smí světiti duchovní — kněze a jáhny — dle libosti, biskupy však jen za souhlasu zemské vlády a ministra osvěty. Byla sice k listině připojena poznámka, že v klášteře smějí žíti řeholníci, poddaní říši rakouské a že se zakazuje světiti duchovní pro zahraniční církve. Ale rozkolníci dobře chápali, že poznámkou tou chtěla si rakouská vláda krýti záda pro případ nové intervence se strany vlády ruské, a proto jí nedbali.

Bělokrinická metropole byla a jest de facto metropolí všech starověrců vyznání popovského,

ať žijí ve státě tom či onom, tedy také, a to hlavně, popovců ruských.

Konsistoř Bělokrinická počínala si velmi rozumně, pokud byl živ mnich Pavel Bělokrinický, který byl vlastně duší metropole. Proto i byla uznávána až na nepatrné výjimky ode všech popovců. Po smrti Pavlově vznikly však různice v samé konsistoři a odtud přenesly se i mezi věřící. Hlavní příčinou nových různic bylo tak zvané „okružné poslání", t. j. pastýřský list ruských starověrských biskupů vydaný r. 1862, v němž se velmi smířlivým způsobem mluví o pravoslavné církvi ruské i řecké, vyznává se, že i pravoslaví, řídící se týmiž články víry jako starověrstvo, jest pravou církví Kristovou, kříž čtyřkonečný že není obrazem antikrista, jak dosud hlásáno rozkolníky, nýbrž že je právě tak pravým obrazem kříže Kristova, jako staroruský kříž osmikonečný, a na konec uznává se za slušnou modlitba za caře.

Velká část popovců, hlavně kupci, s ochotou přijali „okružné poslání"; někteří dokonce, vidouce že mezi pravoslavím a starověrstvím není vlastně nijakého dogmatického rozdílu, přestupovali k pravoslaví. Toho se zalekli horliví rozkolníci a přiměli Kirilla, metropolitu Bělokrinického, aby přijel r. 1863 do Moskvy na církevní sněm, a tu vyhlásil „poslání" za zrušené. Později (1868) prohlásila je Bělokrinická konsistoř přímo za bludné a zapověděla věřícím říditi se jím. Od té doby vznikly dvě strany mezi popovci: *okružníci*, uznávající „poslání" za spravedlivé, a *protivookružníci*, souhlasící s konsistoří Bělokrinickou. Vznikly hádky a spory, svolávány církevní sbory, jež hájily a opět odsuzovaly „poslání", výsledku však nedocíleno podnes, ač konsistoř Bukovinská náhled svůj od té doby změnila a od roku 1870 uznává obsah

„okružného poslání" za správný. Taktéž soudí i nynější, co do počtu třetí Bělokrinický metropolita Afanasij.

Vraťme se však opět na Rus. Zde počaly se od r. 1850 poměry rozkolníků valem lepšiti. Měli opět popy, měli i biskupy, kteří, třebas museli potaji putovati po Rusi, obstarávali přece všechny duchovní potřeby popovců po dlouhou dobu strádavších.

Avšak dnové utrpení starověrců byli tenkrát už sečteni. Car Alexander II. dosednuv na trůn (1855) neustával obraceti pozornost své vlády na tu anomalii, že se v jeho říši těší plné svobodě vyznání nejen západní církve katolické a protestantské nýbrž i židé, mohamedané, ba i pohané, starověrci však caři a vlasti vždy věrní, vyrostlí z nejryzejšího ruského kořene, jsou pronásledováni hůře, než usvědčení vlastizrádci. Památná zůstanou slova caře Osvoboditele, pronešená ve schůzi tajného komitétu v dubnu r. 1855: „Policie nechť koná svou povinnost, duchovenstvo ať káže a poučuje: *ale mějme úctu k opravdovému přesvědčení. Já chci, aby v mé říši panovala snášelivost!* Naději se, že mně budete nápomocni v provádění spravedlivosti".*)

Téhož měsíce zrušen tajný komitét. Záležitosti rozkolnické svěřeny nejprve svatému synodu, od r. 1858 pak novému komitétu, složenému z osob, obeznalých v historii rozkolu, pod předsednictvím velkoknížete Konstantina Nikolajeviče, jehož zásady svobodomyslné jsou dostatečně známy.*)

---

*) N. Petrov, Děla o Moskovskich staroobrjadcach. Russký Věstník 1881. XII.

**) Rádcem velkoknížete ve věcech rozkolu se týkajících byl proslulý badatel rozkolu Pavel Melnikov.

Jakkoli se vláda ruská chovala k rozkolníkům macešsky, oni nevstupovali nikdy (vyjma jediné Nekrasovce v Dobrudži, a to jen na krátkou dobu) ve spolek s nepřátely Ruska, ač jim za to nabízeny značné výhody. Již za Petra Velikého Starodubské osady pronásledovaly švédské vojsko Karla XII. a dostalo se jim za platné služby vděku cařova. Na slovanském sjezdu v Praze 1848 byli, jak známo, toliko dva Rusové: Bakunin a Alimpij Miloradov, jenž proslovil jmenem rozkolníků revoluční řeč. Ale druh jeho, Pavel Bělokrinický, vlastní duše bukovinské metropole, odpověděl na jeho řeč posláním k Moskevské starověrecké obci, ve kterémžto poslání píše mimo jiné: „Chci vám odhaliti úžasné očekávání na světovou konstituci, což znamená nůž, medem pomazaný a přihotovený, aby dříve či později proklál celý svět. To vám buď dosti na výstrahu: uslyšíte-li jen slovo konstituce, bojte se jako nějakého krvežíznivého zhoubce, jevícího se k vám v podobě blahodárce . . .“

Je sice pravda, že rozkolníci pořád marně očekávajíce slibované jim úlevy přišli na myšlenku, obrátiti se o pomoc za hranice říše; zejmena jednali s Hercenem, aby je mravně podporoval svým „Kolokolem“, ba i k Napoleonu III. se obrátili o mravné přispění.*) Ale ukaz o zrušení nevolnictva posilnil znova jejich naděje. V reformách Alexandrových jevil se jim, jak sami bezpopovci tvrdili, „duch ruské stariny.“ A tento „duch ruské stariny“, jejž poznávali starověrci v reformách Alexandrových, byl příčinou sblížení se s pravoslavím, jež se patrně projevilo v „okružném poslání“ r. 1862.

---

*) Byl-to opět Nekrasovec Šimon Gončarov, jemuž Poláci vymohli r. 1862 audienci u Napoleona III., ta však zůstala bez výsledku.

Proto, když za vzniku polské revoluce r. 1863 Hercen vyslal na Rus své agenty, aby vzbouřili rozkolníky proti vládě, odmítli svorně jeho snahy „arcipastýřským posláním“ z Jass 24. února 1863, hrozíce anathemou každému, kdož by uposlechl jeho hlasu. Jest pozoruhodno, že nezlomnou věrnost k panovníku ruskému chovali nejen poddaní ruští, nýbrž i ti ze starověrců, kteří aby ušli pronásledování ruské vlády, byli nuceni usaditi se za hranicemi, hlavně v Rumunsku a v turecké Dobrudži. Vasilij Kelsiev *) zaznamenal ve svých zápiskách několik zajímavých toho dokladů. Tak na př. ruští Filipovci v Dobrudži odpověděli několika Polákům, když je roku 1863 pobízeli k povstání proti caři, tím, že před nimi pili na zdraví caře, při čemž pronesli velmi srozumitelný přípitek: „Za zdraví a dlouhé panování jeho imperatorského veveličentva, hosudara imperatora všerossijského Alexandra II., aby odolal všem svým nepřátelům a protivníkům, hlavně pak aby přemohl vzbouřence a bezbožníky, aby země ruské, ve které naše víra pravoslavná, byť jen slabě, ale přece se zachovává, aby té země ruské neroztratil. Urá!“ Filipovci, jak uvidíme níženji, tvoří jednu z nejkrajnějších sekt bezpopovských a ruský car jest jim antikristem. Avšak i jim jest on *ruským carem*, a „buntovat“ proti němu ani Filipovec se neodváží. Kelsiev, jenž ztrávil dlouhou dobu v emigraci mezi dobrudžskými a rumunskými ruskými rozkolníky, připojuje tuto poznámku: „Podobných výjevů byl jsem svědkem mnohokrát. Molokané, jež u nás pokládají za republikány; skopci, kteří mají nejen svého caře, nýbrž i celou carskou rodinu, své ge-

*) Vasilij Kelsiev. Perežitoje i peredumannoje. Petrohrad 1868.

nerály, admirály a biskupy; chlystovská bohorodice, která, nabízejíc mně, abych se stal kristem (roz. chlystovským), vykládala mi, že budu cařem nebeským i zemským, i vladykou všeho míra viditelného i neviditelného, tak že všichni králové zemští budou pod mojí mocí: všichni oni byli tací věrní poddaní caře a tací vlastenci, jakých by bylo třeba pohledat. Víra jest jim věc, která nemá nic společného se státní myšlenkou ruskou, myšlenkou to, jež proniká každého Rusa od posledního mužíka do samého caře" (str. 44—49).

Jsou sice v „dogmatice" té či oné sekty rozkolnické články, jež se nesrovnávají s ruským „svodem zákonů", ale v praxi jsou rozkolníci nejspolehlivějšími ruskými poddanými. K tomu přesvědčení došla konečně i ruská vláda a proto hned po potlačení revoluce polské sestavena nová komise pro záležitosti rozkolnické, jejíž výsledkem byl zákon r. 1874, kterým se zavádějí pro rozkolníky zvláštní matriky. V ně se vpisovaly porody, sňatky a úmrtí, ony byly důležitým krokem na cestě k rovnoprávnosti staroobřadců s pravoslavnými, neboť se jimi zabezpečovala rozkolníkům důležitá občanská práva dědičná a jiná, plynoucí z legitimnosti rodu.

Již následujícího r. 1875 svolána druhá komise, jež měla rovnoprávnost rozkolníků dovršiti. Komise uznala možným, dovoliti všem státu neškodným sektářům, míti svou hierarchii, bráti průvodní listy na volné cestování po Rusi i v cizinu, zanášeti se průmyslem a tržbou po vůli, vstupovati ve služby státní i soukromé, zakládati své národní školy, a zrušiti zvláštní poplatek jednoho rublu z hlavy, jejž rozkolníci dosud odváděli ve prospěch pravoslavných chrámů*).

*) A. Michajlov, Po voprosu o věroterpimosti, Věstn. Evr. 1882, III.

Že se snešení nové této komise nestalo hned zákonem, tím vinen hlavně svatý synod, jenž se nemohl shodnouti s komisí, co se má pokládati za znamení škodnosti té či oné sekty. Komitét uznával škodnými jen ony sektáře, kteří se kastrují, neuznávají manželství a caře. Sv. synodu zdál se však náhled takový příliš svobodomyslným. Vzniklá za nedlouho válka rusko-turecká nedovolovala jednati o záležitostech rozkolnických. A po válce zahlušily je rejdy nihilistické, jež způsobily i katastrofu 1. března 1881, jíž padl za oběť car Osvoboditel.

Avšak nástupce jeho Alexandr III. nespustil již záležitost rozkolu se zřetele a krátce před korunovací (3. května 1883) podepsal ukaz, jímž uvedena v život většina návrhů komise z r. 1875. Ukazem tím vyhrazuje se všem sektářům, vyjma jediné skopce, právo průvodních listin k cestování uvnitř i za hranicemi říše, dovoluje se jim obírati se libovolně obchody i řemesly a zastávati úřady státní i samosprávné. Ve vzhledě náboženském dovoluje se sektářům veřejně vykonávati bohoslužby vyjma toliko slavnostní průvody, dále stavěti (se svolením ministra vnitra) a obnovovati modlitebny a míti duchovní správce, kteří však úřadně nebudou připočtěni ke stavu duchovenskému, nýbrž budou pokládáni za laiky.*) Nevyřízena zůstává nyní již jen otázka hierarchie, a některé s touto otázkou souvislé, méně důležité záležitosti, jako rozkolnické kláštery, konfessionální školy atd. Avšak nelze pochybovati, že za nedlouho bude odstraněna i tato poslední překážka rovného práva sektářů s pravoslavnými.

---

*) Však stala se i v tom již výjimka. Duchovenstvo rozkolníků v Bessarabii, přivtělené k Rusku po válce rusko-turecké, uznává se i od vlády za „stav duchovní“.

Rovnoprávnost staroobřadců nejenom že bude skutkem spravedlivosti, nýbrž povede zajisté ke smíru mezi rozvaděnými nyní bratry. Však ještě více ve vzhledě tomto zmůže šíření osvěty mezi lidem. „Vzdělanost lidu zasadí rozkolu poslední ránu“ — píše Melnikov ve svém I. listě o rozkolu. — „Důkazem již to, že spisy rozkolnické tratí svou váhu, jakmile se vytisknou a lidé je mohou čísti v plném znění. Dříve, dokud byly ony spisky tajemstvím, věřilo se v jich autoritu; nyní se však poznává jejich mělkost a úplná prázdnota. Na vydávání rozkolnických spisů horší se nejvíce Bělokrinická konsistoř a jiní náčelníci rozkolu. Pokládajíť publikaci rozkolnických spisů za nebezpečnější rozkolu než staré tresty, hranice, špalek, 'skřipec, Sibiř, které jako každé pronásledování zjednávaly rozkolu jen nových přívrženců . . .“

---

6. Sekty bezpopovské: Pomorci a Fedosějevci.

Bezpopovština založena jest na myšlence demokratické, jako křesťanství ve svých počátcích vůbec. Ale ta okolnost, že nedostatek kněžstva a učitelstva vůbec nahrazován mnohdy od předních vůdců bezpopovských chorými výmysly náboženského fanatismu, vyrostila i z této půdy strom tytýž chorobný, zakrslý, plný nezdravých přírostků a opuchlin. Demokratismus ve mnohých případech se zvrhl v anarchii, přísnost života v sebevraždu, volnost v lupičství. Krajní bezpopovci zavrhli stát, kterýž je jim říší antikristovou; neznají obce, rodiny, nemajíce spořádaného manželství; jsou tuláky, živíce se zákeřnictvím, protože nemají domova; jsou se-

bevrahy, neznajíce ničeho, co by je poutalo k životu. —

Ale výtka taková platí toliko nejkrajnějším výstřelkům bezpopovštiny. Ohromná většina rozkolníků zachovala a zachovává nadále ducha demokratického, a jakkoliv starověrectvo vzniklo ze zásad konservativních, hájilo starobylé zvyky ruské a příčilo se všemi silami reformám Nikonovým a Petrovým, přece bylo a jest představitelem pokroku v národě ruském.

Již to je velikou zásluhou rozkolu, že jak praví Kostomarov*), on první otřásl spícím mozkem ruského člověka. Do roztržky náboženské ruský lid sice konal obřady církevní, ale o podstatě náboženství přemýšleti mu nenapadlo. Teprvé rozkolníci ho přinutili nahlédnouti hlouběji v podstatu toho náboženství, proti kterému se počalo brojiti, a může-li se nyní — a to právem — ukazovati na to, že ruský lid je *z přesvědčení pravoslavný*, je to právě zásluhou rozkolu. Vlivem rozkolu poznali teprve pravoslavní, co vlastně jest podstatou jejich víry.

Náboženské spory první vnutily netečnému a lhostejnému dotud ruskému mužíku knihu do ruky. Vyhledávaje důvody pro své zvláštnosti náboženské, byl nucen pročísti sv. písmo a spisy svatých otců, aby o jejich výroky mohl opříti své učení. I stalo se, že nejkonservativnější část ruského národa, jež lpěla na pohled slepě na každém písmeni starých knih bohoslužebných, že bezpopovci, nenacházejíce tytýž výslovného potvrzení svých náhledů v písmě, jali se vyhledávati *smysl* nejasných slov a došli na konec, jak dále uvidíme,

*) N. Kostomarov. Istorija raskola i raskolnikov. Sebrané monografie. XII. str. 348.

k tak liberálním výkladům slova božího, že nezůstávají nikterak pozadu za protestanty západní Evropy.

Rozkolníkům náleží však i zásluha o politické probuzení ruského lidu.

Rozkol se vzpíral Petrově centralisaci a jeho despotismu i hájil starobylou ruskou autonomii politickou. Vzpíraje se reformám Nikonovým, nevzpíral se pouze jeho opravě knih a obřadů církevních; ty byly věcí vedlejší. Hlavní příčinou odporu proti Nikonovi byl vznikající za něho despotismus církevní, a Rusové byli zvyklí autonomii také v církevních věcech.

Že zpátečnictví nelze klásti za vinu rozkolníkům, viděti z toho, kterak pokrok a vzdělanost zmáhají se na Rusi hlavně v obyvatelstvě rozkolnickém. Rozkolníci jsou na Rusi nejlepšími hospodáři, nejpokročilejšími průmyslníky a kupci; procento literního vzdělání dostupuje nejvyššího čísla opět mezi rozkolníky. Lomonosov, zakladatel moderního spisovného jazyka ruského, vyšel ze středu bezpopovských pomorců.

Jest i jiný patrný důkaz, že rozkolníci nemohou býti pokládáni za stranu zpátečnickou. Jako vše, co v přírodě slabé, nemá budoucnosti a hyne dříve či později pod nátlakem silnějšího soupeře, tak by též rozkol musil mizeti, kdyby byl spočíval na základech zpátečnických; ale historie učí, že rozkol nejenom nemizí, nýbrž roste a se zmáhá. Při tom zajímavá je okolnost, že popovština se zmáhá nepoměrně pomaleji než bezpopovština, ve které se zásady rozkolnické rozvily v největší síle. Mimo to množství popovců přechází stále v tábor bezpopovský. *I. Juzov**) odhadoval počet ruských

*) Russkije dissidenty. Petrohrad 1881.

sektářů v letech sedmdesátých na 13 milionů,*) z nichž bylo popovců asi 3,000.000, bezpopovců asi 8,000.000, racionalistů asi 1,000.000 a chlystů, skopců atd. 65.000. Bezpopovci tvoří tedy dvě třetiny všech ruských dissidentů. —

Již výše řečeno, že starověrectvo za příčinou své přílišné roztroušenosti po ohromném prostranství celého Ruska drobilo se v četné sekty.

První příčinou rozštěpení mezi starověrci byl, jak také už výše ukázáno, nedostatek „pravého“, rozuměj Nikonovy opravy nepřiznávajícího duchovenstva. Jedna část starověrců spokojovala se po vymření původního kněžstva s duchovními, přestupujícími k rozkolu z pravoslaví. To byli popovci. Druhá však, rozhodnější část starověrců, nemohla se srovnati s jednáním popovců a po vymření starých popů odhodlala se žíti na dále vůbec bez kněží „Sám Kristus — těšili se — bude nám neviditelným duchovním, jako jest neviditelnou hlavou všeho pravoslaví“. Nezavrhujíce úřad kněžský v zásadě, zavrhli ho z nouze ve skutečnosti. „Milosť boží vzata na nebesa — tvrdili tací rozkolníci — není více na světě duchovenstva a nebude ho do skonání světa.“

Tak vznikla *bezpopovština*, jež se časem rozpadla v několikero učení. Z přinucení vzdali se přívrženci její svátosti stavu manželského, a ideálem jejich stal se život klášterní, spojený s přísným asketismem. Bezpopovci objevili se nejprve v dálném severu na pomoří severního ledového okeánu a v Sibiři, daleko ode měst a velkých dědin, uprostřed mračné, pusté, nehostinné přírody. Drsné podnebí a nehostinné kraje, jež byly prv-

*) A. Michajlov ve Věstn: Evropy r. 1882 páčí počet sektářů na 16 milionů.

ním útočištěm ruských asketů, zanechaly hlubokou stopu i v duševním rozvoji bezpopovců, zejmena v jich mračném názoru na život.

První „skity“ či poustevny bezpopovské vznikly okolo jezera Oněžského již kolem r. 1690. V těch pustých lesnatých a bažinatých místech sešli se dva, v dějinách rozkolu proslulí muži, mnich *Danila Vikulin*, uprchlý za dob oblehání z kláštera Soloveckého, a zchudlý potomek Novgorodského šlechtického rodu *Andrej Denisov*. R. 1694 založen jimi první bezpopovský klášter na řece Vygu, odkudž nazván klášterem *Vygorěckým*. V krátké době shromáždilo se na Vygu více okolních poustevníků, za nimi přišli i zbožní laikové, přišly jich ženy a sestry, a z původního kláštera vznikla celá osada. Mužští členové zůstávali ve starém klášteře na Vygu, ženské se usadily dále na řece Lexe. Obě osady zařídily si úplné polní hospodářství, měly hojnost dobytka, mlýny, ponenáhlu zařizovaly se průmyslové závody a klášter Vygorěcký slynul brzy poměrnou zámožností. Zřízení měla osada ovšem čistě demokratické. Představenstva nebylo, záležitosti obecní řešily se vesměs na valných schůzích celé obce.

Z rozkvětu hmotného i mravního děkoval klášter především svému nadanému organisatoru a na ten čas nejpřednějšímu zastanci učení starověreckého Andreji Denisovu. V prvních letech století XVIII. shromáždilo se kolem Denisova už tolik přívrženců „dřevní zbožnosti“, že nevystačoval původní klášter a zakládány v sousedství nové skity, nové osady, až vznikl celý okres bezpopovských dědin. Ale i v ty doby zůstával Vygorěcký monastyr hlavou celého kraje, v něm shromážděn byl výkvět starověrectva. Tam byla škola dovedných písařů, kteří opisovali a rozesílali

po Rusi staré rozkolnické knihy; tam byla škola zpěvu, v níž se vzdělávali zpěváci pro rozkolnické modlitebny a kaple; byla i škola malířská, hotovící dle starých vzorů svaté obrazy ve slohu přísně byzantinském. V klášteře byla bohatá sbírka starých rukopisných i tištěných knih obsahu náboženského i historického, různých letopisů, sborníků atd. Jest přirozeno, že zde právě při sbírkách a knihovnách Vygorěckých vzdělávali se i spisovatelé rozkolničtí, kteří svými brožurkami a pamflety na Petra Vel. zaplavili v době reformací celou Rus a vzbouřili nejednou krev v žilách carského reformátora.

Avšak ani Andrej Denisov při vší své bystrozrakosti a rozšafnosti nebyl s to, aby zabránil nově vznikajícím pochybnostem a sporům v samém klášteře. Prvotní zakladatelé monastyra, lidé, kteří trpěli osobně pro víru, ať už v Solovkách, ať v Moskvě, kde Petr Vel. krvavě se mstil střelcům za jejich „bunty", byli rozhodní nepřátelé ruské vlády a prohlásili za dogma: za caře se nemodliti a všechny lidi bez rozdílu uznávati za sobě rovné. Na otázku: „Kdo jsi?" odpovídali tehdáž přívrženci bezpopovštiny: „Jsme křesťané evangelického učení; duchovenstva mezi sebou nemáme a přeběhlých popů nepřijímáme; za caře se nemodlíme; všichni jsme si rovni; zvláštních učitelů nepotřebujeme, jsme všichni jedné pomorské víry Danilovy".*)

Ale rozhodnost pomorců mírnila se časem, a to tím více, čím více nových elementů se shromažďovalo v monastyře. Vzmáhající se blahobyt obce ukazoval, že život za panování antikrista není tak hrozným, jak si jej rozkolníci zprvu předsta-

*) Ščapov, Zemstvo i raskol, str. 487.

vovali; ano když Petr Vel. v první polovině svého panování, vida, jak pod rukami přičinlivých pomorců dřívější poušť se mění v průmyslový, vzdělaný kraj, dal pomorcům dokonce některé výsady, přišli k tomu přesvědčení, že sluší plniti přikázání písma a dávati nejen, co jest božího Bohu, nýbrž i cařovo caři. Pomorci počali opět se modliti za „panujícího caře" a platiti daně.

Taková povolnost v jednom z nejhlavnějších článků víry nelíbila se však rozhodnějším členům obce a byla příčinou, že se někteří z nich oddělili od pomorců a utvořili zvláštní náboženskou společnost, zvanou vyznáním *pastuchovým.* Společnost ta brzy zanikla. Za to když po smrti Danilově vznikla otázka, kdo má býti po něm hlavou Vygorěcké obce, přihlásil se o tu hodnost jakýsi Filip, uprchlý z Moskvy střelec, člověk neobyčejně výstřední, jenž měl mnoho přívrženců v obci. Většina obce zvolila však za náčelníka Vygorěckých skitů *Denisova* a proto Filip, uražen takovou volbou, oddělil se na dobro od pomorců a založil v 50 verstách od Vygu novou osadu a spolu novou rozkolnickou sektu, ve kterouž přešli nejradikálnější živlové pomorští. Tato sekta nazvána po svém zakladateli *filipovskou.*

V tutéž asi dobu usadila se část bezpopovců pod vedením ďáčka *Fedosěje* v severozápadním Rusku na hranicích polsko-litevských, ale byla ve stálém spojení s pomorci. Ďáček Fedosěj přicházel na řeku Vyg s různými pochybnostmi, jichž rozřešení hledal v proslulém klášteře, ale zřídka se spokojoval rozhodnutím Denisovým, jsa vždy hotov ke sporům. Nejprve se rozešel s pomorci v otázce, jaký má býti nápis na kříži; pomorci hájili nápis „Ježíš Kristus car Slávy", kdežto Fedosěj užíval písmen I. N. C. I. (Ježíš Nazaretský car judejský).

Když se kromě toho pomorci počali kloniti k opětnému vyznání, že manželství musí býti *svato*, a poměry spořádané společnosti lidské že nemohou trpěti bezženství, vznikl v klášteře Vygoréckém zjevný rozkol. Neústupný Fedosěj odvedl roku 1705 z vygoréckých obcí své přívržence, protivníky manželství a založil novou sektu, trvající na původní zásadě, že manželství je nemožno a car že je antikrist. Tato sekta nazvána po Fedosějovi sektou *fedosějevskou.*

Kdežto pomorci zůstávali nadále v severních guberniích, rozšířili se fedosějevci hlavně po středním Rusku, kdež našli mnoho přívrženců mezi kupci.

Tak vznikly z původní bezpopovštiny tři sekty: pomorská, filipovská a fedosějevská. Ale ani při tom nezůstalo; vznikaly tu i tam další novoty, další krajnosti, sekty se štěpily dále, a vznikala opětně nová vyznání. Z nich nejdůležitější je krajní výstřelek filipovštiny, totiž sekta *běgunů*, v níž negace bezpopovská vyjádřena nejostřeji.

Nejmírněji naproti tomu vyjádřeny zásady bezpopovské u pomorců. Tito se vždy vyznačovali smířlivostí, ba neštítili se ani myšlenky, vejíti v trvalý svazek s popovci. Již roku 1730 vyslali své zástupce na sněm Starodubský, kdež byla na denním pořádku otázka biskupská. Pomorci prohlásili tu, že jsou ochotni spojiti se pod jedním biskupem s popovci, podaří-li se těmto získati pro hodnost arcipastýřskou duchovního, jenž by vyhovoval všem podmínkám staróvěrstva.

Když pak hledání biskupa tehdáž nevedlo k cíli, obeslali r. 1765 nový církevní sněm v Moskvě, kde společně s popovci jednali znova o vysvěcení rozkolnického biskupa. Ale i tentokrát marně.

Tolerantní duch pomorců projevil se i roku 1850, kdy na jejich návrh zřízen při Vygoréckém monastýře církevní soud, složený ze zástupců všech čelných obcí starověreckých. Účelem soudu bylo, uklízeti spory vznikající ve věcech náboženských mezi jednotlivými sektami. Bohužel ani tato instituce neměla dlouhého trvání. Hlavní překážkou sjednocení všech sekt jest radikalismus, vzmáhající se u většiny bezpopovských vyznání.

Více než k popovcům tíhli pomorci ovšem k fedosějevcům, přes to, že spory těchto dvou sekt vyznačovaly se největší příkrostí. Pomorci dlouho nepozbývali naděje, že se jim podaří přiměti fedosějevce k návratu. Již za živobytí Andreje Denisova a zakladatele nové sekty ďáčka Fedoseje neustále se jednalo o vyrovnání těch růzností, jež dělily od sebe obě sekty. Fedosěj schválně sestavil v devíti článcích novoty, jež se mu zdály nevyhnutelnými k spasení a které kromě uvedených výše názorů na manželství a modlitbu za caře týkaly se nepatrných odchylek v bohoslužbě, nápisu na kříži, postů a poklon. Teprv když Denisov odmítl jeho novoty, „setřásl prach se svého šatu, i s obuvi, zatřásl hlavou a zvolav: od této chvíle nebudeme míti nic společného s Vygorěcií ani na tomto, ani na onom světě, odešel na dobro z kláštera“.

Zdržoval se nejprve v západní Rusi, odtud prchl před pronásledovníky do Polska; po čase se vrátil zas na Rus, ale byl jat a r. 1711 skonal ve vězení v Novgorodě. Po jeho smrti stal se hlavou sekty syn jeho Jevstrat Fedosějevič, jenž se zdržoval v Novgorodské gubernii ve městě Stará Rusa. Již za jeho náčelnictví zapomněli fedosějevci na kletbu zakladatele své sekty a počali se znova smlouvati s pomorci. Ačkoli všechna jednání o sjed-

nocení byla opět marna, opakovaly se „sněmy“ takové i v Moskvě, kamž přeneseno ze Staré Rusy středisko fedosějevštiny po smrti Jevstratově.

Za panování Kateřiny II. byl hlavou Moskevských fedosějevců kupec Kovylin, boháč, jenž nelitoval peněz v zájmech sekty, jenž svým nákladem vyzdobil modlitebny na Preobraženském hřbitově, nedlouho před tím založeném, za to však vyžadoval od přívrženců sekty neobmezené úcty a poslušnosti a setkal-li se kde s odporem, argumentoval ne tak citáty ze svatého písma jako svou pádnou pěstí.

I za tohoto „ochránce pravé zbožnosti“ scházely se skoro každý rok na Preobraženském hřbitově církevní sbory pomorsko-fedosějevské, na nichž se jednalo především vždy o manželství. Ač otázka ta byla zdánlivě vyřízena již samým Fedosějem, zůstávala mezi bezpopovci, jak pro důležitost její jinak ani býti nemohlo, stále otázkou odkrytou. Též r. 1788 byl podobný sněm, na němž pomorec Anikin hájil svatost manželstva, byť nebylo posvěceno duchovním. Anikin se odvolával na slova písma, že co bůh spojil, člověk nemá rozlučovat. Na takový důvod zvolal Kovylin: „Čert vás spojil, ale my vás rozloučíme. Lépe býti turkem, než se nyní ženiti; lépe ženě stokrát roditi, než se za muž vdáti.“ A opět prohlášena kletba na pomorce a fedosějevcům zakázán všeliký s nimi styk. Zápověď ta trvala ovšem do nejbližšího církevního sboru, jenž se sešel na témž Preobraženském hřbitově hned příštího roku.

Jednoty mezi pomorci a fedosějevci sice nedocíleno, ale pomorci se na konci přesvědčili o správnosti svého názoru na manželství a r. 1798 přijali nutnost manželství za článek své víry. Rozsoudili, že „manželství se nezakládá na svatbě,

která může býti, ale též nemusí, nýbrž na věčném slibu snoubenců; že manželství musí býti na věky v křesťanské víře a ta církev nemůže se zváti pravoslavnou, jež by neuznávala potřeby manželství.“ Svatby se konaly od té doby v modlitebně, a ač to byly vlastně sňatky občanské, ne církevní, uznávala jich platnost i ruská vláda.

Z té doby se vyznání pomorské ustálilo. Kněžstva pomorci míti ovšem nemohli, ale volili si ze starších ctihodných členů pastýře, kteří řídili v modlitebnách bohoslužby, předčítali evangelium, zpovídali a rozhřešovali kající, oddávali snoubence a pohřbívali mrtvé.

Fedosějevci trvali sice ještě nějaký čas na svém odporu proti manželství a modlitbě za caře, avšak i na ně došla řada. Car Pavel, za něhož se jedna část popovců smířila s pravoslavím a pode jmenem „jedinověrců“ přijala pravoslavné duchovenstvo s jedinou výminkou, aby se bohoslužby v jejich chrámech konaly dle starého spůsobu, nalezl zalíbení v starobylých bohoslužbách, a dával si sloužiti liturgii dle starých knih i ve svém dvorcovém chrámě. Nejsa s důstatek poučen o zásadách rozkolníků bezpopovských, měl za to, že se jim o nic jiného nejedná, než právě o bohoslužby dle starých knih, a proto připustiv opět služby dle starého spůsobu, pokládal otázku rozkolu za vyřízenou.

Proto se nemálo podivil, když zvěděl, že fedosějevci nejen mu nejsou vděčni za jeho velkomyslnost, nýbrž ani se za něho nechtí modliti, ba dokonce i antikristem ho zovou. Taková nevděčnost rozmrzela Pavla Petroviče, i umínil si převesti všechny bezpopovce k jedinověrství. Moskevští fedosějevci, po většině bohatí kupci, se ulekli a počali při veřejných bohoslužbách čísti hlasitě

modlitby za caře. První, kdo se počal modliti za Pavla Petroviče, byl sám náčelník Preobraženského hřbitova, kupec Kovylin.

Za prvním ústupkem následoval za nedlouho druhý. Mnohým fedosějevcům znechutil se coelibát, jejž ve skutečnosti nikdo nezachovával, a počali vstupovati ve zjevné manželské svazky, dávajíce je žehnati svými duchovními pastýři v modlitebnách. Věc ta zdála se ostatním fedosějevcům tak přirozenou, že ničeho proti ní nenamítali a pro uspokojení svědomí se spokojili jistým pokáním — epitimií — ukládanou novomanželům.

Tak dálo se i za prvních let panování Alexandra I. Ale shovívavost tohoto panovníka svedla mnohé fedosějevce opět ke zpupnosti. Na Preobraženském hřbitově vyskytli se kazatelé, žádající návrat k původnímu učení ďáčka Fedoseje, zavrhující manželství i modlitbu za caře. Vyskytly se i v modlitebnách Preobraženského hřbitova obrazy, jeden s karikaturou caře a s nápisem „antikrist“, druhý představující ďábla, an žehná snoubencům, a pod ním nápis: Rostěte, množte se a naplňte zemi.*) Hlavním strůjcem toho byl fedosějevec Gnusin.

Pohoršlivé výstupy na hřbitově Preobraženském nezůstaly tajny vlády. Za posledních let panování Alexandrova nastal již obrat v jeho politice proti rozkolníkům a nedlouho na to, když vstoupil na trůn Nikolaj I. zřízen známý nám už „tajný komitét“, jenž zavíral postupně fedosějevské modlitebny, až r. 1854 došlo také na Preobraženský hřbitov, hlavní to středisko všech fedosějevců vůbec. Na hřbitov poslán vládní komissař, jmění hřbitova zabaveno ve prospěch lidumilných ústavů a jedna z jeho modliteben přeměněna v jedino-

*) N. Kostomarov. Raskol u raskolnikov str. 430.

věrecký chrám, který měl sloužiti za vnadidlo bezpopovců k přestupování k pravoslaví. Vnadidlo se však ukázalo málo lákavým a po smrti Mikulášově brzo na ně zapomenuto.

Trudné pro bezpopovce doby „tajného komitétu“ zmírnily ve značné míře jich původní příkrost a přivedly je ke snaze, přispůsobiti své učení k potřebám času.

Žijíce nejvíce po městech, tedy mezi obyvatelstvem poměrně vzdělanějším, shledali brzy, že pouhé popírání reforem náboženských a politických nestačí na utvrzení jejich sekty. Oni poznávali, že, mají-li se dodělati pevného stanoviska, musejí položiti v základ svého učení cosi positivního a zejmena že ve vzdělání nesmějí zůstávati za svými soupeři pravoslavnými. I dopracovali se skutečně pevné soustavy náboženské, klonice se značně k racionalismu.

Poznavše, že předkové jejich, opírajíce se v boji s Nikonem na písmo svaté, vybírali z něho jen taková místa, která odpovídala jejich názorům, neznamenajíce, že z téhož pramene se dá čerpati hojnost důvodů také *proti* rozkolu: přišli na myšlenku, že písmo sv. není více za našich dnů neomylným vodítkem ve sporech náboženských. „Naše doba různí se ode dob Kristových; apoštolové více nepůsobí a spisové jejich nemohou míti síly nezvratné autority.“ *) Podobným spůsobem vidouce, že pravoslavní misionáři ve sporech s rozkolníky porážejí je důvody, vzatými ze starých spisů rozkolnických, popřeli autoritu starých knih, které prý nemohou míti více platnosti za našich pokročilých dob.

---

*) I. Juzov, Russkije dissidenty. Starověrcy i duchovnyje christiane. Petrohrad 1881.

Učení o antikristovi jest sice až dosavad jedním ze základních článků víry bezpopovské, avšak skutečného, tělesného antikrista, jímž byl původně Nikon a po něm Petr Veliký, dávno se také již zřekli. Antikrist jest jim nyní pojmem abstraktním. Dle novějšího výkladu jest to „duch odpadlictví od čisté víry Kristovy, jevící se postupně ve skutcích celé řady osob, zejmena vlády světské i duchovní.“ Následkem takového učení podřizují se bezpopovci vládě s nechutí a při bohoslužbách na místo modlitby za caře modlí se „o vítězství blahověrných křesťanů nad nepřátely.“ Ostatně též popovský církevní sněm v Bílé Krinici snesl se roku 1868 na tom, že ti ze starověrců, kdož se modlí za caře, mají býti pokládáni za odpadlíky od víry.

Jaký jest náhled fedosějevcův o kněžstvu, poznali jsme už výše. Upírajíce potřebu kněžstva (následkem faktické nemožnosti, míti řádné kněžstvo) dospěli k myšlence, že „každý člověk jest chrámem božím, bůh že přebývá v srdci každého člověka a slyší jeho vroucí modlitby.“ Na dotaz, kde jeho chrám? odpovídá fedosějevec: „Chrámem jsem já!“ — Zavrhujíce kněžstvo a spokojujíce se pouze „staršími,“ musili se vzdáti nezbytně též konání některých svátostí. Podrželi toliko křest a rozhřešení, jež může dle slov písma svatého udíleti každý člověk. Přijímání pod viditelnými způsobami není prý nevyhnutelno, neboť Kristus dle slov písma přebývá v každém člověku, konajícím dobré skutky, i netřeba prý ho tedy teprve přijímati.

Manželství, jehož životní nutnost uznali konečně i fedosějevci všeobecně, nepokládají ovšem za svátost, nýbrž za věčné, na dobrovolném souhlase snoubencův založené spojení dvou osob. Sou-

hlas snoubenců, mnohde i souhlas rodičů jest nevyhnutelným, má-li nové manželství býti platným. Při sňatku konají se i některé modlitby a starší obce žehnají novosnoubencům.

Ale postavení ženy v rodině bezpopovské není proto nikterak horší než u pravoslavných. Naopak ve vzhledě společenském žena bezpopovská je muži svému rovna. Bezpopovci o poměru ženy v rodině tvrdí: „Rodinný život se zakládá na vzájemné lásce muže a ženy, na vědomé jich rovnoprávnosti ve všech podnicích. Ovšem rovnoprávnost ona jest omezena zákony přirozenými a vrozenými silami muže i ženy.“ — Že mezi bezpopovci panuje duch demokratický, netrpící rozdílu stavů, rozumí se samo sebou v obci, kde i ženě vykázáno rovné právo s mužem.

Takové jsou náboženské i politické názory nejen fedosějevců, nýbrž i veliké většiny všech mírnějších bezpopovců. Jejich osudy shodují se s osudem popovštiny. V ty doby, kdy se ulevovalo popovcům, oddychovali volněji též bezpopovci; však naléhalo-li pronásledování na popovce, sténali pod ním také bezpopovci. Rozdíl je ten, že popovci vyšli z boje seslabeni, sblíživše se na mnoze s vládní církví, kdežto bezpopovci vytrvali ve svém odporu a stojí dnes nepoměrně dále od pravoslaví, než za dob Petrových.

---

7. Filipovci a běguni. Nětovci.

Nemálo se fedosějevci honosili svým rozhodným odporem proti státnímu pravoslaví a nejednou i kletbou stihali pomorce pro jejich povolnost a umírněnost. A na konec sami taky povolili. Okol-

4*

nosti vynutily si na nich ústupek za ústupkem, a co se jim zprva zdálo kacířstvím, objevilo se v očích střízlivějších potomků nedorozuměním. Lidská společnost a nevyhnutelné potřeby společenského života obrousily ostré hrany jejich tvrdošijnosti, a nynější fedosějevci jsou stínem toho, čím byli počátkem stol. XVIII.

Jinak si vedli *filipovci*. Ač se rozcházeli s fedosějevci jen v nepatrnostech, nejvíce formálných, vytrvali na svých původních zásadách podnes, a jako bylo heslem Moskevského střelce Filipa „vésti boj proti caři antikristu a jeho vládě," tak zůstávají protivníky „antikrista a jeho pomocníků" až podnes.

Příčinou toho je snad ta okolnost, že se vyhýbali hlučným střediskům společenského života a vybírali si za obydlí tichá vesnická zákoutí, zejmena v řídko obydlených lesnatých krajích nejvyššího severu. Jiní, kterým se pobyt v Rusku zdál býti nebezpečným čistotě víry, rozloučili se raději s vlastí a usadili se za hranicemi v Litvě, v Rumunsku a v Turecku. Tam, za západní hranicí Ruska byli v minulém století filipovci tak rozšířeni, že zkomolený název jejich sekty (pilliponi-lipované) stal se názvem ruských rozkolníků vůbec.

Věrni zásadám Moskevského střelce Filipa, jenž náruživým líčením Moskevských poprav roku 1698, při nichž celých osm dní se lila krev odbojných střelců, rozdmýchal potuchlý žár nenávisti k caři v mohutný plamen, vedli filipovci odpor proti vládě do krajností, a zdálo-li se jim, že neodolají přesile svých protivníků, než by podlehli, volili raději dobrovolnou smrt. Sám zakladatel sekty, střelec Filip, raději se s 38 přívrženci svými upálil na řece Umbě, než by se podrobil

rozkazům carským. Jeho příkladu následovali mnozí jiní z jeho souvěrců. Filipovci přijali za dogma, nejen za caře se nemodliti, daní neplatiti, nýbrž zavrhovali i všechny zákony a příkazy Petrovy vlády, ať byly jakékoli, vidouce v nich šmahem zjevení vůle antikristovy. Tito nejmračnější a nejurputnější ze všech bezpopovců došli znenáhla tak daleko ve svém odporu proti pravoslaví a vládě Petrově, že pokládali za kacířské vůbec vše, co nenáleželo k jejich sektě. Nejen že se nikdy dobrovolně nestýkali s pravoslavnými, ba ani s pomorci a s fedosějevci, nejedli s nimi z jedné mísy neb jednou lžicí, nepili z jedné sklenice; jim bylo již hříchem modliti se k společnému s nimi obrazu a proto každý filipovec nosil s sebou všude svou lžíci a sklenku a za ňadry svůj skládací obrázek, jejž v tajnosti vyjímal a jen před ním se modlil.

Byl-li však filipovec okolnostmi přinucen stýkati se v čemkoli s „nevěřícími“, byl povinen se očistiti. Za očisťovací prostředek přijata voda. Pojedl z nouze cizího pokrmu — koupej se; dotýkal se cizího majetku, zboží, svezl se na cizím voze — jakmile přijel domů, první povinností jíti do báně (lázně), skočiti do řeky, a bylo-li v zimě, lez třebas pod led na očistění duše.

Stálé očišťování, stálé koupání se, obzvláště v zimě omrzelo na konec nejrozhodnější filipovce, a proto, aby se zbavili pohoršení, povrhli nadobro světem, utekli se do pustých lesů a tu začali žíti spůsobem poustevnickým, napájejíce ducha svého vždy více a více nenávistí k světu, až došli k nejzazší krajnosti, k zásadám sekty „*stranníků*“ neb „*běgunů*“, kteří zamítají všeliké řády společenské a vidí spasení v čirém asketismu.

Podle učení těchto sektářů jest jediným prostředkem k dosažení spásy úplně povrhnouti světem a „*na útěku*“ zachovati čistotu víry. Odtud jich název „běguni“ nebo „stranníci“ (poutníci).

Nová tato sekta trvala již skoro celé století, ale pro sporadické vystupování její přívrženců a to v místech málo obydlených málo si jí všímali. Teprvé na sklonku panování Mikulášova, když se členové její počali množiti též v poříčí Volhy, vzbudili všeobecnou pozornost svou rozhodností a zjevně revolučním duchem.

Kdo viděl kdy na Rusi, aby sedlák nesňal čapku před ispravníkem (policejním hejtmanem)? A hle, mužík načichlý učením begunským stojí s pokrytou hlavou před všemocným úřadníkem a na výtku jeho odpovídá drze: „A vám ten je cařem, onen generálem, ten vaše vysokoblahorodí, ale nám všichni jsou rovní bratří.“ — Nedosti na tom. Druhý běgun ptá se úřadníka: „Dlouho-li budou ještě trvati oni bozi?“ a ukazuje prstem na panský dům místního velkostatkáře. To bylo ještě před zrušením nevolnictva.

Revolucionářský duch běgunů naplnil hrůzou všechny úřady, i počaly zaváděti pořádek po Mikulášovsku. Ale běgunů tím nezastrašili. Fanatikové odpovídali podle biblického pravidla: Oko za oko, zub za zub. Krádežemi, vraždami, loupeží, požárem mstili se na úřadnících a velkostatkářích. Vraždy a loupeže vedly v padesátých letech policii v krajinách Povolžských na stopu nebezpečných sektářů a odhalily roušku s jejich výstředního učení.

Prvními učiteli sekty běgunské pokládají se fedosějevci bratří Ivan a Adrián, kteří v polovině minulého století, nespokojeni s mírnými zásadami bezpopovskými, odtrhli se od fedosějevců a počali kázati boj s antikristem. Ale v soustavu uvedl

nové učení teprve vojenský sběh Jevfimij či *Afim*, jenž „apoštoloval“ v letech sedmdesátých toulaje se po střední Rusi. Jádro jeho učení spočívá ve slovech: „Nesluší uznávati vlasti ani vlády, nutno býti občanem všeho světa. Míti svoji střechu jest neodpustitelný hřích, kterého nesmyješ modlitbou ani poklonami ani jiným bohumilým skutkem. Buď jako ptáče nebeské a celý svět ti bude náležeti. Prchej a bojuj s antikristem.“

Afim započal svůj úřad „apoštolský“ tím, že se sám znova pokřtil a pak překřtil ještě svých sedm učedníků. S nimi putoval po střední Rusi, kdež i zemřel r. 1779. Po jeho smrti nová sekta dlouho se neměla k živobytí. Někteří z učedníků Afimových byli chyceni policií a deportováni na Sibíř, zbývajícím pak členům dlouho se nepodařilo získati sektě nových přívrženců.

Teprve kolem roku 1800 našlo učení Afimovo ohlasu ve vesnici Sopělkách nedaleko Jaroslavi na Volze a od té doby vzmáhala se sekta již pravidelně, ač počet členů jejích zůstával povždy nepatrným v poměru k ostatním bezpopovcům.

V Sopělkách doplněno učení Afimovo novým důležitým článkem, dle něhož vedle skutečných stranníků, trávících svůj život na útěku a v lesní poušti, mohou přistupovati k sektě také lidé usedlí, kteří se zavážou „posílati do lesů pravým stranníkům peníze a potraviny, krmiti je, napájeti, odívati a opatřovati vším potřebným, poskytovati jim útočiště a chrániti je před pronásledovníky, a vůbec jakýmkoli spůsobem podporovati sektu.“ *)

Hlavně pomocí těchto světských členů sekty zmohlo se učení strannické koncem první čtvrti našeho století, kdy našlo nového horlitele a ne-

---

*) S. Maximova: Broďačaja Rus. str. 395.

ohroženého kazatele ve vesnickém krejčím Merkuriovi *Kiselevu*, jenž působil až do r. 1854 a dal sektě ten ráz, jejž zachovává podnes. Kiselev byl zprva pravoslavným, přestoupil však k filipovštině, a chtěje se zdokonaliti v učení bezpopovském, odebral se do Moskvy na Preobraženský hřbitov. Tam se seznámil s běguny, přestoupil na jejich víru, odešel na dálný sever, putoval dlouhá leta po guberniích Archangelské, Oloněcké a Vologodské, až byl r. 1854 policií jat a odvezen do kláštera Soloveckého. Tam však dovedl líčenou zbožností oslepiti své strážce tak, že byl vypuštěn z kazematů, načež bylo mu již hračkou prchnouti s ostrova do pomořských lesů, v nichž působil dále pro svou sektu. R. 1877 byl ještě živ a těšil se jako stařec 75letý slávě nejpřednějšího apoštola strannického.

Kostrou věrouky běgunské je domněnka, že svět, jak nyní se jeví, je říší antikristovou; podřízení se pod zákony církevní a státní jest ohavností před Hospodinem. V nynějším světě nikde není pravého blaha, a spásy dojíti lze toliko stálým prcháním před světem, ustavičným touláním po zemi a absolutním odporem proti všem státním, církevním i mravním řádům. Kolem této kostry kupí se pak ostatní, z ní plynoucí dogmata. Není svátostí, vyjma křest, jejž udílí nejstarší člen církve — starik. Jsou občany říše jen z přinucení; car je kacířem a povinností každého „pravého“ křesťana jest, svět od něho zbaviti. I obec je výmyslem ďábelským: pravý křesťan nemá domova na tomto světě.

Manželství zavrhují docela. Žena po názorech běgunů dána člověku ďáblem (knězem); ale milenka, se kterou žije, dána mu bohem. Běgun otec dovoluje své dceři milovati se s kýmkoliv se

jí líbí, a je rád, přineseli mu do domu budoucího pomocníka nebo pomocnici (syna nebo dceru), zůstávajíc při tom „nevěstou Kristovou.“

Stranníci dělí se ve tři stupně: dokonalé křesťany, starce žijící na potulkách neb v lesních skrýších a zanášející se apoštolstvím; ohlášené, kteří putují se starci a učí se obyčejům strannickým; a světské členy. Těmto dovoluje se pro slabost a neplnou ještě zralost pro život blažených obcovati s ostatním světem a míti stálá obydlí. Jsou však za to povinni míti při každém domě tajnou skrýši, připravenou každé hodiny k přijetí a ochraně vlastního běguna, jenž jim za to pomáhá při práci. Doba světská je však jen dobou přípravnou, a nikdo nemá umříti, aniž by přijal křest a stal se pravým stranníkem. Byl by sic nehodným věčného blaha.

Světským křesťanům dovoluje se choditi do kostela, zpovídati se „k vůli slušnosti“, ženiti se s dívkami, nenáležejícími k sektě, míti vlastnictví a podrobovati se zákonům tělesně (ne však duševně — tedy z přinucení).

Kdo chce býti dokonalým křesťanem, musí prožiti od 6 měsíců do 2 let ve společnosti toulavých stranníků, býti ohlášeným. Pak přijímá křest a stává se dokonalým křesťanem.

Ohlášený člen musí se nejprve podrobiti „opravě“ t. j. musí se dáti překřtíti. „Popovský křest je poskvrněním, bez nového křtu není spasení.“ Při křtu obdrží nové jmeno. Vše, co je jeho vlastnictvím, musí prodat a výtěžek odevzdati společnosti, neboť stranník nesmí míti nijakého majetku — vše je jim (či má býti) společno.

Vykonal-li všechny tyto podmínky, musí ohlášený plniti předpisy nové víry, jež záležejí přede vším v tom, aby se nekořil jiným obrazům, než

těm, které zhotovují sami stranníci v Sopělkách; déle aby vykonal denně určitý počet poklon, jež se počítají vždy jen na sta a praví stranníci docházejí do pěti až do šesti tisíc denně. Dalšími podmínkami jsou posty, jež stranníci zachovávají přísně. Masitých pokrmů dle příkladu pravoslavných řeholníků vůbec nepřijímají, tabák nekouří, vodky, čaje a kávy nepijí.

Vyplnil-li ohlášený všechny předpisy, což dosvědčí zvláště k tomu ustanovený, ale ohlášenému nepovědomý dozorce, jest přijat za skutečného člena sekty a od té doby o nic se nepotřebuje starati; bohabojní dobrodinci opatří ho vším, čeho mu bude třeba. Byť celý život prstem o prst více nezavadil a jen se skrýval v tajném pelechu, obdrží i pokrm, i šatstvo, i bezpečný útulek, v němž může sloužiti bohu do vůle.

Dokonalí stranníci, jak již řečeno, nemají domova ani zaměstnání. Na severu žijí společně v jizbách v nedostupných lesích, kamž znají cestu jen někteří zasvěcení světští členové sekty, aby mohli „starcům" přinášeti potraviny a jiné potřeby. Jich zaměstnání záleží v poklonách a v modlitbě, z dlouhé chvíle pějí společně „stichy" t. j. duchovní písně, v nichž se velebí život na poušti a ostatní čas prospí.

Ve střední Rusi toulají se po Volze, kážou „pravou křesťanskou víru," popouzejí mysli lidu proti úřadům, vládě a hlavně proti antikristu cařovi, navštěvují zejmena na podzim učedníky, kteréž upevňují ve víře jsouce jich hostmi, a v případě, že v okolí není přívrženců sekty strannické, živí se krádeží a loupeží. Pod střechu nevěřícího nevkročí a hanbou bylo by stranníkům, kdyby učitel jich zemřel pod střechou, zvláště v příbytku nevěřícího.

Mýlil by se však, kdo by se domýšlel, že tito apoštolové, kteří sebe zovou „starci“ t. j. mnichy, tráví krušné dni života pozemského spůsobem asketickým. Každého z nich provází na pouti v tomto slzavém údolí bohabojná přítelkyně, jež mu oslazuje hořké řemeslo apoštolské. Ba jsou příklady, že apoštol běgun, když mu nastaly rodinné starosti, uchýlil se potichounku zase pod prokletou střechu a nedbaje posměchu druhých apoštolů, pokořil se na všeobecné pohoršení zákonům neúprosné přírody.

R. 1863 sepsal Nikita Semenov, v běgunstvu Merkurij *Kiselev*, tak zvané „statě“, jimiž zorganisoval sektu. Každá obec má míti radu, složenou ze tří nejstarších členů obce, z nichž jeden stojí na místě biskupa, druhý má býti jeho pomocníkem a třetí jako knězem. Jich rozkazy má se říditi celá obec. V *Sopělkách* zřízena pak vrchní rada, v níž zasedají všichni učitelé sekty a někteří starci. Ale ku podivu i Kiselev uznal potřebu panovníka, a proto odtrhla se nejrozhodnější část běgunů od něho a zůstala věrna starým zásadám, dle nichž jest jim cařem na nebi bůh, na zemi pak jest si každý člověk sám cařem i knězem.

Jakkoli v letech padesátých běguni svým energickým popíráním všelikých platných řádů přehlušili všechny ostatní sekty, nebyli přece nikdy valně rozšířeni. Sami přívrženci jejich odhadovali počet „dokonalých“ stranníků na 2000. Od zrušení nevolnictva počet i energie jejich stále klesají.

V novější době našla se i zadní dvířka, jimiž lze uniknouti nevyhnutelného jinak, ale v pokročilém věku nehrubě příjemného tuláctví. Pozoruje-li stranník, že se blíží jeho hodinka smrti, dá

se vynesti za dům do pole, do lesa, a tak skoná, jakož mu zákon jeho káže, ač u samého obydlí, přece „na útěku.“ —

* * *

V tutéž dobu, kdy na severu a západě Ruska z původní bezpopovštiny vzniklo učení pomorské, a toto se dále rozštěpilo na sekty fedosějevskou, filipovskou a běgunskou, nemluvě o jiných nepatrných odchylkách od těchto hlavních sekt bezpopovských, vznikalo na východě v poříčí Kamy a při Urale jiné učení náboženské, v ledačem shodné s pomorštinou, ale v některých kusech značně se od ní lišící.

Všechny sekty severní souhlasí v tom, že *z nouze* může udíleti některé svátosti, a sice k spasení nejnevyhnutelnější, totiž *křest* a *pokání*, i laik, kterýž může též konati obřady bohoslužebné, vyjma ovšem přisluhování večeří páně. Náhled ten nesdíleli s pomorci bezpopovci východní a přisvojení laikovi práv duchovenských nazvali přímo *svatokrádeží.* Za to souhlasí se severními rozkolníky v učení o *antikristovi* a všem tom, co z učení toho vyplývá. „Za nynější doby antikristovy — soudí bezpopovci východní — není nikde na tomto světě pravého duchovenstva, není již svátostí ani milosti boží. Protož, kdo chce zachovati starou víru a dojíti věčné blaženosti, má k tomu jediný prostředek: musí hledati útočiště nikoli v církvi, nýbrž u samého spasitele, jenž samojediný může nám poskytnouti prostředků k spasení.“ Z té příčiny, žé veškery své naděje skládají na spasitele, nazývají se *Spasovci* neb *Spasovým vyznáním.* Pravoslavní, přihlížejíce k jejich důslednému zavrhování všech obřadův i svátostí křesťanských, jme-

nují je *nětovci* od slova „nět", jež znamená tolik, co české „ne!"

Na základě takového přesvědčení mají spasovci za nemožné i křest a zpověď, jakož i všeliké bohoslužby. Slovem zavrhují viditelnou církev na zemi, a uznávají jen soukromou modlitbu k spasiteli, spojenou se slzami lítosti a poklonami.

Nětovština byla známa již počátkem XVIII. stol. a mělo se za to, že ji založil jakýsi sedlák Kozma; proto nazývána též *Kozminštinou*; ale bližšího o zakladateli této sekty neví se nic. Též historický rozvoj její je neznámý, poněvadž *nětovci* ničeho nepíšou, kdežto ostatní sekty zanechaly po sobě množství polemických spisů, podávajících jasný obraz o jejich historii.

Nětovština, jako všechny sekty rozkolnické, rozpadla se na několik podřaděných sekt, z nichž vynikají nejvíce *hluchá nětovština*, *rjabinovština* a sekta *otricanců.*

Hluchá nětovština je v této rozkolnické skupině nejpřísnější. Přívrženci její nekřtí svých dětí, nepřekřtívají vzrostlých osob, přestupujících k nětovcům z jiných vyznání, ukazujíce při tom na slova svatých otců, kde se praví, že slzami se smyjou hříchy a slzy se nazývají druhým křtem. Taktéž zpovědi nemají. Zpovídají se sami před obrazem spasitele v lese, nebo doma, odříkávajíce zvláštní kající modlitbu, kterou provázejí četnými poklonami a hojnými slzami. Když se pomodlili, jsou přesvědčeni, že k nim sestupuje s nebes anděl a podává jim neviditelným spůsobem večeři páně. —

Poněvadž by však beze křtu nebyli křesťany a nemohli by býti spaseni, uznali časem za možné, křtíti děti v pravoslavných chrámech u popů a potom svými modlitbami uprositi spasitele, aby

onen „nedokonalý“ křest uznal za dokonalý. Též svatby slavívávají ve chrámech pravoslavných. Následkem toho, že si dávají některé obřady vykonávati v pravoslavných chrámech, nebývají zapsáni za rozkolníky a slovou proto *hluchými*, t. j. ne zjevnými nětovci.

Manželství hluchá nětovština vlastně nedopouští a vyžaduje coelibát, jako filipovština a běgunská víra. Ale poněvadž coelibát není možný pro všechny lidi, pokládají mladé ženaté osoby jen za *ohlášené* členy své náboženské společnosti, kdežto pravými nětovci jsou jen osoby obstárlé a kmetové. Nětovci vesměs jsou přísni v jídle, ve spůsobě života a v obleku.

Mezi nětovci zhusta se vyskytovaly sebevraždy z přesvědčení náboženského. Poněvadž nětovec věří, že pouze spasitel ví, co kterému člověku může dopomoci ke spáse, jest možno, že některý výstřední nětovec v době náboženské ekstaze je přesvědčen, že mu spasitel radí k sebevraždě a vykoná ji. Ještě roku 1855 podřezal jistý sedlák Kurtín ve Vladimírské gub. svého sedmiletého syna, maje to za příkaz spasitelův. Ohromné pohnutí spůsobilo r. 1827, když se ve vesnici Kopenách v Saratovské gub. podřezalo v jeden den 36 nětovců, mníce, že smrt taková zabezpečuje spásu jejich duším.

Mnohem mírněji si vedou přívrženci *rjabinovštiny*, jež obdržela jmeno od jeřábového kříže (po rusky rjabina), na němž podle domnění těchto nětovců dokonal Kristus. Rjabinovci uznali potřebu svátostí křtu a pokání, společné modlitby a tedy i modlitebny, při nichž mají duchovní rádce, tedy jakési duchovenstvo, jež přisluhuje též při zavírání sňatků. Takovým spůsobem se přiblížili skoro úplně k pomorcům, od nichž se liší pouze tím,

že se nekoří obrazům, poněvadž prý na nich vedle svatých osob bývají namalovány též osoby nesvaté. Rjabinovci, podobně jako všichni severní bezpopovci, křtí také znova osoby, jež přestupují k jejich víře z jiných sekt.

I třetí známější sekta nětovská, *otricanci*, má mnoho podobného s pomorci, shodujíc se s nimi v názorech na svátosti a obřady, ale liší se tím, že nově přistupujících nepřekřtívá, nýbrž spokojuje se *odřeknutím* se (rus. otricanije) dosavádních bludů a slibem, že budou zachovávati pravidla nové víry, zejmena prostotu mravů i šatu, a nezradí její tajemství. Úřad duchovního rádce otricanců zastává obyčejně žena, která je spolu soudcem, učitelem mládeže, kazatelem, rádcem v záležitostech rodinných i obecných.

* * *

V popírání světských i církevních řádů došla nejdále nejmladší bezpopovská sekta *nemodlenců*. Mezi strannickými kazateli vynikl pozoruhodnými ideami Timoféj *Bondarev*, jenž vycházeje ze zásady, že vše na světě stárne, dovozoval, že stárnou i zákony náboženské. Jako za křesťanstva pozbyly váhy idey starozákonné, tak v pokročilé naší době nemohou trvati při plné váze všechna pravidla novozákonní. Zůstává v platnosti toliko *duch* zákona Kristova, následkem čehož i modlitba má býti pouze duševní, všeliká pak forma a tělesné vyjařování náboženství jsou zhola zbytečny*).

Zásady Bondareva rozvil v letech třicátých Donský kozák *Gavrilo Zimin*, jenž se stal zakladatelem sekty němoljaků (nemodlenců). Zimin byl

*) I. Juzov, Russkije dissidenty, Petrohrad 1881.

původně přívržencem popovštiny, přestoupil pak k bezpopovštině; ale ani v té hloubavý duch jeho nenalezl ukojení svých tužeb, i jal se proto „pátrati v knihách“ a dopracoval se takovým způsobem nové soustavy náboženské, jež svou smělostí a novotou tak překvapila vládu a duchovenstvo, že vynálezce její byl pohnán před soud a r. 1837 deportován za Kavkaz.*) Ale učení jeho zapustilo již kořeny na Donu a rostlo dále i po vypovězení Zimina. Vizme, na jakých zásadách zosnována nová víra.

Celý věk od stvoření světa dělí se jako rok na čtyři doby: jaro, léto, podzim a zimu. Jarem rozumí se doba praotců od stvoření světa po Mojžíše; odtud po Krista jde doba otcovská — léto; vtělením se Krista počíná se třetí doba — synovská, doba dozrávání, jeseň, jež se končí r. 1666 církevním sněmem, který schválil opravy Nikonovy. Od toho času žijeme v době zimní, v době ducha sv. Doba starozákonní byla vládou Boha otce, v době novozákonní vládl Bůh syn; od roku 1666 nastoupila vláda svatého ducha. Následkem toho sluší všelikou bohoslužbu vykonávati jen v duchu a zdržovati se všeho, co jest pouze tělesné, slovné, obřadné. Ani svatým písmům nemá se rozuměti do slova, nýbrž má se pátrati po duchu, skrytém v nich: písmo svaté má se vykládati allegoricky. V této allegorii dospěli nemodlenci tak daleko, že vykládají jinotajně i narození Krista. Bohorodice znamená dobrý skutek a zrozený z ní Kristus jest slovo boží. Zavrhujíce všelikou formu neuznávají ovšem potřebu duchovenstva, chrámů a ústní modlitby. Proto byli od pravoslavných nazváni nemodlenci.

---

*) Prugavin, Němoljaki. Věstn. Evropy 1883. II.

Svátosti v té formě, jak byly ustanoveny od Krista, pozbyly platnosti nastoupením vlády ducha sv. Proto zavrhují nemodlenci křest, nahrazujíce ho pouze přisvojením novorozenci jmena. Manželství záleží v souhlase mezi snoubenci a rodiči a nemá býti bez vážné příčiny rušeno. Mrtvé pohřbívají v největší tichosti beze zpěvů, modliteb a jakýchkoliv obřadů. Podobně nezachovávají postů a svátků, nekřižují se, poklon nedělají a nectí obrazů. V příští spasitele a v soudný den nevěří. Dle jich ponětí po smrti nebude nijakého života více a za skutky své nebudeme nikomu odpovídat. Caře a státní zákony uznávají z přinucení; přísahy však nepřijímají a vojnu zavrhují co nejrozhodněji.

Toť jádro věrouky nejnovější bezpopovské sekty, v níž rozkol přešel už v čirý racionalismus. Kolik je nyní nemodlenců, neví se s určitostí, je však známo, že jsou rozšířeni nejen po jižní Rusi, nýbrž vyskytli se v letech šedesátých též v Povolží a odtud se rozšířili v poslední době i za Urál a po Sibiři.

V seznamech rozkolnických sekt v minulém a v první polovině nynějšího století vyskytovala se též jmena *morelščici* (jinak *serapionovština*) a *sožigatěli (volosatovština)*. Tito prý se upalovali, onino pak dobrovolně se vraždili. Bedlivější zkoumání rozkolu ukázalo však, že sekt podobných nikdy nebylo na Rusi; ovšem ale vyskytovaly se na různých místech případy, že rozkolníci volili dobrovolnou smrt. Příčinou hromadné sebevraždy rozkolníků bylo v 17. a z počátku 18. století pronásledování. Jsou známy příklady, že rozkolníci — hlavně na severu — jsouce obklíčeni vyslaným proti nim vojskem a vidouce nezbytí, shro-

máždili se v některém srubě a tam se dobrovolně upálili, aby neupadli v ruce pronásledovníků.

Tak na př. již roku 1687 upálil se nedaleko města Olonce mnich Pimen spolu s tisíci souvěrci; nedlouho na to v klášteře Paleostrovském shořel mnich Ignatij a s ním, — možno-li věřiti rozkolnické kronice Ivana Filipova — shořelo 2700 osob. O něco později vypravuje se o novém autodafé v témž klášteře, při němž prý vzalo za své 500 osob.

Sebespalování opakovalo se v témž kraji i za panování Anny Ivanovny, kdy se nedaleko Kargopole upálilo jednou 240 a později na 400 osob. Víme, že i sám zakladatel filipovštiny střelec Filip, aby ušel pronásledování, volil s 38 přívrženci svými dobrovolnou smrt upálením na řece Umbě. Podobně i na Sibíři byly případy hromadného spalování se. R. 1677 spálilo se v Berezovsku 2700 osob, r. 1699 v Tegince 300 a v Permské oblasti 500 osob atd.*)

Dobrovolnou smrt přijímali rozkolníci s takovým asi duchem, s jakým velitel pevnosti, obklíčené nepřátelským vojskem, hyne se svou družinou následkem úmyslně zaníceného výbuchu. Dobrovolná smrt jest tu u nich skutkem hrdinství.

Avšak rozkolníci přijímali tytýž smrt z náboženského fanatismu, jenž vedl je na myšlenku, že lidstvo dospívá svého konce. Nepatrný zbytek věřících odevšad obklopuje hříšný, svůdný svět, a oni se vznášejí na tom moři hříchů jako nepatrný ostrůvek spravedlivých. Spásy odnikud neviděti, naopak jest se báti, že i je pojme svět co nejdříve v náruč hříchu — že v něm utonou.

---

* N. Kostomarov, Raskol u raskolnikov, str. 390.

Jediným prostředkem, zachovati duši, je dobrovolná smrt, kterouž přijímají ve spůsobě „křtu ohněm“.

Kdykoli část fanatiků měla za to, že se přísným životem, modlitbou a především posty dodělali úplné spravedlnosti před Pánem, scházeli se ku společné smrti. Ze Sibiře docházely ob čas zprávy o hromadné smrti padesáti, sta a i více rozkolníků. Vytáhli za zpěvu a modlitby ze vsi, vykopali za zvláštních obřadů hlubokou, obšírnou jámu, obložili kolkolem dřívím, slamou a jinými hořlavými látkami, zapálili a pak v jámě za divokého zpěvu a jásání se stoickou myslí přijímali „křest ohně“, kterýž je vedl přímo ku věčné spáse.

Nejvíce takových fanatiků vycházelo ze sekty filipovské a *nětovské*, které přísností života vynikly nad jiné sekty. Zachovalo se několik duchovních zpěvů*) rozkolnických, rozšířených hlavně mezi nětovci, kde dobrovolná smrt upálením nebo hladem přímo se udává za prostředek spásy.

O jiném spůsobě sebevraždy podává zprávu baron Haxthausen. V nepatrné vesničce na Volze dosáhlo na padesát osob bohabojným životem toho stupně dokonalosti u víře, že se měly za hodny smrti. Vybrali se tedy jednoho dne — muži, ženy — společně za ves k odlehlému, pustému stavení. Dva muži nesli lipový špalek, jeden sekeru a jiný oprátku. Mlčky došli do stavení; zavřeli se a složili přinešené náčiní. Jeden z mužů poklekl, položil na špalek hlavu a druhý ji sťal. Pak položil sám hlavu a dal se stíti. Tak došlo konečně i na mladou dívku, v níž láska k životu nabyla při

*) V. Varencov, Sbornik russkich duchovnych stichov. Petrohrad 1860. Hlavně čísla 54 až 78.

pohledu na hnusné vraždění přece vrchu nad náboženským šílenstvím, i vyrvala se z rukou chápajícího se jí katana, vyrazila ze stavení a svolala opodál v polích pracující lid. Když vnikli do stavení, nalezli z padesáti osob na živě toliko dva starce. Jeden skláněl právě hlavu pod sekeru a druhý držel v ruce oprátku, jíž měl pak sebe sprovoditi se světa. Byli zatčeni a zmrskáni. Každé švihnutí knutou přijímali s jásáním jako zvláštní milost boží, kteráž je činí hodnými mučednictví. Byli posláni na Sibiř.

Hromadné takové vraždění z náboženského fanatismu vzalo dávno už za své. Osvěta rozhání mraky pověr a tupé nevzdělanosti i po širém, zpozdivším se Rusku, a pod jasným nebem vzdělanosti kde že vzrůstati fanatismu?

Ale naděje, že se všichni rozkolníci vrátí jednou zase do lůna ruského pravoslaví, je marna. Bezpopovština zašla již tak daleko v racionalismus, že návrat odtud jest jí nemožný.

Sekty mystické.

1. Lidé boží (chlystové).

Náboženství vyloudilo ze strun srdce lidského nejněžnější zvuky lásky a vyzbrojilo člověka duchem nejvyššího hrdinstva; avšak ani toho nelze popříti, že nebylo na světě podlosti, mrzkosti a ukrutnosti, které by nebyl schopen člověk „k větší cti a slávě boží“. Probírajíce se v listech historie ruského sektářstva, z něhož čtenáře nezřídka ovívá dech prvního křesťanství, staneme náhle při po-

hledu na potvornou příšeru, která svila sobě hnízdo v lůně téhož sektářstva, a ptáme se mimoděk, kde se mohl vylíhnouti takový paskvil na náboženství a lidskost, jako chlystovština a skopectví, i trneme úžasem, jak hluboko může klesnouti člověk ve „službě boží“.

Roku 1732 za panování Anny Ivanovny donesl stíhaný lupič Karaulov Moskevskému vojenskému náčelníku, hraběti Saltykovu, že jsou v Moskvě náboženské společnosti, které při svých schůzích tropí věci nezákonné, klaní se sobě navzájem a prorokují si. Slovo „prorokují“ hnulo gubernátorem. Byloť prorokování na Rusi přísně zakázáno od těch dob, co Rostovský biskup Dosithej by od Petra Velikého potrestán smrtí za to, že „prorokoval“ carové Avdotiji Fedorovně v Suzdalském klášteře, kdež byla uvězněna od svého manžela pro účastenství ve spiknutí careviče Alexěje. Dán ihned pokyn policii, přívrženci neznámé dosud společnosti zatčeni a soudní vyšetřování odhalilo novou, ruské vládě do těch dob skoro neznámou sektu *chlystovskou*, jejíž tajemství naplnila úžasem soudce i vládu. To, co vynesl na jevo soud, bylo tak nové, tak nepodobné ruskému rozkolu, že již tehdáž uznali za vhodno neslučovati nové sekty s rozkolem, i dáno jí jmeno „kacířstvo kvakerské“. Vizme, na čem se zakládalo učení domnělého ruského kvakerstva.

Prvopočátečně — tak věří chlystové — hospodin bůh sestoupil na zemi v Římě a v Jerusalémě, i zasil na zemi víru křesťanskou. Víra ta dlouhou dobu zářila po vší zemi. Než časem začala záře její blednouti a 300 let potom zjevil se antikrist, vyšlý z řádu mnišského a vyhubil na zemi pravou víru i svátosti její.

V takové spoustě obecné zbyl jen nepatrný hlouček spravedlivých „lidí božích“. Na úpěnlivé jejich prosby vtělil se hospodin bůh v osobu sedláka Danila *Filipoviče*, aby osvítil Rus pravou věrou, sestoupil na horu Gorodinu (při řece Kljazmě) a tam uprostřed andělů a archandělů, cherubínů a serafínů, v ohnivých oblacích na ohnivém voze zjevil se podruhé ve vší slávě své. Síly nebeské vznesly se opět na nebesa, ale Sabaoth zůstal na zemi v osobě Danila Filipoviče, jenž od té doby přestal býti člověkem a stal se „živým bohem“. Od té chvíle počal se nazývati „hostěm s výsosti“, „převysokým bohem“, „bohatým hostěm“. To se stalo roku 1645. S hory Gorodiné odebral se Danilo Filipovič do Kostromské gubernie, kdež ve vesnici Staré zřídil si sídlo, svůj „dům boží“, čili „Horní Jerusalém“, a odtud šířil mezi lidem „pravou víru“.

Danilo Filipovič vdechl své božství v Ivana Timoféjeviče *Suslova*, vznášeje se s ním po třikráte při svědcích na nebesa, čímž se tento stal pravým synem božím, druhým Kristem. Na dovršení svého díla Danilo Filipovič dal lidem dvanáctero přikázání. Suslov, nový Kristus, zavedl „svaté besedy“ a „radění“*), skrze něž duch sv. sestupuje na vyvolence boží, proroky, a jimi řídí spasení lidí božích. Danilo Filipovič zavrhl všechny knihy a všeliké podání, neboť ku spasení nevyhnutelna jest pouze „kniha zlatá, kniha života, kniha holubičí, sám pán náš duch svatý“. Modliti se sluší pouze duchem; jen takovou modlitbou

*) „Raděti“ (truditi se) znamená chlystům i skopcům kroužiti se hbitě na jednom místě, aneb společně křepčiti kolem v modlitebně, až se hlava zakrouží, dech se vzpříčí a nadejde stav jakéhosi opojení, jež pokládají za znamení, že duch svatý na ně sestoupil.

dosáhne člověk, že na něho sestoupí duch svatý. Od jeho vnuknutí závisí každý lidský skutek, a vnuknutí to projevuje se proroctvími.

Prorokování jest tedy pramenem vší moudrosti; proroci naznačují každý skutek, každé jednání členů sekty a proto věřící jsou povinni podrobovati se bezvýminečně jejich výrokům.

Víra lidí božích jest jediná apoštolská; ona jest pravou říší Kristovou, říší pravdy a lásky. K nejvyšším stupňům dokonalosti vede snaha „po tajemné smrti Adamově a vzkříšení Kristově.“ Prostředky k dostižení toho jsou: panictví, přísný půst, týrání těla, modlitba a „radění“. Tím člověk umrtvuje v sobě vše lidské, srdce jeho obrací se ve chrám boží a jeho vůle stává se vůlí boží. Člověk takový odumírá světu (Adamu) a vstává z mrtvých Kristem. Od té doby cokoli myslí a činí, není více jednáním lidským, nýbrž je plodem ducha svatého, který v něm sídlí.

Obřady, duchovenstvo a chrámy pravoslavné nemají pro lidi boží nijaké ceny. Možno však chrámy navštěvovati a všeliké obřady tam vykonávati „pro strach židovský.“

Mravouka lidí božích, obsažená ve dvanácteru přikázání Danila Filipoviče, velí: vína, piva nepíti; hříchu tělesného se vystříhati; v neděli a ve svátek po radovánkách nechoditi, nýbrž modliti se a „raděti“; posty ostříhati; světských písní nezpívati; nekrásti; nespílati, jméno ďábla nevyslovovati, nýbrž vrahem (nepřítelem) ho nazývati; neženatým neženiti se, ženatým rozženiti se (t. j. žíti se ženou jako bratr se sestrou); druh druha nesouditi; v lásce přebývati, tajemství víry nikomu nezrazovati a v ducha svatého t. j. prorokům věřiti.*)

*) P. J. Melnikov, Tajnyja sekty. Russk. Věstn. 1868. V. — N. V. Reutskij, Ljudi božji i skopcy. Moskva 1872.

Ani věrouka, ani ethika lidí božích neobsahovaly, jak patrno, původně nic nápadně hrozného. Však to byla pouhá theorie, která u chlystů sestárla neobyčejně brzy a v praxi vypadla zcela jinak, jak dále uvidíme. Prve však několik slov o původu lidí božích, jimž dali Rusové jmeno chlystů.

Slovo *chlyst* vykládá se v Rusku dvojím spůsobem. Jedni v něm vidí zkomolené jmeno Krista, poněvadž se mezi lidmi božími ob čas vyskytují znovu prý vtělení „Kristové“; druzí je odvozují od slova chlystati, což znamená mrskati, poněvadž se chlystové při některých obřadech dobrovolně mrskávají. Avšak pravdě podobnějším zdá mi se, že v nynějším ruském slově *chlyst* máme před sebou ostatek středověkého názvu *chiliast*, jímž v XV. stol. označováni přívrženci učení o nastávajícím příští Kristově ne jakožto soudce k poslednímu soudu, nýbrž jakožto krále blaživé říše, která potrvá na zemi tisíc let před posledním soudem, a v níž dosáhne lidstvo vrcholu dokonalosti a mravní blaženosti. Známo, že učení to proniklo počátkem XV. století do Čech, jím nadšeni byli první husité a že se později z něho zrodilo šílené učení adamitské. Není nemožno, že chiliasmus vnikl už v ty doby i do Ruska, ač zjevných dokladů pro to není po ruce, a zachoval se tam podnes, znetvořiv se v chlystovštinu, kteráž ve mnohém vzhledě přímo upomíná na staré české adamitství.

Chlystovský mysticismus, málo odpovídající povaze lidu ruského, více se klonícího k realismu,

---

— nejlepší to spis o chlystech a skopcích do první poloviny našeho století. — Téhož autora Moskovskije božji ljudi vo vtoroj polovině XVIII. i v XIX. stolětiji. Russk. Věstn. 1882. V.

vedl hned z prvopočátku jeho zkoumatele na myšlenku, že původ jeho nemůže ležeti v domácí půdě, nýbrž že sem zanesen z ciziny. Zvali proto chlysty, jak již praveno, ruskými kvakery. Kritičtí badatelé ruského sektářství za našich dob shledali ovšem, že kvakerství neleží v základech chlystovštiny, objevili však stopy vedoucí do hluboké starobylosti a ukazující na spojení chlystovských zásad s učením bulharského mnicha Bogomila, který přispůsobiv manichejský a pavlikiánský dualismus ke křesťanství, stal se v X. století zakladatelem pověstné po celém jihu evropském sekty bogomilské*) (albigenské), s níž byli ve spojení též čeští adamité. —

Učení bogomilské vniklo na Rus současně s křesťanstvím. Již za knížete Vladimíra odsouzen v Kijevě bogomilský skopec,**) mnich Adrián. Od dob Vladimírových až po Nikona táhne se nepřetržitý řetěz důkazů, že přívrženci kacířstva bogomilského stále se nacházeli i na Rusi. Vyskytovali se mezi nimi ob čas i samozvanci kristové a lži-bohorodice. Avšak zjevy ty byly jen řídké. Atmosféra ruská nepřála patrně jejich vzrůstu. Teprve na konci XVII. století naplnil se vzduch ruský tolikerými zárodky všemožného sektářství, že bogomilstvo mohlo zapustiti kořeny a od těch

*) Bogomilci věřili, že lidské tělo je dílem ďáblovým, vzdalovali se všelikých zábav, štítili se masitých jídel, hlásali největší přísnost mravů a zavrhovali manželství.

**) V VI. stol. za císaře Justiniana vyskytla se v Byzantinské říši sekta skopecká, zvaná *valesiané* po Valesiovi, učenníku známého církevního spisovatele Origena, jenž sám také byl skopcem. Justinian skopce valesiány pronásledoval, ale nezničil je. Zásady jejich přešly i v jiné sekty, zejmena v sektu *pavlikiánskou,* a odtud přijali skopectví i bogomilci (Melnikov: Bělyje golubi. 316).

dob stalo se nevyplenitelným plevelem, bujícím ve vlhkém stínu pověr a předsudků po celé Rusi.

Mysli veliké části národa byly pobouřeny rozkolem nikonovským a nenáviděnými novotami Petrovými. Všude se hlásalo, že antikrist se už zjevil; krev popravených sektářů kouřila se k nebi; základy starobylého ruského života se řítily a pověrčivý lid, rozplašený po lesích a po skalních slujích, leže v rakvích a prozpěvuje pohřební písně, očekával každé hodiny soudný den.

Což divu, že za takových okolností do myslí lidu nalézaly přístup nejzpozdilejší pošetilost a nejšílenější fanatismus. Ano čím šílenější byla nová myšlenka, tím vítanější byla mnohým. Tak vznikla v Moskvě okolo r. 1700 první, čistě ruská společnost „lidí božích“ čili chlystů. Náčelníkem jejím byl první chlystovský kristus Ivan Timoféjevič *Suslov*, učedník polobáječného chlystovského „boha sabaotha“ Danila Filipoviče.

Za nedlouho rozšířila se chlystovština po všech guberniích okolo Moskvy a každého roku vznikalo několik nových chlystovských obcí či „korábů“ — tak totiž zvali chlystové své společnosti. Nejpřednějším z nich byl první koráb Moskevský, jehož „kormidelníkem“ byl sám kristus Ivan Suslov. Okolo r. 1710 ustrojil ve svém domě modlitebnu a tam scházeli se jeho věřící na „svaté besedy“ a na „radění“.

Hle obraz chlystovské bohoslužby za prvních dob trvání sekty. V prostorné jizbě dřevěného domku sedí na lavicích podél stěn asi 30 osob, na pravo mužští, na levo ženské. Všichni jsou bosi; mužští oděni v dlouhé bílé řízy, přepásané na bedrách barevnou tkanicí. Ženy ve tmavomodrých starobylých sarafanech, od šije až k zemi posázených řadou měděných knoflíčků. Hlava a šije

pokryty světlým šátkem. Ve předním úhlu (naproti dveřím) pod starobylými ikónami (obrazy svatých) stojí malý stolek, pokrytý bílým ubrusem; na něm miska prostého černého chleba, džbánek vody a několik voskových svící. Za stolem sedí 80letý stařec, hospodář domu; toť sám kristus, „ťómnyj bohatina“ Ivan Suslov. Po jeho boku na pravo a na levo seděli chlystovský prorok Ivan Nikitin a hlavní prorokyně Anna Ivanovna.

Uprostřed komnaty „chodila ve slově“ druhá prorokyně. Třesoucí se na všech údech, poskakujíc, přisedajíc, točila se jako šamrha, vířila nevelkým kruhem od východu k západu a mluvila přerývaným hlasem: „První křest byl z vody, druhý křest z ducha svatého. Kdo nebude pokřtěn z ducha svatého, nevejde do království božího. Věříte-li, že ve mně přebývá duch boží a že nemluvím ze svého rozumu, nýbrž od ducha svatého?“

Když dokončila první prorokyně, vskočila doprostřed jizby druhá prorokyně, točila se stále rychleji a rychleji, až pro hbitost kroužení nelze bylo rozeznati její tváře. Asi za čtvrt hodiny náhle stanula a s planoucími tvářemi, s nichž se řinul pot, a se vzklokočenými vlasy obrátila se k jedné z přítomných ženštin, jež se před ní spustila na kolena, a jala se jí „prorokovati.“ „Bůh tobě na pomoc, sestro Anno Makějevno! Modli se bohu po nocích, nečistého hříchu nepáchej; vína, piva nepij, na světské radovánky nechoď, a bude s tebou bůh, i syn, i svatý duch.“

Takovým spůsobem „raděli“ i „prorokovali“ ještě jiní prorokové a prorokyně. A když se všichni zmořeni, bez dechu a v potu usadili opět na lávky, vstal za stolem kristus Suslov, sňal se stěny osmikonečný měděný kříž a pohroužil jej ve

džbánku s vodou, k němuž byl přilepil hořící voskovou svíčku. Na to se postavil s křížem po pravé straně stolku, po levé stály dvě prorokyně, jedna s miskou chleba, druhá s vodou. Chlystové přistupovali po řadě nejprve ke kristu, padali před ním na kolena a čelem se dotýkali podlahy, pak celovali kříž a ruku starcovu. Od krista přistupovali k prorokyním, jež jim podávaly po skývce chleba se slovy: „Přijímej toto místo těla a krve Krista spasitele", a chléb zapíjeli vodou ze džbánku. Tímto obřadem končila se bohoslužba. Do modlitebny přinesli stoly pokryté misami s různými postními pokrmy, chlystové společně povečeřeli a rozešli se.

V mezích zde vytčených zůstávali chlystové, vedouce v ty doby ještě život bezúhonný, do smrti Suslova, jenž skonal okolo r. 1720. Po něm přešlo jeho „božství" na druhého chlystovského krista *Lupkina*, jenž byv pro sektářství pronásledován, uprchl z venkova do Moskvy a nabyl tu brzy mezi chlysty veliké vážnosti.

Za jeho „panování" proklubaly se však již ďábelské růžky, jež chlystovština dlouho tajila pod kůží. Okolo r. 1730 vznikl v Moskvě první chlystovský „společný dům", kde žili pohromadě lidé boží obou pohlaví a počali přikázání o věčném panictví Danila Filipoviče vykládati bez pochyby po svém rozumu. Jaký to byl výklad, možno se domysliti z následující okolnosti: V ty doby vlákán byl v sektu kupec Čurkin, jenž se pak stal zakladatelem prvního chlystovského korábu v Petrohradě. Byv uveden ve shromáždění lidí božích, zaklínal se chutě, že nebude „vína, piva píti, světským radovánkám obcovati a nevyzradí ničeho z toho, co uvidí a uslyší, ani otci rodnému, ani otci duchovnímu: spíše že vytrpí muka, bičování,

špalek i smrt". Ale když se stala zmínka o věčném panictví, pokrčil rameny a vyznal se upřímně, toho že přislíbiti nemůže. Avšak tehdejší chlystovská „bohorodice" Marfa Pavlovna, kteráž ho uváděla v sektu, uspokojila ho slovy, že chlystové toto přikázání nevykládají doslovně. „Hospodin bůh", poučovala ho zákona znalá řeholnice, „jest pro nevýslovné milosrdí své shovívavý ke slabostem křehkého člověka. Není hříchem, když bratr se sestrou (chlystové byli všichni mezi sebou bratří a sestry) pěstují ze vzájemné náklonnosti „lásku Kristovu", ale hřích a skvrna jest zákonné manželství jakožto protivné Hospodinu . . ."

Nedosti na tom; chlystové šli v reformách ještě dále. S výkladem o volné lásce souvisí nejhnusnější, nejukrutnější pověra, jakou snad zná historie lidstva. V tu dobu zahnízdil se mezi chlysty zvířecí obyčej, zabíjeti prvorozené pachole, zplozené nezákonně od chlysta a chlystovky a přijímati jeho srdce a krev místo eucharistie. Tento „beránek neposkvrněný" musil býti prvním synem chlystovského proroka a chlystovky. Ihned po narození nešťastného roběte sezváni proroci a druzí vynikající členové sekty na křtiny „agněca" (beránka) prvorozeného. Mrzký obřad popsán podrobně v soudních listinách a uveřejněn ve spise Reutského. Sám otec držel dítě na rukou; sezvaní hosté prozpěvovali chlystovské hymny a křepčili okolo své oběti. První z proroků vzal pak dítě, pohroužil je třikráte ve vodě a třikrát obnesl okolo jeho hlavičky kříž, a to vše „ve jmeno otce, i syna, i svatého ducha". Na to položili děcko na kříž, dali mu jméno a klaněli se mu jako pravému bohu, křižujíce se a padajíce před ním na kolena, a líbali mu ručku. A tím končilo se i božství i život ubohého nemluvňátka. Otec

vlastnoručně podřezal nožem své dítě, rozpáral jeho hruď a dobyl z ní srdce. Krev, řinoucí se z těla nevinného beránka, sbírali do kalichu a spolu se srdcem vypražili na ohni. Tělo buď spálili v peci, aneb je vrhali do vody. Zpraženou krev a srdce „neposkvrněného beránka“ roztírali na prach a část jeho mísili s moukou, z níž hotovili chléb, jejž přijímali členové sekty při bohoslužbě. A fanatismus ohlušil již natolik veškeren cit lidskosti v srdcích oné sběře, že se nehnusila děsného toho chleba, ač věděla, že pojídá s chlebem i část lidského těla!

K takovým koncům dospěl Lupkin. Tento netvor mezi netvory neznal však mezí drzosti. Jemu nestačovalo více býti samozvancem kristem. On se nazval „velikým bohem“ a „velikým cařem“. Kdykoli vstupoval ve shromáždění chlystů, pozdravovali ho voláním: „Cař, cař!“ A zlosyn ten nedošel ani zasloužené odplaty za své lotrovství. Zemřel r. 1732 právě v tom okamžení, kdy se vláda dověděla o chlystovských orgiích a postavila většinu Moskevských lidí božích před soud. Po roce vynešen rozsudek. Přední učitelé chlystovštiny byli v Petrohradě sťati, jiným vyříznut jazyk a deportováni na Sibiř, a ostatní rozesláni po klášteřích na poučení a na polepšenou. —

* * *

Neuplynulo ani deset let od těžké pohromy, jež stihla v Moskvě i po okolí chlysty, a rozplašené stádo nejen že bylo zase pohromadě, ale rozvinulo činnost daleko přesahující vše, co se v něm dálo do pohromy. Všechny staré „koráby“ rozpluly se na všech plachtách a ke starým přibylo množství nových, dostatečně opatřených zkušenými

„kormidelníky“, proroky i prorokyněmi. „Přestalo dřívější mlčení, a znova otevřeli ústa proroci.“

Vyskytl se i nový kristus, třetí v řadě chlystovských spasitelů. Zvali ho *Andrian Petrov.*

Okolo r. 1740 vyskytl se v Moskvě němý, blbý žebrák, jenž přísným životem a neobyčejnou zdrženlivostí vzbudil obecnou pozornost. Ještě více počali si ho všímati, když se o něm roznesla zpráva, že prorokuje. Lid shromažďoval se houfně okolo „němého“ proroka, divil se jeho svatosti a šířil jeho slávu po Moskvě. To byl Andrian Petrov. Netrvalo dlouho, a před němým vyvolencem božím otvíraly se dvéře panských paláců. Knížata a bojaré a ještě více Moskevské kněžny a bojarky pokládaly se šťastnými, zavítal-li v příbytek jejich němý prorok a posvětil jej svou přítomností. Vznešení příznivci nedopustili ovšem, aby miláček jejich žil v bídě a nouzi. Vystavěli mu prostorný dům, opatřili ho panským nábytkem, kočáry, vybraným spřežením a na jeho obsluhu vydržovali celý desátek různého služebnictva.

Vznešení dobrodincové netušili ovšem, že hýčkají fanatického apoštola chlystovštiny; jejich němý, poloblbý svatý že je nejvýmluvnějším kazatelem na chlystovských „svatých besedách“, a vystrojený pro něho příbytek že se stane „svatým domem“ i „novým Jerusalémem“ chlystů.

Lidé boží obrátili totiž pozornost svou na zajímavého asketu, vlákali ho brzy do sekty a jeho populárnosti užili na šíření svého hnusného učení i v takových kruzích, o nichž se jim do první pohromy ani nesnilo. Netoliko že se v Moskvě rozmnožil počet korábů chlystovských, nýbrž mezi členy jejich byli též údové nejpřednějších šlechtických rodin Moskevských (na př. knížat Meščerských, knížat Chovanských, bojarů Čaadajevých a j.).

Přítomnost tak vznešených hostí při schůzkách lidí božích byla pak příčinou, že prostý lid přistupoval houfně k sektě. Chlystovština měla v ty doby již svou historii, měla své mučedníky pro víru, a známo jest, jak působí mučednictví na proselyty. Sekta nešířila se však pouze mezi laiky; dobrá čtvrtina její členů byli mniši, kněží a jeptišky. Některé Moskevské ženské kláštery přešly celé od abatyše do poslušnic v tábor sektářský. Slovem, chlystovština měla v letech čtyřicátých minulého století svůj zlatý věk. Vznikaly nové modlitebny, po venkově vzmáhal se počet „korábů“, všude se vyskytovali noví proroci, ba i noví samozvaní kristové, jichž působilo současně několik mezi chlysty. Ale to vše nebylo nikterak na újmu slávě a důstojnosti Moskevského krista Andriana Petrova. Po příkladě Lupkina nespokojoval se ani on titulem Krista, nýbrž dal se zváti cařem cařův a bohem bohův, přijímaje od věřících božskou poctu.

Vnějšímu rozmnožení sekty odpovídalo i její vnitřní zařízení. Všimněme si jen obrazu chlystovské schůzky let čtyřicátých, aneb — řekněme zrovna — chlystovské orgie.

Jsme v úpravném domě Andriana Petrova, v němž rozsáhlá jedna komnata je chlystovskou modlitebnou. Její zařízení je totéž, jako bylo vypsáno výše. Ve předních úhlech starobylé ikóny, podél obou stěn lavice, na pravo pro mužské, na levo pro ženské. V pravém úhlu pod obrazy trůn Andriana Petrova. Chlystové oděni v bílé řízy, přepásané úzkými červenými pásky; ženštiny v modrých sarafánech se světlými šátky na hlavě a na ramenou. Je neděle, první hodiny odpolední. Modlitebna je plna lidí božích. Lžikristus Andrian vstal s trůnu a pozdravil shromáždění: „Bůh vám

na pomoc, bratří a sestry. Nedopouštějte se hříchu tělesného, nýbrž žijte v pravdě, bližního nesuďte, druh druha milujte, svobodní se nežeňte, ženatí se rozžeňte, vína, piva nepijte, o víře naší nikomu nezjevujte, ani otci rodnému, ani otci duchovnímu, a budete spaseni.“ Usednuv na trůn, sňal se stěny měděný, osmiramenný kříž, pocelovai jej nejprve sám, pak přistoupili věřící, klaněli se do země svému kristu a celovali kříž. Když se opět rozsadili po místech, zapělo celé shromáždění: „Sešli nám Hospodine, sešli nám Ježíše Krista . . .“ a jeden z proroků skočil doprostřed komnaty a počal „raděti“. Podupávaje, poskakuje, máchaje rukama a vrtě hlavou kroužil asi čtvrt hodiny na místě, a když znamenal, že duch svatý sestupuje na něho, jal se prorokovati shromážděným týmiž bezvýznamnými slovy, jako prorokovali již za Ivana Suslova.

„Radění“ a „prorokování“ trvalo přes tři hodiny. Když se byli vystřídali všichni proroci, vstalo celé shromáždění se svých míst, seřadilo se v jediný široký kruh a zavířilo divokým rejem po světnici, kroužíc podle slunce od východu na západ, a sice nejprve mužští, po nich ženské. Modlitebna naplňuje se výparem, kouřícím se z rozpocených těl vztekajících se fanatiků, pot promáčí bílé řízy a sarafány, stéká s nich doslovně na podlahu, v plajících tvářích hoří šíleným ohněm zanícené zraky, vzklokočené vlasy a řasnatá roucha vlají dusným prostorem a hluboké dýchání vyrývá se z rozvlněných prsou. Tak raděli lidé boží „celým korábem“ hodinu bez ustání, až bez dechu sklesli na lavice, na zem a poděkovavše si navzájem za společné „radění“, rozsadili se znova po místech.

Toho však nebylo ještě dosti na oslavu boží.

Vyvstal jeden z proroků a oznamuje, že na zkrocení hříšného těla zapotřebí ztřískati je řetězy. I přinešen skutečně těžký řetěz a vyvolenci boží jeden po druhém bijí se řetězem po zádech a po nohou až do úpadu. Když ukončen i tento „obřad“, přinesl Andrian Petrov ze sousední komnaty misku chleba a džbánek vody s hořící voskovou svící. Pohrouživ do vody kříž, stanul s ním uprostřed dvou proroků, jimž odevzdal chléb a vodu, a chlystové přistupovali ku přijímání chleba, smíšeného s tělem a krví beránka neposkvrněného. Bylo již pozdě večer, když končila chlystovská bohoslužba. Shromáždění opustili modlitebnu a přešli v druhou polovinu domu, v jídelnu, kdež byl prostřen rozsáhlý stůl, pokrytý misami postních jídel. Povečeřeli nejprve mužští, pak zasedly ke stolu ženské, a když i ony se najedly, vynešen stůl, na místě něho rozestlány po podlaze matrace, houně, peřiny a přihotoveno lože božím lidem.

Takovým tedy způsobem zušlechťovali svět, zkažený antikristem, lidé boží. Takovým způsobem umrtvovali v sobě starého Adama a vzbuzovali v srdcích pravého ducha svatého. Může-li se ve kterém mozku vylíhnouti hnusnější parodie na bohoslužbu? Samozvanec car, samozvanec bůh, nejdivější orgie, hůře než zvířecí zabíjení vlastních dětí a požívání lidského těla: toť konce, ke kterým dospěli chlystové, protežovaní a mnohokrát i později ještě hájení od zástupců ruské aristokracie a intelligence před stíhajícím je soudem!

Roku 1745 srazila se nad hlavami chlystů druhá bouře. Vyšetřování a soudní jednání trvalo až do r. 1752, kdy byl nad chlysty vynešen rozsudek. Někteří byli zmrskáni, odsouzeni k pevnostním pracím, jiní rozesláni zase po klášteřích

na polepšenou a jiní konečně dáni pod dozor policie. —

Nejpodivnější je však, že soudní akta nevykazují, jaký trest byl přisouzen samozvanci kristu, caři cařův, bohu bohův Andrianu Petrovu. Tento nejpřednější apoštol chlystovštiny zmizel ještě před vynešením rozsudku, zmizel beze stopy. Anděl strážný, jenž mu stavěl v Moskvě domy a opatřoval ekypáže, neopustil ho patrně ani v hodině bídy nejvyšší a provedl ho bludištěm žalářních chodeb v bezpečný útulek . . .

Ale se světa nesešel: my se s ním ještě setkáme . . .

* * *

Pronásledování od roku 1745 do roku 1752 zasadilo Moskevským chlystům tak těžkou ránu, že se po ní nikdy více úplně nezotavili. Však ani tato rána nebyla smrtelnou. Chlystovština, vypuzená z Moskvy a druhých středisek, živořila v dálných zákoutích, živořila a pomalu sbírala opět síly. A když za Petra III. a ještě více za Kateřiny II. zavál na Rusi zas vítr sektářům příznivější, vystoupili i chlystové na novo z úkrytu a počali se stěhovati k svým „božím domům“, k „novému Jerusalému“ — do Moskvy.

Útulek našli tu nejprve opět v ženských klášteřích. Okolo „bohumilých prorokyň“ sbíraly se pomalu zase nové koráby a na sklonku XVIII. století „přestalo po druhé dávné mlčení a otevřeli ústa proroci.“ Vznikly nové modlitebny, v nich scházely se koráby k svatým besedám a k radění, a přijímajíce ducha svatého prorokovali lehkověrným věřícím.

Ale nebyla to již chlystovština dob Lupkina a Andriana Petrova. Přestaly oběti „neposkvrněného

beránka“, z bohoslužby vymizely mrzké orgie, nebylo samozvaných cařů a bohů, ba ani na nového krista se už Moskevští chlystové nezmohli. Vše to slilo se v jejich paměti v podivnou báji, o níž skládány písně a hymny, prozpěvované o schůzkách, a v náboženských názorech chlystů vzmohly se poznovu asketické ideje Danila Filipoviče.

Chlystové, jak již praveno, zavrhovali knihy. Nezaznamenávali písmem ani nejdůležitější události, týkající se jejich sekty. Celá její historie chována v paměti zbylých sektářův, a není divu, že paměť ta, ať již schválně či bez úmyslu, odchylovala se od skutečnosti. V letech dvacátých našeho věku vyprávěli chlystové o původu svém následující báji: Danilo Filipovič byl původně novokřtěncem. Měl mnoho staroobřadních knih a pátral v nich po pravdě boží. A tu vtělil se v něho sám hospodin sabaoth a on počal tvořiti divy a zázraky. Jednoho dne uvrhl všechny své knihy do řeky Volhy a kázal říditi se pouze vnuknutím ducha sv., jenž sestupuje na proroky a prorokyně. Zvěděv o něm antikrist Nikon, počal ho pronásledovati. Danilo Filipovič utekl se do Nižního Novgorodu k milému svému synu Ivanu Timoféjeviči a dlouho žil u něho, tvoře divy a zázraky. Vyšel jednoho dne na břeh Volhy a kázal rybám vyplouti z vody. Všechny ryby vyšly na břeh a naslouchaly jeho slovům. Tu vzal hospodin sabaoth jednu rybku, vyříznul prostředek, chvost přiložil ke hlavě a vpustil rybku do vody. A hle ryba plovala. Pak se vrátily všeckny ryby zase do řeky a klaněly se Danilu Filipoviči. Národ, uviděv zázrak, uvěřil v učení „lidí božích.“ Ale Nikon znova se dopátral příbytku hospodina sabaotha, jal ho a vsadil do žaláře. Ale šedá mlha zastřela celou Rus a ležela nad ní do toho dne,

kdy byl Danilo propuštěn na svobodu. I vrátil se ve svůj „boží dům“ ve vesnici Staré v Kostromské gubernii a tu odevzdal své božství milému synu Ivanu Timoféjeviči. Po třikráte vznášel se s ním před očima všeho lidu na nebesa a pak zemřel r. 1700 jako stoletý stařec. Byl pochován při chrámě osady Kriušina; v den pohřbu

„sklonily se k zemi černé lesy,
na Kostromských chrámech kříže
v tu stranu se všechny poklonily . . .“

Takovým způsobem dvojí pronásledování chlystů v XVIII. století změnila báj ve dvojí stíhání Danilovo od Nikona. Podivným způsobem přiděleno ve chlystovské tradici Danilovi též vše, co náleželo pověstnému Andrianu Petrovu. Moskevský „dům boží“, v němž se konaly orgie za Andriana, ctí chlystové podnes jako příbytek Danila Filipoviče. Taktéž uchované doposud části nábytku z domu Petrova přisuzují se Danilovi nebo Suslovu a chovají se proto u veliké úctě. I svého prvního krista Ivana Timoféjiče Suslova neopomenuli obestříti báječnou gloriolou. Když prý se působením krista Suslova, jeho bohorodice a 12 apoštolů pravá víra lidí božích počala šířiti, došla o tom zpráva k caři Alexěji Michajloviči. I velel car krista jati a přivésti do Moskvy. Tam ho mučili i s jeho apoštoly, chtíce vyzvěděti, v čem záleží jejich učení; ale všichni odolali mukám a z víry své nikoho nevyzradili. Velel tedy car krista Suslova přibiti na hradební stěnu Kremlovskou. Když byl ducha vypustil, pochovali ho na „lobném místě“ (na popravišti). Ale za tři dny vstal Suslov z mrtvých „při svědcích“, a zjevil se v nedaleké vesnici svým věrným a znova hlásal své učení. Byl však podruhé jat, a na rozkaz

caře opět ukřižován na téže hradební stěně. Tentokrát s něho i kůži sedrali. Při tom stal se nový zázrak. Jakás žena pokryla jeho tělo prostěradlem, prostěradlo přirostlo k tělu a vznikla z něho nová kůže. Nicméně Suslov i tentokrát umřel, opět ho pochovali a opět vstal z mrtvých, rozumí se že „při svědcích". Ale do třetice všeho dobrého. Když Suslov po svém druhém z mrtvých vstání opět kázal svým učedníkům „pravou víru", byl potřetí jat a mučen. Tentokrát však nebyl už křižován, neboť se za něho přimluvila žena cařova, jíž bylo předpověděno, že jen tenkrát šťastně porodí, bude-li uvězněný Ivan Suslov propuštěn na svobodu. Cař vyhověl její prosbě, Ivanu Suslovu darována svoboda v ten den, kdy se narodil potomní cař Petr Vel. (tedy 1672). Od té doby hlásal pak již svobodně slovo boží v Moskvě i v okolí.

V Moskvě navštívil prý Suslova, svého vyvoleného syna, i „hosť s výsosti" Danilo Filipovič, dlouho s ním rozmlouval v jeho „božím domě", a tu před očima shromážděných chlystů vznesl se v noci ze dne 31. prosince 1699 na 1. ledna 1700 na nebesa. Proto prý na Rusi počali nový rok počítati od 1. ledna místo dřívějšího 1. září. Podobných nemotorných bájí koluje mezi chlysty množství. S památkou Danila Filipoviče souvisí ještě jiná zajímavá událost v nové historii Moskevských chlystů.

V dvacátých a třicátých letech přijížděla do Moskvy každoročně v určitou dobu selská dívka Uljana Alexějevna; její příjezd byl Moskevským chlystům velikým svátkem. V její přítomnosti konány slavnostní bohoslužby, při nichž ona sama sedávala ve předním úhlu pod svatými ikónami, a chlystové se jí klaněli nejinak, než jako samým ikó-

nám, padali před ní na kolena a líbali jí ruce. Pro ni upravovali nejpohodlnější komnatu v domě některého vynikajícího chlysta, krmili ji vybranými jídly, a dcery nejzámožnějších členů sekty ji obsluhovaly. Šla o ní pověst, že je posledním přímým potomkem Danila Filipoviče, a proto pokládal si každý chlyst za velikou milost, mohl-li se jí osobně pokloniti. Ano vešlo i v obyčej putovati aspoň jednou v životě do vesnice Staré poklonit se „božímu domu“, v němž bydlela Uljana se svou matkou v hojnosti, ano v přepychu. Přečetní poutníci nepřicházeli s prázdnou, peněžitými dárky zakupovali si od Uljany „na památku“ obrázek, zvláště pro poutníky pečený chléb a zázračnou vodu ze studnice, nacházející se na dvoře „domu božího“.

Z Moskvy vracela se Uljana vždy s plnými vozy dárků a s plnou tobolkou. Naposledy byla v Moskvě roku 1837. Toho roku přišla policie opět na stopu chlystovských korábů, i počalo nové stíhání, jemuž neušla ani „chlystovská bohyně“ Uljana. Tak totiž zvali ji Moskevští drožkáři, kteří ji dobře znali a mívali za její návštěvy hojný výdělek. Vyšetřováním vyšlo na jevo, že se chlystovština opět značně rozmohla. Odhalena celá řada korábů a modliteben v Moskvě i po venkově, a zatčeno množství sektářů. Toho však, po čem policie nejvíce pátrala, totiž nemravných orgií, vražd a politických samozvanců tentokrát nenalezeno. Naopak shledáno, že nynější chlystové jsou lidé tiší, pracovití, navzájem se podporující, následkem čehož mezi nimi není chudých, že dbají postů, nemilují hlučných zábav a vedou život v pravdě asketický. Z největší části to byly ženštiny, hlavně svobodné, které žijíce po spůsobu klášterním v přísně uzavřených domech, pracovaly a se modlily po celý den.

Část sektářů byla rozeslána opět po klášteřích na polepšenou a za nedlouho skoro všichni propuštěni na svobodu. Týž osud stihl též Uljanu Alexějevnu. Byla internována v Kijevě; ale za několik let propuštěna z kláštera „polepšená“, a žila od té doby pokojně ve svém domě ve vesnici Staré pod dozorem policie. Z policejních raportů o jejím chování zajímavo jest jediné to, že náramně tloustla, následkem čehož se stala neschopnou ku práci.

* * *

V Petrohradě byli přívrženci chlystovštiny také už ve 2. polovině XVIII. stol. Ale kdežto Moskva vykazuje v těch dobách nejvyšší rozkvět chlystovštiny, v Petrohradě sekta jen živořila, nemajíc tak vynikajících vůdců, jako „bělokamenná“. Avšak počátkem XIX. stol. vstoupily Petrohradské chlystovské koráby do popředí. V ty doby, jak dále uvidíme, stal se Petrohrad střediskem sekty skopecké, kteráž jest jen quintessence chlystovštiny, a proto nabyly i Petrohradské koráby čistě chlystovské větší váhy, než kdy před tím. Ale nejvíce prosluly tím, že chovaly ve středu svém celou řadu vysoko postavených osob z nejvznešenějších tříd ruské společnosti.

Na počátku panování Alexandra I. byl hlavou jednoho z předních chlystovských korábů kupec Nenasťjev. Koráb ten stál v blízkém styku se skopci, neboť sám zakladatel skopectva Kondratij Selivanov bydlel nějakou dobu v domě Nenasťjeva. S tímto korábem stýkala se žena plukovníka Jekaterina Filipovna *Tatarinová,* rozená Bukshevden, která přestoupila od luteránství ke chlystovštině v jedné ze západních gubernií, kde muž její sloužil ve vojště. Když se po smrti svého muže usadila

v Petrohradě, byla sama již horlivou šiřitelkou chlystovštiny, jejíž členy jala se loviti nejen v salonech vyšší společnosti, nýbrž i v ministerských departementech. Doba byla příznivá. Po kongressu Vídeňském zavládla po celé Evropě ve vyšších kruzích náchylnost k mysticismu. Na Rusi stal se mysticismus modou a spisy Eckardshausena a Svedenborga byly denní lekturou mnohého urozeného pána.

V půdu takto již připravenou mohla paní Tatarinová směle zasívati své učení o „tajemné smrti Adama a tajemném vzkříšení Krista". Hlásala-li paní Tatarinová, že účelem člověka jest, aby zemřel, vstal z mrtvých a stal se andělem — neboť všichni andělé jsou prý bývalí lidé, kteří dosáhli tajemného vzkříšení — neshledávala Petrohradská společnost v její slovech nic nápadného. „Avšak smrt jest dvojí — učila paní Tatarinová. Jest smrt Adamova, která jest následkem prvotného hříchu, poslední a nevyhnutelná u každého člověka. Jest však ještě smrt v Kristu, t. j. smrt tajemná, která záleží v umrtvení své vůle, samolibosti a hrdosti, v umrtvení těla, v nejúplnějším zavržení vášní a v svatosti. Za smrtí takovou následuje „pohřbení v Kristu", kteréž znamená odloučení mysli ode všeho vnějšího a zahloubání se v sama sebe jako v mohylu. Tam ve hloubi duše leží „počátek ducha sv." a jestliže kdo tajemně zemřel a pohřbil se pro Krista, t. j. umrtví svou vůli a tělesné chtíče a zahloubá se v sama sebe, ten uslyší v sobě vnitřní slovo ducha božího, on ve hloubi duše své najde království boží, jež se nachází „uvnitř nás." A kdo uslyší v sobě tento hlas „vnitřního evangelia", ten vstal tajemně z mrtvých. Od toho okamžiku stává se „chrámem božím a duch boží bydlí v něm. Od

toho okamžiku nemůže více zhřešiti, neboť není zákona, jenž by jeho vázal. On nežije více tělesně, nýbrž duševně, poněvadž duch boží bydlí v něm*).

Tato část chlystovštiny, totiž učení o tajemné smrti a tajemném vzkříšení, byla příčinou, že se chlystovština sama stala velmi sympatickou Petrohradským mystikům a že mnozí členové vyšší společnosti přistoupili ke korábu, jejž paní Tatarinová založila v Michajlovském paláci (nynějším Inženýrském dvorci u Fontánky), a jejž po čase, když odtud byla vypuzena, přenesla na daču Fedorova v Carském Sele. Tam v letech dvacátých a třicátých shledáváme se s ministrem osvěty a prokuratorem sv. synodu kn. Alexandrem Golicyným, s tajným radou Popovým, Turgeněvem, generálem Golovinym i s jeho ženou, s knížetem Engaličevým, baronessou Bukshevden, velkostatkářem Dubrovickým a mnohými jinými zástupci ruské aristokracie.

Koráb paní Tatarinové nespokojil se ovšem suchopárným výkladem „tajemné smrti a tajemného vzkříšení", nýbrž rozšířil pomalu obor své působnosti všemi ostatními články víry chlystovské. V Michajlovském paláci se objevila prorokyně Věra Sidorovna, dcera chlysta kupce Nenasťjeva, zavedeny chlystovské tance „radění" a hymny, skládané tajným radou Popovým a kn. Engaličevým dle starších chlystovských vzorů. Konečně v letech třicátých dovedla paní Tatarinová svůj koráb na výši dokonalého adamitstva.**) Teprvé okolo roku

*) P. Melnikov. Bělyje golubi. Russkij Věstnik. 1869 III. 335.

**) Ze zápisek V. I. *Panajeva* (Věstník Evropy 1867 XII.) patrno, že členové tohoto korábu křepčili při schůzkách v rajském kostumě okolo džberu vody a domnívali se, že z vody té vystoupí a je osvítí duch svatý. Avšak v soud-

1840 byla čistá tato společnost policií rozehnána. Tatarinová a druzí vynikající členové sekty byli jak obyčejně rozesláni po klášteřích.

* * *

Z Moskvy a z Petrohradu byly tedy v posledních letech čtyřicátých pohoršlivé koráby chlystovské vypovězeny. Avšak na venkově ve stínu tajných komitétů Mikulášových bujela chlystovština dále, ano zdá se, že oč byla seslabena ve hlavních městech, o tolik se zmohla na venku. Okolo r. 1850 byla střediskem učení chlystovského gubernie Nížegorodská, kde žil nejslavnější moderní chlystovský kristus, Vasilij *Radajev*, jediný to chlystovský spisovatel. Radajev se netajil svou nadpozemskou důstojností, ba odhodlal se vésti písemně „hádání o víru“ s místním duchovním Minervinym, jenž „poslání Radajeva“ odevzdal soudu, když byl autor jich zatčen a v Arzamase v Nížegorodské gubernii souzen.

Z „poslání“ Radajeva vysvítá, že po staletém pronásledování chlystové v ničem nezměnili svých názorů na důstojnost svých učitelů, a po stránce obřadní postoupili, možno-li, ještě dále, než byli chlystové dob Lupkina a Andriana Petrova.

Základem chlystovštiny let padesátých je též víra v „tajemnou smrť“ a v „tajemné vzkříšení“. O vnitřním stavu člověka tajemně vzkříšeného píše

ních spisech, z nichž čerpali své zprávy o chlystovštině Reutský a P. Melnikov, nikde se nenacházejí přímé důkazy toho, že by chlystové skutečně křepčili okolo džberu s vodou. Zdá se tedy, že pověst ta vznikla následkem nějakého nedorozumění, ač nejednou se s ní shledáváme v různých statích o chlystech, vždy však se zaznamenává jen „z doslechu.“

Radajev ve svém poslání, „že nic ani na zemi ani na nebi není podobno té blaženosti, jakou je naplněn člověk tajemně vzkříšený. On, jsa bohočlověkem a příbytkem ducha sv., těší se také blaženosti, jaké se těší jen božství; jeho síla se rovná síle samého boha. „Kdyby mne poslali do pekel — psal Radajev — ani tam se mne nemůže dotknouti nijaká síla; a kdybych přišel do ráje, ani tam nenajdu více radosti". Tvořiti divy a zázraky, předpovídati budoucí věci jest ovšem hračkou pro takového bohočlověka. On bude soudcem mrtvých a určí, kdo patří do nebe a kdo do pekla. Vyvolení jeho stanou se přímo cherubíny se šesti ohnivými křídly. Vláda pozemská nemá nad ním ovšem nijaké moci. „Duch svatý — psal Radajev — povýšil mne nad veškerou vládu a nade vše představenstvo". Všichni vládcové, všichni carové pozemští jsou jeho sluhami. Ne on podléhá jejich soudu, nýbrž oni jsou podřízeni jemu, neboť on jest bůh a oni jsou jeho tvorové. Však ani na tom neměl Radajev dosti. Nad něho nebylo moci ani na nebi. „Bůh se na mne nehněvá" — psal on, jsemť zrovna jako jeho věrný a milovaný syn, jenž naplnil vůli otce a proto má nyní ve všem vůli svou. Ode mne nemá otec více čeho požadovati, ba ani nemůže." *)

Že za takových okolností chlystovský kristus se nemůže mýliti, leží na bíle dni. Neomylnost papežova, svatost dalaj-lamy pranic neznačí u porovnání s neomylností a svatostí chlystovského krista neb proroka. Kdyby si „kormidelník" některého chlystovského korábu v návalu své pýchy usmyslil odstranit všechna pravidla chlystovská, kdyby pro-

*) P. Melnikov. Bělyje golubi. Russk. Věstnik 1869 III. 338—341.

hlásil za nepravdu vše, co o několik minut dříve v téže schůzi bylo „prorokováno“, kdyby samou „knihu ducha svatého“ uznal za nepotřebnou k spasení, přívrženci jeho by mu uvěřili na slovo, neboť slova jeho byla by jim zjevenou vůlí boží.

Avšak nechystá učení chlystovské moc a slávu pouze kristům a prorokům. I každého prostého člena sekty očekává po smrti taková blaženost, jaké ani Mohamed neslibuje svým věřícím. „Nedaleká jest doba — učil Radajev, — kdy zavzní trouba otce sabaotha Danila Filipoviče a v tu chvíli vstanou z mrtvých i všichni ti chlystové, kteří za živa nedosáhli vytouženého stavu „tajemného vzkříšení“. Tenkráte vznikne nad zemí nové nebe, sama země se obnoví, kristové poletí se svými chlysty od východu na západ; vstříc jim poletí ve vzduchu a v oblacích ostatní chlystové, kteří zůstal ještě na živě. Nastane poslední soud, jenž odsoudí všechny „mrtvé dle Adama“, t. j. nechlysty, pro „lidi boží“ však nastane věčná blaženost, zmizí bída i útrapy, pravda jediná všude zvítězí, pravá víra bude utvrzena a odplata nikoho nemine. Slovem: „lidem božím“ slibuje se věčná blaženosť a a úplné vítězství nade vším ostatním světem. Jaká to podoba s učením středověkého chialismu!

Ani morálka chlystovská se nezměnila. Na nově přistupujících žádal Radajev, aby vedli život zdrženlivý, učili se pokoře, nejedli masa, nepili opojných nápojů, zdržovali se tabáku, nevyslovovali jmeno ďábla, neúčastnili se světských her a zábav, nezpívali písní, netančili, pohádek neposlouchali a zachovávali čistotu, t. j. nevstupovali ve svazek manželský. Jinak ovšem dovoloval svým věřícím a hlavně sám sobě ledaco, jak patrno z jeho učení o panenství. „Snaha o zachování panenství anebo čistý život vdovy je smrtelný hřích hrdosti;

dívka nemá úzkostlivě ostříhati svého panenství, aby se neměla čím vychloubati před svými padlými družkami.“

Když nového člena, poučeného již o hlavních článcích chlystovské morálky, uváděli do modlitebny k „bohoslužbě“, musil složiti přísahu, že od přijaté víry nikdy neodstoupí a tajností její nezradí, ani kdyby měl proto život složiti. Konati povinnosti pravoslavné církve nejen se nikomu nebrání, nýbrž přímo se poroučí často se zpovídati a přijímati s tou podmínkou ovšem, že ve zpovědi se nesmí vyzraditi tajemství chlystovštiny.

Obřady chlystovské záležely z pění chlystovských hymen, divné to směsice slov ze svatých písem, mystických obrazů a celých veršů, vzatých z ruských písní národních, směsice bez hlavy a paty a obsahující až na malé výjimky (jako na př. písně, zpívané u paní Tatarinové) holý nesmysl. Po zpěvech následovalo „radění“ čili kroužení se a křepčení. „Radění“ bylo trojího druhu. Buď křepčilo celé shromáždění, pohybujíc se v bystrém tempu druh za druhem od východu na západ, což nazýváno „raděti korábem“. Na místo tohoto způsobu v některých společnostech bylo obyčejnějším „raděti stěnkou“, při čemž se křepčící, obráceni tváří do prostřed světnice, brali za ruce a poskakovali do kola, snažíce se při tom dupati a vyskakovati. Druhý způsob bylo „radění na kříž“, při čemž čtyři nebo osm chlystů zaujali čtyři úhly komnaty a přebíhajíce z úhlu do protějšího úhlu, dupali opět a poskakovali. Konečně třetí způsob bylo „radění na kruhu“, t. j. kroužení se na jednom místě na patě tak, jako se krouží mlýnský žernov. Tímto třetím způsobem raděli obyčejně „proroci“, vyčkávajíce toho okamžiku, až se jim následkem hbitého otáčení zatemní smysly a nadejde onen stav

opojení, jejž pokládali za znamení příchodu sv. ducha. Všeliký nesmysl, jenž v tom stavu klábosili, pokládán za proroctví, a shromáždění jej poslouchalo nejinak než na kolenou a s hlavou skloněnou. Všechny tři druhy radění sprovázelo shromáždění zpěvem a tleskotem dlaně o koleno, počínajíc tichým hlasem a volným tempem a končíc urychlenými výkřiky, při nichž mizela slova písně a zpěv přecházel v dunící hluk a bouřné rokotání.

Obyčejná bohoslužba končila se přijímáním, jež záleželo v požívání bílého chleba a zapíjení vodou místo vína, jehož chlystové nikdy nepijí. Povečeřevše postních jídel, členové se rozcházeli.

Avšak za dob apoštolování Vasilije Radajeva scházeli se chlystové i k obřadům mimořádným, jež jako za doby Lupkina měly za účel konati „lásku kristovu", aneb přijímati živé tělo a živou krev „agněca neposkvrněného" neb „čisté panny bohorodice". Jsou to tytéž orgie a hnusné obřady, nad nimiž strnuli již soudcové Moskevských chlystů ve stol. XVIII.

Tak přese všechno pronásledování udržela se chlystovština na Rusi až podnes a zachovala nejen své bláhové učení o vtělených bozích, kristech a bohorodicích, nýbrž dopouští se ve svém šíleném fanatismu i takých nelidských, hnusných mrzkostí, jež by každý bez odporu odkázal do říše bájek, kdyby nebyly dokázány svědky co nejhodnověrnějšími a nebyly stvrzeny soudními akty. Jediné, co jest při chlystovštině potěšitelno, jest, že počet její přívrženců jest proti druhým sektám nepatrný (všech chlystů i skopců počítá se na 60.000) a že řady jejich vůčihledě řídnou*), ustupujíce zdravému roz-

*) Množství chlystů na jihu ruském přestupuje k molokanstvu.

umu, který jest a bude vždy jejich nejnebezpečnějším protivníkem.

V jihoruských guberniích je rozšířena hlavně sekta *šaloputů*, kteří jsou jednou z četných větví, v něž se chlystovština rozštěpila ještě v minulém století po velké pohromě r. 1752*). Chlystovština trvá za našich dnů i v Moskvě. Všechny starobylé „domy boží" jsou posud v ruce chlystů. Avšak jsou to namnoze již jen vetší starci a stařeny, s nimiž tam za nedlouho vymře bez pochyby i víra lidí božích.

2. Bílí holubi (skopci).

Prostorná, nádherná síň, ze všech stran pečlivě uzavřená. Drahocenná po stěnách roucha z těžké hedvábné látky, protkané zlatými a stříbrnými květy, splývají s bohatými záclonami a portierami v jediný celek, takže neviděti dveří ani oken. Ve dvou sousedních úhlech podobizny ve

---

*) Chlystovština je známa na Rusi pod různými ještě jinými názvy, jako sekta podřešetníků, kupidonů, ljadů, meselianů, bogomolů, farizeů neb lazarevštiny, montanů, miljutinských, adamitů, polzunů, skakunů, prygunů, trjasunů a j. Ze všech těchto sekt, jež se liší od sebe jen nepatrnými odchylkami v obřadech, zasluhuje zvláště zmínky *lazarevština*, nazvaná tak po své zakladatelce Arině Lazarevně (zemř. 1841). Přívrženci této sekty *nevěří* v kristy a vtělené bohy, připisují však některým, od boha zvláště vyvoleným lidem moc zázračnou a prorockou; moc ta však zůstává při nich jen potud, pokud jsou prosti hříchu a vedou život čistotný. Pravoslavnou církev, podobně jako druzí chlystové, zovou církví *vnější*, svou sektu však církví *vnitřní* neb apoštolskou. Při bohoslužbách nekřepčí; církevních knih nezavrhují jako chlystové, nýbrž čtou evangelia, žalmy, různé modlitby a životy svatých, zejmena asketů. V tajemnou smrt a tajemné vzkříšení věří však jako všichni chlystové.

zlatých rámech a obrazy svatých obložené zlatem, stříbrem a zářivými drahokameny. V té záři drahých kovů a kamenů vyniká zvláště jedna podobizna. Nepříliš umělý štětec zobrazil na ní poprsí vetchého starce s dlouhou nažloutlou tváří jako z pergaménu, se širokými ústy, kolem nichž řídko rozseté žlutavé vlásky nahrazují vous; svraštělé čelo vroubeno dlouhými řídkými šedinami, a pod ním ve hlubokých důlcích zapadlo dvé očí, zírajících jako zpod mlhy v neurčitý prostor. Pod obrazem v úhlu stojí pohodlné kožené křeslo, na němž vyšiti zlatem cherubové a serafíni; před ním malý stolek, pokrytý bílým ubrusem, na něm prostý kříž a dvé svící. Podél stěn rozestaveny řady židlí, po boku výklenek, zastřený baldachýnem. Kdybychom směli rozestříti tuto záclonu, shledali bychom ve výklenku prosté lože a ruskou pec, z níž sálá žár, a ve výhni kalí se do běla veliký nůž. —

Kde jsme? Ve svatyni. A obrazy? Jeden je věrným obrazem Krista, vedle něho obraz přečisté bohorodice, tam Jan předchůdce páně a zde prorokyně Anna Sofonovna — obraz starcův jest podobiznou Kondratije Selivanova.

V protějším konci rozhrnula neviditelná ruka záclonu, stěna se rozstoupila, a otvorem vchází řada mužů oděných v bílá řásná roucha, přepásaná červenou stuhou. Za nimi kráčí stařec s vlasy na plece splývajícími, se svraštělou žlutou tváří, porostlou řídkým, vybledlým vousem, se širokými ústy a vyhaslými hlubokými zraky. Jest oděn v hedbávný kaftan světlé barvy a nohy tkví v safianových botách, na nichž vyšiti cherubové a serafové. Vetchého starce vedou pod pažemi dva sluhové v černých řízách, přepásaných lesklými pasy. Když sluhové usadili starce v kožené křeslo pod skvost-

nou podobiznou, která by mohla býti podobiznou jeho, rozešli se ostatní mužové po síni a usedli na židle podél stěn. Všechny tváře podivné té společnosti jako by obestřeny byly žlutavou těžkou mlhou; nikde neviděti svěžího ruměnce, nikde nezakmitne jiskra života v zapadlých očích.

Opět se rozevřela stěna, a ve dveřích se objevil bíle oděný šedovlasý kmet. Chvějící se rukou vede mladého muže, který vstupuje patrně po prvé do této síně a v udivení pohlíží na vše kolem sebe. Noví příchozí stanuli u vchodu a celé shromáždění vstalo ze sedadel. A vážný stařec, vzpřímiv se na křesle, obrátil se k novým hostům. Zavzněl měkký, tenký hlas, jenž se chvěl hrobovým tichem prostorné síně a zanikal v měkkých řasách čalounů: „Koho nám vedeš, věřícího či vyzvědače?“

„Věřícího!“ odpovídá tolikéž měkkým zvukem příchozí kmet.

„Vejdi tedy dále!“ Hosté došli až ke starci a poklonivše se mu k zemi, pocelovali jeho kostnatou, mrtvě bledou ruku. A stařec pokračuje: „Slib, že nevyzradíš ni slovem ni písmem nikomu, ani otci rodnému, ani otci duchovnímu, ničeho z toho, co zde uvidíš a uslyšíš.“

Mladý muž odpovídá nejistým hlasem: „Slibuji“.

„Vstupuješ mezi živé, sám jsa mrtev duchem. Slovo mrtvého není dosti bezpečnou zárukou živým. Jmenuj rukojmí, kteří by nám stáli za tvou mlčelivost.“

„Neznám nikoho kromě boha, spasitele Krista a přečisté bohorodice. Je volám za rukojmí své mlčelivosti.“

„Dostačí vám, bratří prorokové, rukojemství nového bratra?“ obrátil se stařec k mužům v bílých řízách.

„Dostačuje," odvětili všichni měkkým, tenkým hlasem. Načež opět stařec k novicovi: „Slib, že ode dneška po celý život neokusíš masa, vína ani piva, že se nebudeš účastniti hodů, křtin a svadeb, že nevyzradíš nikdy ni slovem ni písmem ničeho, čemu tě naučí jediná pravověrná církev, aniž čeho bude na tobě žádati."

„Slibuji!" Tu zdvihl stařec obě ruce a žehnaje novicovi, pronesl slavně: „Ochrana má svatá nad tebou." Nováček políbil kříž, stojící na stolku před starcem, pak celoval jeho ruku a znova se poklonil před ním až k zemi. Obstoupili ho všichni přítomní, líbali se s ním navzájem, nazývajíce ho bratrem, přáli štěstí kmetovi — kmotru novicovu i sobě, že získali nového bratra. Na to usedli poznovu na svá místa, v jich řadě i nový bratr, a zapěli unylým, huhňavým hlasem:

Carstvo, ty carstvo, duchovní carstvo,
v tobě to, v carstvě, blaženost všechna:
svatý tam národ přebývá v pravdě.
Tam sobě žijí blaženi v srdci,
naději, otče, skládají v tebe,
v svatého ducha doufají pevně.
Vespolek žijí v družbě a v lásce,
bratří svých věrných neopouštějí,
pro život věčný chystají sídla.

Když dozpívali, jedna polovina „proroků" zdvihla se s místa, utvořila kruh a započala rej, zatím co ostatní, sedíce na židlích, zapěli nový, jednotvárný chorál a tleskajíce v dlaně, i dupajíce patami o podlahu v urychleném tempu, dávali křepčícím takt. Po chvíli, když docházel kroužícím dech, vystřídali se a tak opakovali několikrát, až zemdlení uchvátilo všechny. Opět se klaněli předsedajícímu starci, pak se ukláněli sobě navzájem a tím obřad zakončen.

Složili se sebe řásné obleky, stěna se opět rozevřela a sluhové přinášejí skvěle osvětlené stoly s kouřícími se samovary a zákuskami. Proroci i s novým bratrem usedli k čaji. Brzy se rozpředl čilý rozhovor. Náhle však řeči umlkly a oči všech se obrátily k novému bratru. Svěsil hlavu — spí. Zdá se, že čekali té chvíle; všichni povstali; pokynuli přítomným sluhům. Ti se chopili lehce nováčka a nesli jej v čelo síně do výstupku pod baldachýnem. Záclona se zastřela, světla po chvíli uhasla a „proroci“ se rozcházeli...

Evangelista Matouš zaznamenal v kap. 19. verši 12. tato slova Kristova: „Jsouť zajisté panicové, kteříž se tak z života matky zrodili; a jsouť panicové, kteříž učiněni jsou od lidí; a jsouť panicové, kteříž se sami v panictví oddali pro království nebeské. Kdo může pochopiti, pochop.“ Jediní *skopcové* — tak tvrdí o sobě — pochopili pravý význam tohoto výroku. Když muž, jenž zmizel pod baldachýnem ve svatyni, procitl ze sna, v nějž byl upraven uspávajícím nápojem, přimíseným do jeho čaje, shledal, že je zbaven mužství. Přestál „ohnivý křest“, vykonaný na něm rozžhaveným nožem a složil slib, jímž vstoupil ve svazek sekty skopecké.

Skopci vyskytli se na Rusi v druhé polovici XVIII. století. Upoutali svými výstřednostmi ihned pozornost vlády a církve, byli stíháni celé století a byli do nedávna přec jen nevysvětlenou hádankou. Rozšířili se po celé Rusi; v jich řadách shledáváme nejprostšího mužíka chudé vesničky, kupce z venkovského městečka, velkoobchodníka hlavních měst i nejvyšší státní úřadníky. Byli všude a přece se nevědělo, kdo jsou.

Není však divu; vládliť a vládnou namnoze dosud kamenem moudrosti, jenž otevírá ústa těm,

kdo mlčeti mají, a zavírá je těm, kdo mohou mluviti. Přední milionáři ruští byli skopci, a v jediném domě kupce Ploticyna v Moršansku v gubernii Tambovské nalezeno při úřadní prohlídce r. 1869 tolik prý zlata, stříbra a cenných papírů, že komise nemohla jich cenu ihned odhadnouti.*) Tím se vysvětluje, proč žádný ze mnoha procesů proti skopcům zavedených neměl žádoucího výsledku. Vyšetřovací soudce ochotně dal zanésti v protokol odpověď obviněného na otázku, kde byl zbaven mužství: „Stalo se mi náhodou. Byl jsem na hospodě N. noclehem; probudiv se ráno, shledal jsem atd.“ Aneb: „Spadl jsem se stromu na ostrou větev, poranil jsem se a následkem poranění atd.“. Ano když následkem aféry Ploticyna, kterýž byl usvědčen z náčelnictví všech skopců své doby a roku 1872 v Tambově odsouzen a deportován na Sibiř, vyšetřováni byli skopci po všech téměř městech ruských, shledalo se, že nejvyšší úřadníci v ministerských kancelářích sloužili skopcům.

I to stěžovalo pátrání po skopcích, že chování jejich u veřejnosti praničím se nelišilo od života pravoslavných. Skopci chodí do kostela, vykonávají co nejbedlivěji — ovšem pouze na oko — všechny předpisy pravoslavné církve a bývají štědrými podporovateli dobročinných podniků, staví nové chrámy, zlatí kupoly, lijí svým nákladem obrovské zvony a jsou štědrými podporovateli ruského duchovenstva. Toliko nažloutlá, spadlá tvář a útlý hlas je prozrazuje.

---

*) V současných časopisech se psalo, že komise nalezla u Ploticyna na sto stotisícorublových poukázek říšského banku, menších papírů celé balíky, zlato a stříbro že vážili na pudy. Dle zprávy M. Dubasova (Russkaja Starina 1882. VI.) našla však komise jen okolo 500.000 rublů hotových peněz. Hlavní část skopeckého pokladu podařilo se Ploticynu ještě v čas odevzdati do spolehlivých rukou.

Skopci jsou velmi pilní obchodníci a vzorní hospodáři; nestřídmost a opilství jsou mezi nimi věcmi neznámými, odtud i jejich zámožnost. Také domácnost jejich jest vždy spořádaná, ač manželství nazývají hříchem a se ženou žijí jako se sestrou. Konečně i přísná mlčelivost, jsouc článkem jich víry, bránila dlouho poznání sekty. Teprv obsáhlá vyšetřování v letech šedesátých a sedmdesátých vrhla něco světla na vnitřní ústrojí sekty skopecké. V novoroční noci r. 1869 sešla se přátelská společnost v domě kapitána Skotta v Moršansku; mezi jinými také policejní ředitel Trišatný. O půlnoci přišel sluha milionáře Ploticyna s listem k Trišatnému; žádal v něm za propuštění tří zatčených žen, obviněných z propagandy skopectva, na několik hodin na svobodu a přiložil 10.000 rublů, jež měly Trišatnému býti odměnou. Ale policejní ředitel udal vše soudu, a vyšetřováním zjištěno, že Ploticyn, ač nebyl sám oskopen, byl „kormidelníkem“ nejpřednějšího skopeckého korábu; v jeho domě, jenž tvořil celou čtvrt v Moršansku a jenž byl uvnitř hotovým labyrintem, nacházel se poklad skopců, v jeho ložnici nalezeny obrazy některých skopeckých „svatých“ a v tajném úkrytu i devět žen, na nichž provedena kastrace odstraněním prsů. Soud Ploticynův nadělal na Rusi mnoho hluku. Pavel *Melnikov* uveřejnil*) při té příležitosti pobrobné vypsání věrouky skopecké, z níž vyjímáme tuto několik rysů.

Skopci věří ovšem, že oni jediní jsou pravověrnými křesťany. Ohnivým křtem, o němž mluví písmo, je kastrace. Bůh je ve třech osobách, však od věčnosti byl toliko bůh otec. Teprve v čase zjevil se v osobě Krista jako syn, kterýž není však

*) Russkij Věstn. 1869 III. i sl. Bělyje golubi.

bohem, nýbrž božstvem toliko prodchnut. Jako duch sv. působí každodenně ve svých pravých dětech, skopcích. Ale působí toliko v těch vyvolených, kteří přísným životem, střídmostí a panictvím umrtvili v sobě hříšného Adama a vstali již za živa z mrtvých. Takoví božstvím prodchnutí lidé jsou pak nevolnými nástroji ducha božího. Cokoli konají nebo myslí, vše je výsledkem božské síly v něm; oni prorokují a nemohou zhřešiti. Věřící jsou proto povinni, plniti rozkazy a proroctví jejich bez odmluvy. Konati obřady pravoslavné církve jest dovoleno; to však jest pouze vnější bohoslužba a nestačí k spasení: k tomu vede bohoslužba vnitřní, skopecká. Každý skopec bez rozdílu, byť i nedosáhl na zemi „tajemného vzkříšení“, přijde po smrti do nebe, ovšem jen do prvního, které se nachází hned za viditelnou oblohou. Nebes je však sedmero: do sedmého dostanou se proroci, to jest ti skopci, kteří dospěli již na zemi k „tajemnému vzkříšení“. Na nebi mění se v anděly. Všichni andělé jsou duše zemřelých lidí, a jsou andělé mužští a ženští. Almužna na př. bylali udělena potají (almužna veřejná nemá nijaké ceny před bohem), jest anděl ženského pohlaví. Též ďáblové jsou duše bývalých lidí, ovšem neskopených. Ženští ďáblové působí nemoci. Nejhorší z nich je Herodiáda, původkyně zimnic.

Kristus, jenž i se svými apoštoly byl oskopen, nezemřel, nýbrž stále obcuje s pozemšťany. Po druhé se vtělil v Petra III. cáře ruského, jenž se zrodil z čisté panny bohorodičky, Alžběty Petrovny, po dva roky carevny ruské. Petr, jsa kastrován, znelíbil se manželce své Kateřině II. i odešel pode jmenem Kondratije Selivanova do vnitř říše, kde tvořil divy, až byl ve vsi Sosnovce jat, mučen a odeslán na Sibiř. Byv povolán zpět do Petrohradu

mučen opět, načež uvězněn v Suzdali. Odtud odešel po druhé na Sibiř, kde se nyní zdržuje v „Irkutské zemi u moře". Za nedlouho se však vrátí a usedne na soud, kterýž je už blízek, neboť se vyskytli dva antikristové: patriarcha Nikon a car Petr Veliký. V Petrohradě bude souditi živé i mrtvé (nekastrované) a pak bude svět vykoupen. Všichni lidé budou skopci, hřích zmizí, na zemi bude ráj jako před poklesnutím člověka. V nové říši blažených nebudou lidé mříti a proto netřeba rozmnožovati člověčenstvo. Vůbec učení skopecké shoduje se až na některé doplňky s chlystovštinou.

Tolik vypravují a věří sami skopci. Vizme nyní, co vypravuje o skopcích historie.

Porůznu mezi chlysty vyskytovali se na Rusi skopci již od času Petra Velikého. Samostatnou, sorganisovanou sektou stali se však teprv okolo r. 1770. V ty doby, kdy v korábech chlystovských zavládla nejspustlejší znemravnělost, zachovalo se mezi „lidmi božími" několik přívrženců krajní čistoty; ti vidouce onu spuštěnost mravní, neustálé spory mezi „proroky", v kom z nich více ducha svatého, zmáhající se lačnost bohatství a jiné nechlystovské neřesti, shledávali hlavní toho příčinu v tělesném chtíči a řídíce se slovy evangelisty Matouše (kap. 5, v. 29.): „Jestliže oko tvé pravé pohoršuje tě, vylup je a vrz od sebe; ... a jestliže ruka tvá pravá pohoršuje tebe, utni ji a vrz od sebe: nebo užitečněji jest tobě, aby zahynul jeden oud tvůj, než aby všecko tělo tvé upadlo v oheň pekelný" — odhodlali se zmařiti úd, který je pohoršuje, aby zůstali hodnými věčné blaženosti.

Tímto způsobem vyskytlo se několik skopců r. 1765 v Orlovské gubernii. Byli to zejmena sešlý

stařec Andrej *Ivanov*,*) o něco mladší Kondratij *Selivanov*, a jeho druh Martin *Rodionov*. Jakkoli se však snažili získati přívrženců svým zásadám, snahy jejich zůstávaly marny. I chopili se myšlenky, mezi prostým lidem a zejmena mezi chlysty, na něž měli především namířeno, nad jiné tehdáž populární; skopectví se ujalo, a jeho apoštolové nabyli slávy, o níž se jim nebylo ani ve snách zdálo.

Šestiměsíčné panování Petra III. bylo chlystům dobou úlevy v kruté pohromě, která je stihla roku 1752. Obecná amnestie všem sektářům poskytla jim možnost upraviti znovu opuštěné koráby a vydati se v nich na novou pouť hříšným světem. Neočekávaná tato úleva spřátelila chlysty s Petrem III. tak, že ho nazvali tajným chlystem a povýšili ho na Krista. V tom klesá s trůnu oblíbený car a na jeho místo dosedá jeho žena Kateřina II. a několik dnů na to jde zpráva, že Petr III. jest mrtev. Zpráva taková zdála se jim nemožnou. Ne, Petr nezemřel, on žije, ale dobrovolně se vzdálil od hříšného světa. Již r. 1764 počaly kolovati v lidu bajky, že místo Petra byl zavražděn jeden z jeho věrných sluhů, který ho v čas ještě vystřehl před hrozící záhubou a sám se obětoval za milovaného panovníka; Petr sám že se skrývá kdesi v Kursku a brzy že dosedne opět na trůn.

---

*) Dle Pav. Melnikova nebyl skopec Andrej Ivanov, toulavší se ve společnosti Kondratije Selivanova, nikdo jiný, než známý nám už Moskevský chlystovský kristus Andrián Petrov, jenž nevysvětlitelným způsobem zmizel ze soudních akt při druhém chlystovském processu r. 1752. Další jeho osudy jsou však neznámy. Kondratij Ivanovič Selivanov je také záhadná osobnost. Někteří ruští badatelé mají za to, že to byl prostý sedlák ze vsi Stolbova v Orlovské gubernii, jehož pravé jmeno bylo Andrej Selivanov. Druzí však se kloní k mínění, že potomním skopeckým bohem byl uprchlý z vojska praporščík (nejnižší důstojník) Selivanov. Obojí jsou ovšem jen domněnky.

Bájky takové kolovaly nejvíce v místech, obydlených chlysty a v krajích takových počali se vyskytovati různí Lžipetrové. Prvním z nich byl Kondratij Selivanov, apoštol skopectva. Aby svému učení dodal platné váhy, nazval se Petrem III. a svého soudruha Rodionova vyhlásil za dvořana knížete Daškova (dle jiné verse za Apraxina), jenž prý spolu se svým velitelem opustil mrzkou Sodomu a stal se věrným druhem i v neštěstí. Takto vyzbrojení vydali se na apoštolskou pouť ode vsi ke vsi. První, kdo Selivanova uznal za Krista a za caře Petra III., byla chlystovská prorokyně Anna Rodionovna v „korábě“ Orlovském, kde byla kormidelnicí Akulina Ivanovna, jíž se za takovou úsluhu dostalo názvu skopecké „bohorodice“, a vyhlášeno o ní, že jest bývalá carevna Alžběta, která, podobně jako Petr, se vzdala trůnu a odešla na Rus, hlásat pravé víry. První hráze prolomena a skopectví lilo se již svobodně po celém okolí. Zde oskopen i sedlák Alexandr Ivanovič *Šilov*, jenž za vážné služby, prokázané později skopectvu v Rize, povýšen za „předchůdce Kristova“.

Ale výsledky apoštolské působnosti samozvaného Krista a cáře staly se v Orlovské gubernii brzo nápadnými, a apoštolové uznali za dobré přestěhovati se dále na sever. Zaťukali v Tulském chlystovském korábě; ale tu se jim nehrubě podařilo. Selivanov jen stěží uprchl před stíhajícími ho chlysty, kteří ho kamenovali a stříleli po něm; Rodionov svou horlivost v úřadě apoštolském zaplatil životem. Selivanova šťastná hvězda více neopustila. Ukryv se v jakési továrně, získal mezi dělnictvem několik nových přívrženců a jich prostřednictvím zaneseno skopectví do vsi *Sosnovky*, která se stala od těch dob střediskem sekty.

R. 1774 zřízen v Sosnovce první skopecký

koráb, jejž řídil sám Kondratij Selivanov se Šilovem. I působili zde tak „blahodárně", že již po roce byli zastiženi rukou kárající spravedlnosti. Většina Sosnovských učedníků spolu se Šilovem byla odeslána do Rigy na pevnostní práce; Selivanov byl v Sosnovce, hlavním svém působišti, zmrskán knutou a odeslán na Sibiř do Nerčinska, odkudž se po letech octnul v Irkutsku a sbíral tam po bazarech almužny na stavbu chrámu božího.

Zatím co nový Kristus trpěl na Sibiři, učedníci jeho šířili novou víru bez překážky dále. Roku 1792 působil skopecký koráb již v Moskvě, odtud šířilo se skopectví dále po střední Rusi. Z Rigy, kde apoštolovali Sosnovští mučedníci, vniklo skopectví do jiných měst pobaltických, ba i do samého Petrohradu.

Když r. 1796 na ruský trůn dosedl syn Petrův, Pavel I., přijel do Petrohradu Moskevský kupecký agent, skopec Kolesnikov, zvaný též Masson, jenž býval často v Sibiři, a tam se stýkal se Selivanovem, i vyjevil caři tajemství, že otec jeho pode jmenem Selivanova žije doposud v Irkutsku. Caři zachtělo se viděti člověka, jenž se vydává za jeho otce; přikázal přivézti ho ze Sibiře. Spolu povoláni do Petrohradu i Šilov s jinými skopci z Rigy. Car Pavel rozmlouval s těmito skopci při zavřených dveřích a kázal je pak držeti pod stráží. R. 1797 přivezen i Selivanov. První pohled na starce, na jehož tváři tkvěla pečeť skopectva, přesvědčil caře, že jest mu jednati s bláznem, což potvrdil i rozhovor s ním. Selivanova odvedli nejprve do Obuchovské káznice a odtud na prosby bohatých Petrohradských kupců převedli ho do Smolného chorobince. Šilov pak se soudruhy odvezeni na Schlüsselburg, kde Šilov za nedlouho

skonal. Na jeho mohyle dály se pak prý zázraky*) a mnozí ze skopců přijali tam „křest ohněm".

Skopci však jásali. Proroctví jejich krista, jenž před odchodem na Sibiř těšil své učedníky slovy, že se brzy opět vrátí a založí říši pravdy a ducha svatého, se počalo vyjevovati. Návrat Selivanova na Rus nazývali vzkříšením svého krista**) a proto od té doby při obřadech pěli vždy paschální píseň „Christos voskrese iz mertvych...", kterou v pravoslavné církvi zpívají v době velikonoční. Netrvalo dlouho a Selivanov byl propuštěn i z chorobince a zdržoval se od těch dob v domech nejzámožnějších Petrohradských kupců, kteří byli skopci. Stalo se to hlavně na přímluvu jednoho vzácného člena sekty. Polák Jeljanský, druhdy komoří krále Stanislava Poňatovského, přestoupiv do ruské služby, seznámil so prostřednictvím své krajanky paní Tatarinové s chlysty a odtud přešel ke skopectví. Vážné postavení Jeljanského nejenom že pomohlo Selivanovu na svobodu, nýbrž obestřelo sektu nebývalým dotud leskem. Petrohrad, chovající ve svých stěnách krista a caře Petra III., honosící se množstvím členů, vynikajících hodnostmi a bohatstvím, stal se v očích skopců „novým Je-

*) Tato historie o rozmluvě Pavla I. se Selivanovem je původu skopeckého a bezpochyby je vybájena na větší oslavu Lžikrista Kondratije. Pravdě podobnější je náhled Melnikova, že Selivanov za pomoci svých bohatých přátel uprchl ze Sibiře, ale byl v Rusku jat a odveden do Petrohradu na pevnost, umístěn však na čas v Obuchovské káznici, odkudž, když po brzké smrti Pavlově dosedl na trůn Alexandr I., jehož heslem bylo nejitřiti fanatismu sektářského zbytečným pronásledováním, byl na přímluvu Petrohradských boháčů skopců osvobozen a umístěn v tehdejším chorobinci u Smolného kláštera („Bělyje golubi" str. 407.)

**) Bičování Selivanova v Sosnovce nazývají skopci allegoricky „ukřižováním" a vyhnanství v Sibiři jeho „pohřbením". Proto návrat na Rus nazván „vzkříšením".

rusalémem“ a „horním Sionem“. Odevšad sbírali se skopci do Petrohradu: jedni, aby přijali „obělení“ (kastraci) z rukou samého krista; jiní, aby se klaněli svému kristu — caři; proroci a učitelé, aby obdrželi od něho investituru.

A sám Kondratij Selivanov, bičovaný, poutaný, skrývavší se před pronásledovníky chlysty ve hnojných jamách, sibiřský trestanec přijímá nyní veřejně v salonech, upravených s nesmyslnou nádherou, božskou a carskou poctu od bohatých kupců, mnichů i vysokých úřadníků.

Drzost skopců v Petrohradě dospěla tak daleko, že pod dozorem Jeljanského vypracován plán „božské kanceláře“, jež měla odevzdati do rukou skopců správu celé říše. První leta panování Alexandra I. byla bohata projekty různých oprav ve vnitřní správě říše ruské. Nad projekty těmi pracovali kromě samého panovníka mladí rádcové a přátelé jeho hr. Stroganov, Novosilcev, kn. Adam Čartoryjský a hlavním redaktorem byl Speranský. Projekty ty budily pozornost v celé Rusi a proto se všech konců posýlány do Petrohradu rady a soukromé návrhy, jak by se mělo Rusko zreformovati. Myšlenky té se chopili i skopci a Jeljanský sepsal podrobný návrh. Je zajímavo, jakým spůsobem chtěli skopci spasiti Rusko. Do každého města, do každého pluku a na každý koráb má se vyslati jeden skopecký mnich a jeden prorok, ovšem tak, aby ani světská ani duchovní vrchnost nevěděly, že noví jich hosté jsou skopci. Náčelníci vojsk a měst neměli podnikati ničeho dříve, než by vzali radu u skopeckého mnicha, jenž má zvídati vůli boží prostřednictvím proroka. Sám Jeljanský se dvanácti jinými proroky měli býti přiděleni k hlavnímu štábu celé armády. Konečně kristus Kondratij Selivanov měl se stále nacházeti při osobě

panovníkově a tajným spůsobem říditi veškeru správu státní, rozestíraje nad celou říší svoje požehnání a ochranu nejvyššího boha. Takový byl plán theokratického zřízení Ruska. Vypracovati podobný plán jest ovšem velikou smělostí, ale nepochopitelnou drzostí jest, že skopci předložili prostřednictvím Jeljanského a ministra Novosilceva svůj plán ke schválení samému caři Alexandru I. Jeljanský byl sice za to odvezen do vězení do kláštera Suzdalského, ale skopci zůstali i dále bez úrazu. Alexandr I., nechtěje pronásledováním buditi v nich fanatismus, kázal působiti na ně dobrotou a usvědčovati je v nerozumu poučnými slovy.

Přivesti skopce na pravou cestu svěřeno tehdejšímu ministru osvěty a prokuratoru svatého synodu, knížeti *A. N. Golicynu* a generálnímu gubernátoru v Petrohradě, hr. Tolstému. V jak spolehlivé ruce vloženo obrácení skopců na pravou víru, možno posouditi z toho, že Golicyn, jenž z mládí vedl život prostopášný, stal se později nejhorlivějším ctitelem mystiků J. Böhma, Eckardshausena, Svedenborga, a byl sám tajným členem chlystovského korábu plukovnice Tatarinové. Kn. Golicyn s hr. Tolstým odebrali se tedy přímo do příbytku Selivanova a dali si od něho objasniti hlavní články víry skopecké. Selivanov vylíčil před nimi tak nevinný, idylický obrázek, že oba vysocí hodnostáři byli zúplna přesvědčeni o bezúhonnosti sekty a to tím více, když je Selivanov ubezpečil, že kastrace dávno již pominula a sami skopci že na ni pohlížejí jako na zastaralý předsudek. Slovem, poslové odešli od skopeckého krista přesvědčeni o jeho neškodnosti a ubezpečili v tom i samého caře, jakkoli již r. 1806 Moskevský metropolita Platon sepsal pro něho traktát o nepřirozeném mrzkém učení skopců a varoval ho před

nimi. Ba více. Golicyna okouzlil Selivanov tou měrou, že kníže vypravoval pak o něm s nadšením ve společnostech vznešeného světa jako o zjevu neobyčejné svatosti a podivuhodné přísnosti života. A hle, Kondratij Selivanov stal se hrdinou dne v Petrohradských salonech, všude se o něm mluvilo a všude buzena touha, spatřiti podivuhodného světce. Ku příbytku Selivanova počaly se sjížděti skvostné kočáry se starobylými erby a s livrejovanými lokaji. Z nich vystupovaly nejdříve urozené dámy; za nedlouho přijížděli též urození pánové, a všichni odcházeli od samozvance krista a caře s přesvědčením, že viděli na vlastní oči opravdového svatého. A co si měl mysliti o takových návštěvách prostý lid? Neměl-li věřiti výkladům skopců, že vznešená ta společnost přijíždí k Selivanovu, poněvadž uznává v něm skutečně caře Petra III.?

R. 1817 přestěhoval se Kondratij Selivanov, tehdáž už vetchý kmet do nového domu kupce Solodovnikova, upraveného ve velkolepou, nádhernou modlitebnu. Tam v jedné komnatě, leže na bohatém lůžku v hedbáví a v aksamitu, přijímal skopecký bůh vznešené návštěvy; tam sbírali se skopci i skopčichy k bohoslužbě, tam putovali ctitelé nového krista z celé Rusi.

Dvě sousední síně, z nichž každá mohla pohodlně směstnati několik set osob, jedna určená pro schůzky mužských, druhá pro schůze žen, byly spojeny příční galerií, která se otvírala jen tehda, kdy Kondratij Selivanov poctil shromáždění svou návštěvou. Jeho ukládali na nádherné lože, s něhož se zalíbením mohl s obou stran pozorovati dílo rukou svých. Skopci i skopčichy vítali ho s jásotem, klaněli a kořili se mu jako bohu, a proroci i prorokyně závodili, předpovídajíce mu

blaženou budoucnost. Selivanov byl na vrcholu slávy. Stoupati výše bylo nemožno. Byl uznaným cařem, uznaným kristem i bohem.

Ještě r. 1819, kdy tři skopci, usvědčení, že provedli kastraci na několika nově získaných členech sekty, byli odsouzeni a odesláni do klášterní vazby, přimlouval se kn. Golicyn za Selivanova, aby prý „nevinného kmeta“ nechali na pokoji. Řiditel departementu v ministerstvě osvěty, Popov (také tajný chlyst) vyslaný k Selivanovu, a jiný ještě úřadník, pohovořivše se skopeckým bohem, odcházeli od něho pozpátku, naplněni svatou bázní a úctou k vyvolenci božímu a vyšedše ze dveří, zvolali: „Bože, nebýt on skopcem, za takovým člověkem šel by slepě celý národ.“ Avšak půl roku po tom přijel v noci ku příbytku Selivanova policejní řiditel, odvezl jej do budovy ministerstva osvěty, zde posadili jej do přichystaného již pohodlného kočáru a v průvodu policejního komisaře vyvezli z Petrohradu do Suzdali, kde odevzdán na opatrování samému igumenovi. Vše to vykonáno potají, bez hluku; sotva několika skopcům se podařilo dohoniti svého krista a naposledy se s ním rozloučiti. V Suzdalském klášteře prožil Selivanov ještě 12 let; zemřel ve vysokém stáří r. 1832.

Odstranění Selivanova z Petrohradu nepřekáželo dalšímu rozvoji a šíření skopectva. Rozdíl byl jen ten, že za doby Mikulášovy skopci se zahalili neproniknutelným závojem a v tajnosti vedli své dílo dále. Ve smrt svého krista ovšem neuvěřili. Tvrdili, že se odebral znova na Sibiř a odtud že se po čase opět vrátí do Moskvy, udeří na zvon Uspenského soboru, zasedne na trůn ruský, a carové z celého světa sejdou se a složí k jeho nohám svoje koruny. A pak nastane carstvo a ráj

blažených na zemi, kdež budou všichni bez poskvrny jako bílí holubi. Skopci se proto zovou také „bílými holuby“ na rozdíl od chlystů, které nazývají „sivými holuby.“

Za Mikuláše a za Alexandra II. byli skopci několikráte na různých místech stíháni a trestáni, hlavně deportací na Kavkaz. Nejkrutější rána zasazena jim zatčením Ploticyna a konfiskací Moršanského pokladu.

Nejnebezpečnějším protivníkem jest však i skopcům rostoucí v lidu osvěta, před níž skládají málomocně zbraň. Jsou příklady, že i skopci sami prohlédají ze své zaslepenosti. Ba utvořila se mezi nimi v poslední doby celá už sekta, jež zavrhuje tělesné oskopení, zovouc je osudným nedorozuměním, a místo panictva tělesného hlásá panictvo srdce. Přívrženci její zovou se *duchovními skopci.*

Ale většina „bílých holubů“ zůstává věrna Kondratiji Selivanovu a rozhlížejíc se v nynější spoustě mezi skopci, ohlíží se s nadšením k Moršansku — nynějšímu Jerusalému skopců a k Sosnovce, která jest jejich Mekkou. „Vydala již tolik proroků,“ tak se těší, „vydá proroky i nyní!“

Duchovní křesťané.

1. Duchoborci.

V druhé polovině minulého století obrátili na sebe pozornost někteří sektáři, kteří projevovali s největší smělostí náboženské náhledy, s jakými se na Rusi do těch dob nikdo nesetkával. „Není Boha jako zvláštní bytosti, nýbrž on pře-

bývá v pokolení spravedlivých;“ — „každý spravedlivý člověk jest synem božím: my jsme živými obrazy božími na zemi . . .“ Těmi a takovými slovy obraceli se učitelé nové víry k venkovskému lidu, a řady jejich přívrženců rostly po tisících.

Odkud se vzala nová víra? Či jest i ona nová ratolest nikonovského rozkolu? Myšlenky takové nelze dopustiti. Nejen pravoslavní, nýbrž i staro-věrci odříkají se vším důrazem nového učení a žehnají se před vyznavači kacířstva jako před skutečným ďáblem. A kdo mohl zasíti nový plevel na role ruského pravoslaví? Pro odpověď nešli daleko. „Západ, toť se ví. Vždyť jsou tu patrny stopy německé reformace.“

Na tom i zůstalo,*) a ne bez některého dů-

---

*) Jsou i tací badatelé ruského rozkolu, na př. Juzov, kteří v duchoborstvu poznávají vliv učení Husova. Některé zásady, tvořící podstatnou část učení Husova, byly skutečně obecné na Rusi již ve stol. XIV. v Novgorodské sektě *Strigolníků.* V oblasti Pskovské, patřící k biskupství Novgorodskému, vznikla nejprve pochybnost o platnosti důstojnosti kněžské, jestliže kandidát, ucházející se o svěcení, zaplatí — jak tehdáž obyčejem bylo — určitou taxu biskupské konsistoři. Pskovští skeptikové viděli ve svěcení takovém *simonii* a jali se důkazy z písma usvědčovati své duchovní v jednání nezákonném. Původci tohoto odporu, zvaní *„strigolniki“*, byli r. 1374 svrženi v Novgorodě s mostu do řeky Volchova. Ale učení jejich bylo se již ujalo a rozvíjelo se dále. Strigolníci počali upírati právo výkonu bohoslužebných obřadů takovým duchovním, kteří nevedli život bezúhonný, a poněvadž nenacházeli vůbec kněží úplně bezúhonných, přišli k přesvědčení, že vlastně stav duchovenský jest zcela porušen a že tedy nesluší přijímati od kněžstva svátostí. Další krok vedl sektáře k svobodnému vykládání sv. písma, k popírání zevnějších znaků křtu, pokání a svátosti oltářní, a k přesvědčení, že svátosti možno udíleti pouze duševně a to i bez kněží.

Ještě později zavrhovali někteří výstřední strigolníci všeliké podání křesťanské, církevní synody, ba i podání

vodu. Dlouho se myslilo, že veliká reformace XVI. století, zasáhši celou střední Evropu, v postupu svém na východ stanula u hranic ruských. Je pravda, reformace XVI. století nemohla vniknouti do Ruska plným proudem: bylot Rusko tehdáž ohrazeno jako čínskou zdí proti všemu, co přicházelo od západu; a zdí tou bylo jednak pravoslaví, jednak Moskevský despotismus, lnoucí spíše k orientu, jenž mu byl příbuznější a za jehož vlivu byl vznikl a se vyvíjel, než k evropskému západu. Avšak některé krůpěje z reformačního příboje, rozbíjejícího se o hranice Ruska, vnikly přece za východní mezníky a v historii ruského sektářstva zachovaly se jich stopy. Ještě za Ivana III. vznikla v západní Rusi jakási sekta, zvaná tehdáž *Novgorodským kacířstvem*. Její přívržence přezýval lid židy, dávaje tím na srozuměnou, že sektáři se liší od ruského pravoslaví podobně, jako i židé nejsou pravoslavnými. K jakému druhu sektářství patřilo Novgorodské kacířství, možno poznati z té okolnosti, že když jakýsi přívrženec jeho uprchl ze Sergijevské lavry na Litvu, byl od tamních *protestantů* přijat za *pastora*.

I za dob Nikonových byli na Rusi jednotliví vyznavači učení Lutherova, jak patrno z toho, že společníkem jednoho z nejprvnějších hlasatelů rozkolu, Kapitona, byl jakýsi Vavila luterán, který prý nabyl vzdělání na Pařížské akademii.

---

apoštolské, evangelia i možnost vzkříšení z mrtvých, takže se zvrhli v čisté deisty.

Učení strigolnické, proti němuž vystupoval zejmena metropolita Fotij, není sice podrobně známo, poněvadž písemné památky z doby té jsou na Rusi velmi řídké; ze všeho však patrno, že bylo — aspoň v pozdějších dobách v XV. stol. — rázu rationalistického, ve mnohém podobné nynějšímu *molokánstvu*. (O strigolnících jedná Kostomarov v Istoriji Novgoroda, Pskova i Vjatki. III. str. 435—446.)

Avšak evropský protestantismus dlouho nenabýval půdy v ruském lidu. Teprve když car Petr Veliký zbořil čínskou zeď a vřadil říši ruskou v počet států evropských, počalo s německými mravy vnikati na Rus i německé protestanství. Jeho rozvoji pomáhal i vévoda Kuronský Biron za doby svého vladaření, ještě více mu prospěla válka o rakouské dědictví a hned potom sedmiletá válka, kdy se ruští vojáci za dlouholetého pobytu mezi protestanty seznámili s jejich náboženskými zásadami a po svém návratu na Rus stali se jejich horlivými šiřiteli.

Lid ruský nepřestupoval sice ani tenkrát na víru protestantskou, avšak účinky mysticko-filosofických zásad protestantismu jsou patrny v nových sektách, v ty doby na Rusi vzniklých. Sekty ony representují hlavně dvě společnosti náboženské — dvě jmena, z nichž každé objímá v sobě několik v nepatrnostech se lišících sekt: *duchoborci* a *molokané.* Jmena ta dána jim od pravoslavných proto, že jedni potírají ducha svatého, druzí pak v postní době jedí mléko, což pravoslavným není dovoleno. Sektáři sami nazývají se *duchovními křesťany.*

S nikonským rozkolem nemají ovšem nic společného, různíce se vůbec i v základních článcích od pravoslaví, tak že by neměly býti pokládány vlastně ani za sekty pravoslavné víry, nýbrž za samostatná společenstva náboženská, ovšem křesťanská.

Moderní tyto sekty jsou zjevným dokladem, že lid ruský, ač velmi houževnatě lpí na zevní formě, přece je též přístupen hlubším úvahám o tajemstvích víry, že dovede filosofovati.

Molokané i duchoborci vyvinuli si dosti podrobně propracovaný theologický systém, čehož neshledáváme u žádné sekty rozkolnické, aspoň ne

v míře tak rozsáhlé. Ač obě sekty vyrostly z jednoho kořene, liší se přece v některých podstatných částech, tak že nyní žijí úplně od sebe odděleně. Sejdou-li se přece někdy, sejdou se vždy jen nepřátelsky. Spořádané organisace nemají však ani ony; nemajíť kněžstva. Ruský lid stotožňuje je se svobodnými zedníky a jmenuje je zkomoleným francouzským jmenem *farmasony* (francs maçons). Historie jejich poměrně krátkého života bohata je momenty dramatickými. Mají své hrdiny i své mučedníky.

Nejdále postoupili v zásadách rationalistických duchoborci. Někteří tvrdí o nich, že jsou méně křesťany než filosofy. Duchoborci vznikli, jako ruské sekty vůbec, zároveň na několika místech; proto i různost jednotlivých sekt. Sami odvozují svůj původ od „tří mládenců v peci ohnivé, kteříž při mučení Kristově vytrvali, i když Petr Krista zapřel.“ Původ báje této hledati sluší v té okolnosti, že duchoborci se *neklaní obrazům*, podobně jako se tři mládenci bibličtí nepokořili obrazu Nabuchodonozorovu. Jisto je však, že jmeno *duchoborec* vyskytlo se po prvé r. 1786 ve spisech Jekatěrinoslavského biskupa Ambrosia, jemuž uloženo prozkoumati svobodomyslné učení kozáka Silujana Kolesnikova.

Co jest základem duchoborství, bylo dlouho hádankou; teprve v letech třicátých a čtyřicátých odhalena světu jejich věrouka. Z badatelů učení duchoborského sluší jmenovati barona Haxthausena, jenž se v letech čtyřicátých zdržoval mezi sektáři; pak Vereščagina, jenž o něco později pozoroval život jejich na Kavkaze. Klasickým spisem o duchoborstvu je však kniha *Or. Novického* „O duchoborcích“, vydaná r. 1832 v Kijevě. Shledalo se, že

theologický systém duchoborců je nejvyvinutější mezi všemi sektami ruskými.

Co věří o Bohu? Jeden jest Bůh, jeden v trojici. Otec jest světlem, syn životem a duch svatý pokojem. Božství je však neoddělitelno od člověka: otec působí v člověku pamětí, syn rozumem, duch sv. vůlí. Obrazem trojosobného božství v přírodě jsou tři rozměry: otci odpovídá výška, synu šířka a duchu sv. hloubka (délka.) Obraz tento vykládají i mravně: otec je vysoký a nikdo se nepovznese duchem výše jeho; syn je široký rozumem a hlubiny ducha sv. nikdo neprohledne*).

Duše lidská jest obrazem Boha. Existovala a padla před stvořením světa spolu s druhými anděly. Byvši pak za trest uvězněna v těle lidském, klesla po druhé neposlušností, a pád její opakuje se do třetice svůdností hmoty — těla — v každém pokolení. — Hříchu dopouští se člověk jen svou vůlí, svou vinou, nemůže tedy býti hříchu dědičného. Však není proto nikdo bez hříchu. Neboť klesl každý člověk již jako duch a náklonnosť ke hříchu nese s sebou. Bůh, předvídaje pád člověka, uzavřel u věčné lásce, že sestoupí ve člověčenství a učiní své spravedlnosti za lidstvo dosti. Kristus je však jen zjevem Boha, ne zvláštní osobou, jest boží slovo a síla, která vše oživuje a vším hýbá. Jest tělem učiněný duch nejvyšší moudrosti, duch pravdy a lásky, svaté rozkoše a míru. Kristus jest božská síla, jevící se v člověku. Každý člověk jest synem božím, kdo obdržel ducha moudrosti a kráčí cestou ctnosti. Historického Krista duchoborci přímo nepopírají, však v jeho zázraky nevěří. Jediným zázrakem Ježíšovým jest prý vykoupení lidí ve

*) Tichonravova Lětopis russkoj literatury i drevnosti. T. IV. 1862. Stať o duchoborcích. Str. 9.

hříších umírajících. Týž Ježíš dále žije toliko v duchoborcích, kteří jsou pravými jeho následovníky. Kořiti se matce boží a svatým jest jim modloslužebnost, tím více tedy i ctění obrazů. I přísaha jest jim hříchem. Postem rozumějí zdržování se od vášní a ode všeho zbytečného. Těla prý nelze vzkřísiti; věří toliko ve vzkříšení ducha; duše lidská je nesmrtelna tou památkou, kterou zůstavuje po sobě zvěčnělý. Nebe a peklo jest jim pouhou bájí. Rozdíl mezi životem spravedlivých nynějším a budoucím záleží v tom, že přijde doba, kdy budou žíti sami na světě bez hříšníků; roditi se, pracovati a mříti budou však právě tak jako nyní.

Koncem světa rozumí se vyhubení hříšníků. Svět zůstane navždy takovým, jakým jest nyní.

Někteří duchoborci věří ve stěhování duší. Duše zvěčnělého přechází v nového člověka, a to ve stáří od 6 do 15 let, to jest v tu dobu, kdy se člověk počíná učiti „knize života“. Knihou života rozumí se duchoborské podání, plod to vnitřního zjevení Boha-Slova, bydlícího v duši člověka. Název „živá kniha“ vzat odtud, že jednotlivec si nemůže pamatovati všechnu tradici, ale všichni duchoborci dohromady ji znají a takovým spůsobem tvoří *živou knihu.* Svatá písma málo uznávají, pokládajíce je za „učení jinošské a nedokonalé“. Stvoření člověka vysvětlují souhlasně s biblí; rozšířen však mezi nimi bogomilský náhled, že tělo lidské pošlo ze země, kosti z kamene, žíly z kořenů, krev z vody, vlasy ze trávy, myšlenky z větru, požehnání z oblaků; takovým způsobem — praví duchoborci — v člověku soustředěn malý svět.*)

---

*) Tichonravov. Let. rus lit. i drev. 12. Bogomilská báje o stvoření člověka z částí země je ostatně rozšířena po celé Rusi v nejkrásnější z národních duchovních písní, v tak zvaném *stichu o knize holubinné.*

Kněží nemají; knězem jest si sám každý člověk, ve kterém působí Kristus. A poněvadž synové boží mají se kořiti Bohu v duchu a v pravdě, zavrhují též všelikou vnější bohoslužbu. Proto mají též za zbytečné udílení svátostí. *Křtí* pouhým slovem. Ze hříchů *kají se* jen před Bohem, prosí však za odpuštění všech spolubratří, před nimiž se v čemkoli provinili. *Přijímáním* jest jim poslouchání slova božího, které jest sám Kristus; a takové přijímání — praví oni — „proniká v lidský rozum skrze kosti i mozek.“ Svátosti oltářní pod spůsobami chleba a vína neuznávají, tvrdíce, že chléb a víno jsou potravou těla; duše že z nich užitku míti nemůže. *Manželství* jest jim smlouvou, založenou toliko v lásce snoubenců za souhlasu rodičů. Kde přestává láska, přestává i platnost manželstva. Proto dovolen rozvod, ač je zjevem nad míru řídkým. Že by mezi duchoborci byli polygamisté, jak o nich psáno v některých jim nepříznivých spisech, patří na vrub bujné fantasie příliš horlivých protivníků duchoborstva.

Bohoslužby konají v prostorné modlitebně. Mužové odděleni od žen čtou modlitby, jež záležejí přede vším ze „žalmů Davidových,“ kterých je však na sta. Bibli a církevním otcům nehrubě věří: psalit prý je lidé a ti se mýlí. Jen žalmy Davidovy vznikly v srdci bohem nadšeném a ústním podáním došly duchoborců. S modlitbou střídá se zádumčivý zpěv, po němž se sestupují — muži zvlášť, ženy zvlášť — po třech, na znamení působící v nich trojice božské, a líbají se navzájem, přejíce si pokoje.

Vereščagin zaznamenal jeden žalm, který je jakýmsi vyznáním víry duchoborců: „Sloužíme duchu Boha, honosíme se Ježíšem Kristem, přijali jsme ducha sv., přijímáme jej a bdíme duchem

svatým. V něho věříme. — Křtíme se ve jmeno otce, syna i ducha svatého. Modlíme se Bohu duchem, pravým duchem, a vznášíme prosby své k Bohu pravému. Ctíme svatou pannu, z níž se Ježíš narodil. Ctíme vysoce caře, ó Pane, zachovej caře, vyslyš nás! — Nekoříme se obrazům, rukou lidskou zrobeným . . .“

Mravouka duchoborců je velmi přísna. „Svět, kterýž je žalářem duše, a jeho radosti jsou hodny opovržení. Střez se rozkoší tělesných a zatracuj vášně!“ Proto všeliké zábavy a hry jsou vyloučeny z osad duchoborských. Divadlo jest jim „školou satanskou, v níž je přítomen sám ďábel a satanáš“. Tanečníky přirovnávají k husám, poskakujícím z jara po pastvině. Úpravné a čisté zařízení příbytků nepokládají však za marnost, dovolují komnaty zdobiti obrazy, třebas i obrazy svatých, ovšem ne proto, aby se jim klaněli, nýbrž jen pro ozdobu. Tabáku se neštítí, jako rozkolníci a chlystové, nýbrž dávají každému ve vzhledě tom plnou vůli.

Počátkem XIX. stol. počali z neznalosti ruských sekt jmeno „duchoborci“ přikládati některým chlystovským korábům v baltických provinciích a následkem takového nedorozumění sváděly se na duchoborce různé neřesti, vlastní jen sektám chlystovským. Netřeba ovšem dokládati, že duchoborci nemají a nikdy neměli s chlysty pranic společného.

Duchoborci zvou se *boholidmi* a jako tací neuznávají nad sebou vyšší moci leč Boha. Carství jest jen zřízením lidským; jeho zákonů a výroků jeho soudů netřeba dbáti. Modlitba za caře, jakož i podrobování se zákonům přijaty jen z přinucení. Přísahy však nepřijímají a vojny se straní. Proto slouží ve vojsku jen ve sborech zdravotních, anebo jiným spůsobem, který nevyžaduje nosení zbraně.

Duchoborci neuznávají rozdílu stavů. Všichni lidé jsou si na zemi rovni. Proto i žena se těší týmž právům jako muž. Obce duchoborské vynikají mravností — a poněvadž druh druha podporuje ze vzájemné lásky — i blahobytem. V domácnosti jejich překvapuje pořádek a čistota. Tresty jsou tam pojmem skoro neznámým. Jediným trestem je dočasné vyloučení z obecné bohoslužby a nejvyšším trestem vyloučení z obce. Následkem spořádaných poměrů a blahobytu vynikají duchoborci mezi ostatními zdravím a ženy jejich rozumem a krásou. K závěrku stůj zde ještě několik rysů z historie jich utrpení.

Cař Pavel Petrovič první na duchoborce zanevřel. Jeho dva ukazy z r. 1799 a 1800 staly se krutou metlou sektářům. Vězení a báně Uralské plnily se ubohými, a šťastným byl, kdo mohl prchnouti přes hranice. Tolerantní Alexandr I. zastavil r. 1801 pronásledování; mírnějším duchoborcům vykázány úrodné nivy ve stepní krajině na říčce Moločné u moře Azovského. Vypovězenci voláni do vlasti a chudším skytána i peněžitá podpora. Jen zatvrzelí nepřátelé státního zřízení usazeni na Kole a v Nerčinsku. Kolonie na Moločné pod rukama pilných duchoborců záhy rozkvetly a přilákaly k sobě i největšího z jich učitelů, J. Kapustina.

Duchoborci neměli nikdy správy jednotné. Ale čas ob čas vyskytl se mezi nimi muž, jehož autorita platila všem přívržencům sekty. Takovým byl první známý duchoborec Silujan *Kolesnikov*, prostý venkovan, na svou dobu však dosti vzdělaný a rozumný. Psal, četl (což bylo divem na prostého mužíka), vedl přísný život, byl proslulým řečníkem a při tom člověkem zámožným. Dosáhl dlouhého věku. Po něm byli učiteli sekty jeho synové, kteří duchoborství rozšířili do Tambovské gubernie. Zde

koncem XVIII. století vynikl kupec Ilarion *Pobirochin*, jenž první vyslovil myšlenku o nerozlučnosti Boha od lidí. Sebe měl za druhého syna božího. Byl však i s rodinou odeslán na Sibiř. Znamenitějším však než on byl na počátku nynějšího věku Savelij *Kápustin*. Odkud pocházel, neví se. Přišel z Petrohradu jako vysloužilý poddůstojník do Tambovska a získal si tam brzy hojně přívrženců. Byl to člověk neobyčejně výmluvný, nadaný ohromnou pamětí, tak že prý znal z paměti celou bibli. Uslyšev o zkvétajících koloniích duchoborců na řece Moločné, přestěhoval se k nim i se svými přívrženci a záhy si zjednal slavné jméno i mezi kolonisty. Byl takořka vládcem všech duchoborců. Zavedl společnost majetku, rozděloval práci, zakládal zásobárny a průmyslové závody, tak že kolonie za jeho náčelnictví předčily blahobytem nade vši Rus. Avšak vláda viděla v činnosti jeho proselytství. Byl zatčen a uvězněn. Za drahé výkupné byl po čase propuštěn na svobodu, a od té doby nebylo o něm slechu. Udávalo se, že zemřel. Ale později, po skutečné jeho smrti, nalezena na ostrůvku při ústí Moločné do moře Azovského podzemní skrýše, v níž Kapustin trávil poslední doby svého života.

Po jeho smrti nastaly roztržky mezi duchoborci, jež vedly ke zřízení rady 30 starců. Ale rada tato získala si za nedlouho pověst opravdové inkvisice.

V domě zvaném „ráj i muka“ zasedal stálý soud, jehož povinností bylo, pátrati po nevěřících a kacířích. Sebe nepatrnější podezření dostačilo, aby nešťastník byl odsouzen hrdla. Ostrov řeky Moločné stal se jevištěm hrůzy. Za dvě léta zmizelo beze stopy na 400 osob. Tu přišla vláda ruská na myšlenku, že se tam děje cosi podezře-

lého, a po čtyřech letech zjištěno, že oběti inkvisice bývaly stínány, za živa zakopávány, čtvrceny i rozsápány.

Přísný ukaz caře Mikuláše nařídil na to všem duchoborcům přestoupiti k pravoslaví, nebo se vystěhovati za Kavkaz. Mnozí přestoupili, většina však odtáhla z domova. V letech 1841 až 1843 přestěhovalo se na 3000 pilných hospodářů za Kavkaz, a zbaveni jsouce „svaté inkvisice," jali se v pokoji vzdělávati novou vlast. Nová jejich osada Slavjanka stala se záhy vzorem selské obce, a cestovatelé, kteří ji navštíví, jen s pochvalou mluví o „bojovnících ducha".

2. **Molokané.**

Učení duchoborské rozšířilo se sice po celé Rusi, ale počet jeho přívrženců nikde nebyl četný. Massám ruského lidu — a sluší vytknouti, že náboženský rationalismus došel přijetí toliko v prostém národě; kruhy vzdělané, které se neštítily kazatelů chlystovštiny a skopectví, zůstaly učitelům myšlenek duchoborských navždy uzavřeny — massám prostého lidu byly zásady duchoborské přec jen příliš abstraktné a tedy málo srozumitelné: společnost duchoborská rostla proto jen zvolna.

Koncem XVIII. století zmohla se však propaganda duchoborstva měrou prve nevídanou, tak že v první polovině našeho věku v jediné gubernii Tambovské shledáno na 200.000 jeho přívrženců. Příčina neobyčejného takového zjevu leží v tom, že učedník a zeť duchoborského učitele Pobirochina *Uklejin*, rationalistické duchoborstvo sblížil valně se zásadami pravoslaví a tím je učinil přístupnějšími prostému lidu. Uznav samostatnou,

od člověka oddělenou bytost boží, přiznav božství Kristovo a plnou platnost svatých písem, stal se zakladatelem nové obce náboženské, jejíž členové se zovou *opravdovými duchovními křesťany.* Lid, maje hlavně k tomu zření, že noví sektáři jedí mléko i za velikého postu, čehož si pravoslavní nedovolují, nazval je *molokany*, mlékojedy.

Šíření molokanů nekladly se zprvu meze. Výtečné vlastnosti činily je hledanými sousedy, váženými občany, neboť odchylky jejich od pravoslaví nebyly z počátku dosti patrny. Ale když se vystupování molokanů stávalo vždy smělejším a za panování Alexandra I. posléze dospělo k tomu, že Uklejin se 70 svými učedníky vešel u vítězoslavném průvodu veřejně do Tambova, aby tam hlásal „novou víru“ a zrušil starou modloslužebnost (ctění obrazů), počala vláda dalšímu jich šíření klásti meze. Nastalo pronásledování hlavních kazatelů sekty, vysýlali je na Sibiř, zavírali do blázinců, vše to — jak se samo sebou rozumí — bez výsledku, neboť pronásledováním sekta sílila a šířila se tím více.

Pohledněme nyní na hlavní zásady molokanů. Jejich pojmy o Bohu, božské trojici, o duši a spasení srovnávají se s učením církve katolické, římské i východní (pravoslavné). Jen úctu k obrazům jmenují modlářstvem a přísahu hříchem. Zachovávají též posty, ač v jiné doby než pravoslavní. Písmu svatému přiznávají původ božský, ač nepokládají za hřích, chce-li je kdo vykládati allegoricky. Příkladem toho, jak daleko dovolují molokané allegorický výklad evangelií, může sloužiti sdělení Kostomarova*), že „molokanovi je vše

*) N. Kostomarov. Vospominanija o molokanach. Istorič. monografii, XII. str. 452.

jedno: skutečně-li se Kristus narodil z panny, tvořil divy, trpěl a vstal z mrtvých, aneb je-li vše to výmysl, složený pro poučení a povznešení čtenáře. Účinek na mravné zdokonalení naše může býti týž; neboť cílem křesťanského učení jest zdokonalení člověčenstva, jehož možno dosíci jen láskou k Bohu a k bližnímu. Křesťanství na každý způsob jest nejvyšší božské zjevení; jakým však způsobem se jeví v člověku, na tom nezáleží. Ať již byl Kristus skutečně na zemi, aneb kniha evangelií byla z vůle boží napsána jen pro poučení lidstva: v prvním i v druhém případě může posloužiti člověku ku spasení. Kdyby tedy někdo pochyboval o tom, že se příhody evangelické skutečně sběhly, a chtěl by slova evangelická vykládati allegoricky, nehřešil by tím proti duchu křesťanství..." V tradici křesťanskou, v učení církevních otců a snešení oekumenických sněmů nevěří. Zavrhují proto i Nikejské vyznání víry, které je základem všech druhých vyznání křesťanských.

Ale v nauce o svátostech liší se rozhodně od pravoslaví*); v té vystupují názory rationalistické, vzaté od duchoborců. Jako působení svátostí jest jen duševní, takž i udílení jich díti se může jen duševně, nikoli zjevně. Pravým *křtem* není obmytí hříšného těla vodou, nýbrž očistění duše věrou v trojjediného boha. Odmítají tudíž zevní mazání

*) Pro čtenáře neznalé pravoslavné dogmatiky podotýkáme, že pravoslaví shoduje se ve všech článcích víry s římským katolicismem, vyjma učení o sv. duchu, který dle pravoslaví vychází toliko od otce a ne také od syna; zavrhuje však víru v odpustky a vymyšlený k vůli nim očistec, ve viditelnou hlavu církve (papeže) a jeho neomylnost, jakož i v neposkvrněné početí panny Marie. Hlavní rozdíl spočívá v bohoslužbě.

svěcenými oleji a ponořování do vody, obmezujíce se toliko žehnáním. *Přijímání* skutečného chleba a vína mají za zbytečné, vidouce chléb nebeský ve slovech evangelia. Ve *zpovědi* drží se slov apoštola Pavla: „Vyznávejte se jeden druhému ze hříchů svých a modlete se za sebe vespolek;“ proto se nezpovídají kněžím. Svým duchovním správcem uznávají toliko Krista; *svěcení kněží* jest u nich tedy zbytečno. Ke konání modliteb a náboženských výkonů volí ctihodné starce. *Manželství* je smlouvou z lásky, uzavřenou za souhlasu snoubenců a společné modlitby. Je rozlučitelno. *Poslední pomazání* vidí ve zbožné modlitbě věřících. Pohřeb koná se za společné modlitby přítomných.

Obřady pravoslavné církve, znamenání se křížem, poklony, jakož i samy chrámy zavrhují; vše to prý vymyšleno lidmi a nezakládá se na slovech písma. Tím méně dovoleno klaněti se obrazům a ostatkům svatých.

Morálka molokanů jest velmi přísná. Čím jsou kvakerové*) církvím reformovaným, tím jsou molokané církvím pravoslavným. Jich mravy a obyčeje jsou vzorné. Přední ozdoba každého molokana jest neobmezená úcta před stářím. V obydlích, kde starcům vykázána nejúpravnější světnička, kteráž je spolu modlitebnou rodiny, ve shromážděních, na ulici, na cestě — všude se vzdává starcům čest. Však neděje se tak ze slepé, otrocké

---

*) Pozoruhodno jest, že kvaker Štěpán de Grelle de Mobilier, cestuje r. 1818—1819 po Rusku a navštíviv v Charkovsku tamní molokany, napsal ve svém denníku: „Slyše učení jejich o sv. duchu, o modlitbě, hlásání slova božího, o křtu přijímání, o postech atd., soudil bys, že jsou členy naší obce (kvakerské), ačkoli až dosud o nás ani neslyšeli.“ Russk. Starina 1874, I. Zapiski kvakera.

poddanosti. Jsouť starci jejich vzory života. Nikdo neviděl starce molokana opilého, nikdy nebyl příčinou svády a různice, nikdy nebyl pohnán před soud. Vůbec opilství, krádež, podvod, násilí jsou v obcích molokanských pojmy neznámé. Tam nenajdeš krčmy, ba ani sklenek, do jakých se nalívá vodka.

Střídmost a pracovitost jsou příčinou, že se obce molokanské těší z pravidla blahobytu. Pracovitost molokanů stala se na Rusi příslovím. Šest dní pracují všichni od dítěte po starce, neděle však světí se co nejpřísněji. Pět hodin dopoledních tráví na modlitbách v modlitebně; odpoledne pak věnují čtení a výkladu bible. Celá rodina shromáždí se ve světničce dědově, tam vybírají se a vštěpují v paměť průpovědi z písma, jichž zvláště ženy molokanské znají na sta. Matky pak vyučují své děti čtení, psaní a počtům. Zvláštní chloubou jest matce, umí-li její dítě první z celé vsi čísti. Neznalých čtení nebo písma mezi molokany téměř není. Molokané prosluli tolik znalostí písma sv., že se málokterý pravoslavný duchovní dá s nimi do sporu o věci náboženské. Porážka pravoslavného popa ve sporu s molokanem byla nezřídka příčinou, že jeho osadníci k molokanstvu přestupovali.

Puritanismus molokanů dotýká se též vychování dětí, a tu stává se až i přemrštěným. Dítě nepozná hraček, tím méně mlsků. Ořech, jádro slunečnice jest věcí, jež by mohla dítě svésti k zahálčivému, marnivému životu. „Ve vsi molokanské nepotkáš zástup hrajících si dětí, neuslyšíš zvonivého zpěvu z útlého hrdélka; hoši na pastvě se neprohánějí za sebou, děvčata neplesají — kytička nebo věneček z polního kvítí je už důkazem mar-

nivosti.“ *) Vůbec práce u molokanů povznešena na stupeň náboženského dogmatu; práce je jim tak nezbytnou, jako chléb a vzduch.

Ozdůbky ze zlata nebo ze stříbra jsou naprosto neznámými děvčatům ruských puritanů. Při schůzích církevních závodí spolu zpěvem, ve schůzkách mimo modlitebnu jemností a cudností. Livanov píše, že dítě molokanské pozná mezi stem ruských dětí, a na jiném místě napsal o dívkách molokanských: „ . . . Je-li tvář zrcadlem ducha, jsou dívky molokanské mysli spanilé, vychováním zušlechtěné. Již předem zříš v nich výtečnou hospodyni, věrnou ženu, rozumnou matku.“ Ženám molokanským právem by mohly záviděti ženy civilisovaného západu. Jich postavení společenské je velmi příznivo; požívají ve všem rovných práv s muži a provdají-li se, ručí jim celá obec za klidný, spokojený život.

Nejvyšším tribunálem soudním jest molokanům církevní shromáždění — soudů ruských neuznávají. Trpí-li žena surovostí nebo nevěrností mužovou, žaluje na něho ve shromáždění starších obce. Veřejné vyšetřování zjistí, na kolik je žaloba její oprávněna. Po případě, že soud uzná vinu mužovu, je tento veřejně potrestán tím, že musí při nedělní bohoslužbě státi v koutě modlitebny, obrácen tváří ke stěně, anebo, při větší vině, že je na čas vůbec vyloučen z účasti při modlitbách. Toť nejvyšší trest molokanů. Stane-li se nutným rozvod manželstva, nesmí strana vinná vícekráte vstoupiti v manželský sňatek. Jest však případů rozvodu takového velmi pořídku. Sám hluboký dojem svatby

---

*) F. Livanov, Molokane a duchoborcy v Ukrajině a Novorossiji. Věstn. Evropy. 1868, X, XII.

působí, že se přistupuje k rozvodu jen ve případě nevyhnutelné nutnosti.

Molokané jsou si dobře vědomi důležitého významu svatby pro celý budoucí život snoubenců, a proto k ní přistupují způsobem nejslavnostnějším. Celá ves shromáždí se v modlitebně, a tu přede tváří všeho lidu slibují snoubenci veřejně a vícekráte, že si budou věrni, že se chtějí milovati, jako Kristus miluje církev, při čemž se čtou z bible některá místa z knihy Tobiášovy. Mezi modlitbami přistupují ke snoubencům tu otec, tu matka, tu stařec, jenž je zasnubuje, a žehnají jim. Veškero shromáždění prosí při tom Boha, aby dal novomanželům sílu zachovati manželstvo a svatební lože neposkvrněnými po celý život. Snoubící stařec, jenž chvějícíma se rukama žehná novomanželům a ruce jejich spojuje, nebývá nikdy mladším 80 let.*) Obřad, vykonaný tak dramaticky, utkvívá na celý život v paměti manželů a brání svárům spíše, než jakýkoli zákon.

Že příznivé postavení ženy molokanské láká stále ku přestoupení na molokanskou víru ženy pravoslavné, s nimiž mužové zacházejí mnohdy nemilosrdně, leží na bíle dni, a to tím spíše, že ujde-li žena od muže pravoslavného k molokanům, smí se znova provdati za molokana, neboť tito neuznávají manželství pravoslavných za pravé. Odtud častá pohrůžka sužované ženy ve smíšených obcích: „Znáš molokany!“

Nejedněmi tedy výtečnými vlastnostmi vynikají „duchovní křesťané;“ a přece byly doby, kdy byli vládou co nejkrutěji pronásledováni a ze země vypovídáni. Proč? Molokané tvoří stát ve státě.

---

*) Podrobné vypsání molokanských obřadů svatebních obsaženo ve stati Livanova ve Věstn. Evropy.

Podrobují se vládě ruské a modlí se za caře jen proto, že musejí. Neuznávají soudů ruských. Vojna jest jim věcí nekřesťanskou, proto se jí vyhýbají všemožně. Stalo-li se však přece, že molokan byl odveden k vojsku, desertoval jistě při nejbližší příležitosti. Trest za to přijímal pak za mučednictví. Praví se, že i falšování peněz neměli za zločin, ač domněnka ta není dokázána. Jisto je však, že pohostinnost svoji rozšířili též na zločince vládou stíhané. Majíce totiž soudy lidské za omylné, tvrdí, že nemusí člověk proto už býti zlým, že byl odsouzen, neboť soudce se mohl zmýliti. Zemi, ve které bydlí, nepokládají za vlast, pro niž by měli pracovati a trpěti. Vlast jejich jest na nebesích. Proto bez bolesti a hořkosti opouštějí své rodné místo a stěhují se, kam je ruská vláda z trestu poukazuje.

Ano někteří molokané, jako na př. sekta *Sionců* nemají se ani za Rusy. Rusem je jim přívrženec pravoslaví, jímž opovrhují. Pro ně pozbyly platnosti a váhy ruská podání, ruské zvyky a obyčeje, celá ruská minulost. Přilnuliť také k mysticismu chiliastickému, očekávají „carstvo araratské," pád Assura*) a tisíciletý světový mír, jenž zavládne dle jejich přesvědčení celým světem. K současnému bytu ruského národa, k jeho tužbám a snahám chovají se úplně indiferentně. Rozkazy vlády konají se z přinucení, pokorně; ale pravoslaví je jim cizí věrou, podobně jako katolictví, židovství, mohamedánství, nebo do konce pohanství . . .

Když táhl Napoleon Bonaparte r. 1812 na Rus, rozneslo se mezi molokany, že se blíží oče-

*) „Assur" je jim symbolem *Ruska*. Čtouce slovo *Assur* od zadu nazpět, obdrží slovo *Russa*; „pád Assura" značí tedy „pád Rusa." P. Melnikov. Listy o rozkolu V.

kávaný „lev z údolí Josafat,“ o němž mluví písmo, a že přichází zvrátit trůn klamného caře. Vyslali k němu deputaci ve bělostných řízách. Ta však padla na březích Visly do rukou kozáků a učiněno jí po právu válečném. Molokané byli internováni na řece Moločné a odtud vysláni později v Zákavkazí. Však i tu brzy zdomácněli, a dnes je osada jejich Novaja Saratovka jednou z nejzámožnějších obcí Zákavkazských. Nikdo nemyslí na stěhování, ač je jim volno nyní, usazovati se kdekoli.

Z různých sekt molokanských zasluhují zmínky hlavně dvě: *Subbotníci* a *obščije.*

Subbotníci neb judejstvujuščije (sobotníci neb nápodobící židy) různí se od ostatních molokanů i v dogmatice. Sekta obdržela odtud jmeno, že dnem svátečním pokládá dle starého zákona sobotu, kdežto ostatní molokané odpočívají od práce v neděli. Kromě toho zachovávají některé zákony Mojžíšovy, jako obřízku, ač není povinna, zdržují se od jídel nečistých, jako cibule, česneku, především pak od vepřoviny, jíž — mimochodem řečeno — se štítí všichni molokané vůbec, ba i někteří z pravoslavných národů Kavkazských, jako na př. Osetíni.

Subbotníci neuznávají Krista za syna božího, nýbrž jen za proroka a proto nevěří ani v božskou trojici, tvrdíce, že jsoucnosti její nelze z bible dokázati. Původ svůj odvozují od žida Scharia, jenž šířil skutečné židovství v oblasti Novgorodské ve stol. XV. Zdá se však, že domněnka ta je původu velmi nedávného a Kostomarov ji vysvětluje sečtělostí některých molokanů v historii ruské. Naleznuvše totiž v učení Scharia cosi podobného k svému učení, přihlásili se k němu jako k zakladateli subbotnictva, ač spojení takové dokázati se nedá.

Druhá sekta, *obščije* (společenští) v otázkách věrouky neskytá sice nic nového, srovnávajíc se ve vzhledě tom úplně s ostatními molokany; za to však její zřízení společenské stojí za povšimnutí.

V letech dvacátých našeho století vypracoval molokan *Maxim Popov* společenský řád, kterýž dle jeho ponětí jediný může vyhověti zásadám křesťanským. Osnovy jeho řádu jsou v krátce tyto: Každá dědina tvoří nerozdílnou společnost. Nikdo z její členů nemá osobního majetku; půda, stavení, nářadí, dobytek, důchody — vše je společným majetkem celé obce, a každému členu dostává se z něho rovný díl, začež ovšem je zavázán pracovati pro obec dle svých sil. V obci „společenských bratří“ jest jedna společná pokladna, jedno stádo, jedna obecná role, jedno polní hospodářství. Ze společné zásobárny rozdílí se členům šat a obuv, v jedné společné kuchyni hotoví se chléb a pokrmy, všechny děti chodí do jedné společné školy. Obec spravuje se volenými hodnostáři, z nichž přední místa zaujímají soudce, jenž spravuje zároveň obecnou pokladnu, starosta, řídící hospodářství obce, a učitel.*) Slovem — skutečný křesťanský komunismus.

Popov, aby dodal váhy svému učení, rozdal celé své značné jmění chudším členům obce a spokojil se rovným s nimi důchodem. Jeho příklad působil na molokany. Počet přívrženců jeho vzrostl v krátké době do značné cifry. Vláda nejprve vyslala Popova za Kavkaz a když i tam dovedl získati proselytů svému učení, přestěhovali ho na Sibiř, kde žil ještě na konci let šedesátých.

Přívrženci jeho, hlavně v Samarské gubernii,

---

*) I. Juzov, Starověrcy i duchovnyje christiane. Petrohrad 1881.

řídili se po nějakou dobu věrně zásadami svého učitele. Za nedlouho však stal se jim komunismus nesnesitelným. Volení hodnostáři jali se zneužívati své moci, zachtělo se jim neobmezeného posluśenství obce, a komuna se rozpadla. Členové se rozdělili o majetek obecný a počali hospodařiti každý na svůj vrub. Zůstala však přece památka po komuně Popova. Všichni členové obce jsou povinni odváděti desátou část důchodů v obecní skladiště, z něhož se vydává podpora chudším členům jednoty. Poslední zbytky sekty společenských žijí nyní na Kavkaze v okolí Lenkorani.

Jednota obščích zjevila se jako meteor na obzoru ruského rationalismu, avšak nezmizela beze stopy. Její památka trvá v nepoměrně vyšší mravní dokonalosti bývalých její přívrženců, než s jakou se potkáváme u jejich sousedů pravoslavných. A současný rozvoj rationalismu na Rusi nikterak se nepříčí možnosti, že se molokané svým časem zase vrátí k zásadám Maxima Popova. *)

Jeden z přívrženců sekty *obščích*, Lukian Petrov, seznámiv se v letech třicátých s mysticismem chlystovským, usmyslil si, spojiti jej s molokanským rationalismem, a vytvořil skutečně jakousi nesmyslnou směsici těchto dvou v zásadě se různících sekt. Našel i několik přívrženců, kteří byli zváni *sopuni* neb *pryguni*. Jejich místo není však mezi sektami molokanskými; patříť ke chlystům.

3. Štundisté.

Co může toho býti příčinou, následky-li staletého jařma tatarského a věčné potom boje Malo-

*) Pokus M. Popova o zavedení společného majetku mezi členy jedné obce nebyl na Rusi osamocen. Ještě v letech sedmdesátých proslul ve Tverské gubernii hlasatel

rusů s latinsko-katolickými Poláky z jedné a s moslimskými Tatary a Turky z druhé strany — či snad že poetická mysl, věčně rozkvetající něžnou písní pod blahým nebem jižní Rusi nedovolovala národu maloruskému hloubati tak v tajemstvích víry, jako nepoměrně střízlivější, vypočítavější bratří jejich na severu: jisto jest, že rozkol a sektářství vůbec dlouho nemohly pustiti kořen v půdu maloruskou, a když veškero kozáctvo velkoruské na Donu, na Kubáni i na Urale dávno již bylo šmahem přešlo v tábor rozkolnický, potomci kozáků Záporožských zůstávali věrni starému pravoslaví, jež tak dlouho byli se ctí hájili proti Římu v polském kontuši a proti půlměsíci na tatarské čalmě.

Zdá se nám, že ve vzhledě tom Malorusové zachovali přesněji staroslovanskou „lehkou mysl,“ nemilující přílišného zahloubení se v abstraktní pojmy, než Velkorusové, jimž věčně tkví na jazyku: „proč?“

Až do poloviny našeho věku Malá Rus byla prosta rozkolu a sektářství. Teprve v letech čtyřicátých počínají se na půdě maloruské zjevovati sporadicky přívrženci různých velkoruských sekt, méně rozkolnických, více však rationalistických a mystických (chlystovských a skopeckých), zanesených sem patrně ze severu.

Samostatně však hloubati o věcech náboženských počínají Malorusové teprve od nedávna, od let šedesátých. V ty doby totiž vyskytl se první čistě maloruský zjev sektářský, učení *ruského evangelického bratrstva*, známého mezi pravoslavnými pode jmenem *štunda*. Krátce před rokem sedmde-

nového učení, sedlák *Sjutajev*. Dle zpráv, podaných o něm *Prugavinem* v Ruské Mysli r. 1882, učení jeho spočívá na týchž komunistických zásadách, jako učení obščích.

sátým vznikly na různých místech jižní Rusi podivné zprávy o nových sektářích, kteří netoliko že zavrhují staré pravoslaví, nýbrž odpadli od samého Boha a koří se div ne samému ďáblu. Tu a tam ukazují na dům, kde se sešli ke schůzce štundisté; pravoslavný Chochol pohlíží s podivením na sborovnu nevídaných dosud hostí, a pravověrná Chochluška znamená se křížem a odplivuje třikrát, jako by v samém sousedstvu jejím zapáchlo čertovinou.

A co prý se všechno nepáše v oné tajeplné sborovně! Hotová orgie. Muži, ženy — rozumí se, že v rajském oděvu — křepčí okolo džberu vody, z něhož se po nějaké době vznese ďábel, a kacíři se mu koří jako svému Bohu, závodíce druh s druhem v rouhání a nejděsnějších kletbách. O druhých jejich hříších nesmí býti řeči mezi pravověrnými křesťany. Slovem Sodoma s Gomorhou zahnízdily se v nešťastném kraji.

Netrvá dlouho, a štundisty sbírá už policie, odvádí je do žalářů, a v prvních letech sedmdesátých není jediného krajského a guberniálního soudu po celé jižní Rusi, aby neměl co dělati se štundisty. Ruku v ruce s policií kráčí duchovenstvo pravoslavné, jemuž nařízeno, usvědčovati zbloudilé slovem a dobrým příkladem. Známo však, kam vede takové usvědčování. V Chersonských Eparchiálných Vědomostech na r. 1876, v úředním to listě Chersonského biskupa, čte se mimo jiné: „Podivuhodno, jak se štundisté vyučili textům svatého písma. Vždy jsou hotovi k hádání o víře, a netoliko laiku, nýbrž i duchovnímu obtížno se s nimi příti. Zasypou vás texty a tak je umějí sestaviti, že na pohled mají pravdu . . . Ničeho s nimi nepořídíš. Hlásání štundy děje se všady: kážou zjevně a s úspěchem po hospodách, v že-

lezničných vagonech, v zájezdném hostinci na dvoře, při polní práci, na svatbách, na křtinách, na pohřbech, na přástkách v zimě, a v létě na večerních besedách, když se venkované po denní práci usadí kolem jizby, aby si pohovořili o denních novinách. Jsou všude, všude.“ Boj se štundisty zdál se Oděskému arcibiskupu Leontiju tak neúspěšným, že se raději vzdal svého místa a odešel z kraje, nakaženého kacířstvím.

Vizme nyní, co vyneslo na jevo soudní jednání se štundisty.

Štundismus vznikl mezi r. 1862 a 1864. Kolebkou jeho, jakož nyní nade vši pochybnost dokázáno, sluší nazvati německou kolonii Rorbach nedaleky Oděsy. Pastorem Rorbašských kolonistů byl od r. 1823 Jan Bonekaempfer, přívrženec protestantského „Bratrstva přátel božích“. „Bratrstvo“ je náboženská společnost (nikoli sekta), vzniklá již počátkem XVIII. stol. v Němcích. Tehdáž povstal v Německu pastor Spener proti planému mudrování a obyčejnému v ty doby hádání se o abstraktních předmětech náboženských, i radil přihlížeti spíše k mravnímu obrození křesťanů bez ohledu na dogmatické odchylky v jejich vyznání.

Za účelem takového mravního obrození zakládal s přítelem svým Frankem „collegia pietatis“, v nichž četli bibli a vysvětlovali ta místa její, která mohou míti vliv na mravní zdokonalení věřících. Hájíce po spůsobu evangelickém právo na svobodné vykládání písma sv., kladli hlavní váhu při tom na vnitřní zjevení, od Boha každému člověku zvláště vnuknuté, dávajíce tomuto přirozenému zjevení přednost před jakýmkoli zjevením psaným. Poněvadž se bratrstvo scházelo ve svobodnou hodinku (stunde), obdržely později jeho náboženské schůzky vůbec název „štunde“.

Jacob Spener zemřel r. 1705 v Berlíně. Roku 1807 přestěhovalo se mnoho německých rodin z Virtemberska do jižní Rusi a tam na pobřeží Černého moře založili mnoho osad. Osadníci tito přinesli obyčej náboženských schůzek — stunde — na Rus a pěstovali jej i zde dále. Jedna z těch osad je zmíněný výše Rorbach, kde byl mnohá leta pastorem Jan Bonekaempfer.

Do Rorbachu jakož i do druhých kolonií přicházeli v létě v době polních prací maloruští sedláci na práci. Někteří z Malorusů, vidouce, jak se Němci va svátek a v neděli scházívají k společným výkladům sv. písma v tu dobu, co ruští mužíci ubíjejí čas i peníze v krčmě, počali si bedlivěji všímati „bratrských schůzek" a ponenáhlu místo do krčmy přicházeli v neděli do shromáždění německé „štundy". Takovým spůsobem vznikli r. 1864 první maloruští přívrženci tehdá ještě německé štundy. Vliv její na Rusy byl však prozatím nepatrný.

R. 1867 vrátil se do Rorbachu syn pastorův, mladý Bonekaempfer, jenž strávil několik let na studiích v Americe. Proživ své mládí v Rusku, znal výborně ruský jazyk, a proto, vida zvědavost maloruských dělníků, dával se s nimi ochotně do řeči o věcech náboženských, naučil je čísti, rozdával jim ruské překlady bible a měl je k tomu, aby ve svobodnou chvíli, zvláště ve svátek četli v bibli, místo aby se povalovali v krčmě. Mladému pastoru sželelo se — jak sám později vysvětloval v Oděském Věstníku — nevzdělanosti a hrubosti, a plynoucí odtud zpustlosti mravů a bídy ruských mužíků. Proto si předsevzal, učiniti z nich dobrých, mravných křesťanů a přivesti je v „bratrstvo přátel božích". Ovšem, když Chochli, pozo-

rujíce rozdíl mezi dogmaty a obřady církve pravoslavné a luteránské, požádali Bonekaempfera o vysvětlení takové nesrovnalosti, zejmena když se dotazovali o úctě svatých, o klanění se obrazům, o postech a pod., tu luteránský pastor odpovídal ovšem se stanoviska duchovního církve evangelické a tím vznítil v Malorusech pochybnost o platnosti obřadů pravoslavných.

Když se maloruští sedláci vrátili na podzim z německých kolonií do svého domova, sousedé jich nepoznávali. Nejenom že se vrátili mravně lepšími, než odešli, že vedli nyní život spořádaný, nýbrž přinesli i ruské bible a v biblích těch uměli sami čísti, ba i některá temná místa uměli vysvětliti. K novým „čtenářům“ počali se scházeti přátelé a známí, vznikala nová „bratrstva“; že však nejednou povstalo nedorozumění při výkladě toho či onoho místa v bibli, přicházeli mužíci k místnímu pravoslavnému popu na radu. Pop se zhrozil nebývalého mezi Chochly ruchu a místo co by jim záhadná místa vysvětlil v duchu církve pravoslavné, odmítl všeliký výklad, a uražení mužíci přestali chodit do chrámu.

V tu dobu počaly na jihu kolovati směšné bájky o nových sektářích. Chtěje zameziti další šíření nepravdivých, zkomolených zpráv o štundistech, napsal pastor Bonekaempfer objasnění „štundy“, jež bylo vytištěno 14. března 1868 v „Oděsském Věstníku“, čímž zahájena literatura o štundistech, literatura dnes již velmi bohatá.

Objasnění Bonekaempferovo nedosáhlo však svého cíle, jímž patrně bylo ospravedlnění štundistů v očích policie. Prvních pět, šest let policie štundistům překážek nekladla, tak že se nové učení mohlo rozšířiti po Chersonské i Kijevské gubernii. Stíhání sektářů počalo teprvé v posled-

ních letech šedesátých a zůstalo ovšem bez výsledku. Štundismus šířil se valem dále a dnes jsou jeho přívrženci nejen na jihozápadě Rusi v guberniích maloruských, nýbrž i na Kavkaze, na Volze, vůbec rozšířili se po celém jihu ruském.

Hlavními apoštoly štundismu byli mužíci, chodící z jara na práci do vzdálených krajin. S kosou na rameně a s evangeliem v kapse prochází takový dělník na tisíc verst, a kde koli se cestou zastaví, všude nachází posluchačů, vděčně naslouchajících prostý, ale tím srozumitelnější výklad pravd evangelických. Má však štunda též apoštoly z povolání, pravé missionáře, kteří stále jezdí po bližších a vzdálenějších vesnicích a šíří své učení. Z missionářů těch prosluli svou neohrožeností v letech sedmdesátých mužíci *Rjabošapko* a *Ratušný*.

Rjabošapko, jenž r. 1876 založil štundu v osadě Ljubomirce, setkav se tu s odporem obecního představenstva, podal bez rozpaků na obecního starostu stížnost k novorossijskému generál-gubernátorovi s prosbou, buď aby mu bylo dovoleno s Ljubomirskými přívrženci štundy založiti novou selskou obec, aneb, nebude-li to možno, aby štundisté byli chráněni před obecním představenstvem, aby jim bylo dovoleno zříditi svoji školu, jež by byla spolu modlitebnou štundistskou. V žádosti své vykládal gubernátorovi, v čem záleží učení bratrské: že zapovídá přísně opilství, chrání cizí majetek, káže vzájemnou pomoc bratřím, za základ víry pokládá jediné evangelium, obrazy že nejsou sice nevyhnutelny při modlitbách, ale že slouží za okrasu komnat, členové bratrstva že uznávají křest a večeři páně, s tou však výminkou, že jich nepřijímají od duchovních pravoslavných, nýbrž od vlastních „starších členů“.

Druhý missionář Ratušný, zakladatel bratrstva v obci Osnově, obrátil se r. 1873 s prosbou přímo k caři, žaluje na útisky se strany obce, duchovenstva i policie, jež vyznavačům nové víry zapovídá konati bohoslužby, scházeti se vespolek na poradu, ukládá pokuty a zavírá členy bratrstva do žalářů. Prosí tedy caře za udělení „svobody vyznání“, za právo scházeti se veřejně na modlitby a ku čtení evangelia, i za osvobození uvězněných bratří.

V těch letech vstupuje však štundismus už v novou fázi. Původně měl skutečně za účel jen mravní povznešení lidu a přívrženci jeho zůstávali ve svazku s církví pravoslavnou. O nich obecně se vyznávalo, že jsou to lidé čestní, pracovití, střídmí, nelhou, nespílají, krádež a jiné zločiny že jsou mezi nimi zjevy řídkými, nesoudí se a nastane-li mezi nimi spor nějaký, že se nepoháněji před soudy, nýbrž vyrovnávají se doma. Na život lidský pohlíželi štundisté jako na uskutečnění mravní ideje dobra, při čemž se neštítili ničeho, co mohlo zdokonaliti život. Proto vystoupili především proti asketismu. Hlavními cnostmi bylo jim krmiti hladového, odívati nahého, skýtati pomoc nemocnému, dávati útulek pronásledovanému: vůbec pomáhati bližnímu v nouzi a bídě. Posty a jiné trýznění těla pokládali za zbytečné. Dle jejich názoru tělo není žalářem ducha, není jeho *poutem*, nýbrž *nástrojem*. Má-li duch jednati svobodně, mocně, musí i nástroj jeho, tělo, býti svobodný, mocný, zdravý, ale ne zmučený posty a bičováním. Péče o zdraví jest proto vynikající jejich zásadou. Nekouří tedy, neopíjejí se, nepovrhají sytým jídlem ani v době postní. Proto v „otčenáši“ místo „chleb náš vezdejší dejž nám dnes...“ prosí: „... dej nám každý den...“

Ve dny sváteční, kdy ostatní lid hýřil v krčmách, štundisté se scházeli k společné pobožnosti, poučovali druh druha o pravdě, povznášeli se náboženskými zpěvy a velebením spasitele. Tak psal o nich „Oděsský Věstník" roku 1868 a „Církevní Věstník," orgán sv. synodu vyznával, že „od štundistů neuslyšíte mrzkého slova... Vodka slouží jim pouze za lék, lehkost mravů je přísně mezi nimi zakázána..."

Vše to ovšem se nepříčilo pravoslaví a proto štundisté pokládali se i na dále za členy církve pravoslavné. Chodili do chrámů, konali svadby, křtiny, pohřby dle obřadu pravoslavného. Od církve počali se odlučovati teprve tehdá, když za příčinou ctění obrazů vzniklo nedorozumění mezi nimi a pravoslavnými popy, kteří propásli příhodnou dobu, a místo toho, co by bratrským pobožnostem měli dáti ráz pravoslavný, odpudili z nevědomosti štundisty a tím je jaksi přinutili k tvoření církví samostatných. Štundisté přestali choditi do chrámů a počali se scházeti ve svých modlitebnách a sice obyčejně v neděli ráno. Kdokoli ze společnosti předčítal vybrané místo z bible, obyčejně z některého evangelia, a pak je vykládal po svém rozumu. Když dokončil, zpíval celý sbor duchovní píseň, načež se celé shromáždění vrhlo na kolena a starší bratr četl improvisovanou kající modlitbu, při níž modlící se nezřídka hořce plakali. Zpěvem končila se bohoslužba. Po bohoslužbách četly se noviny a vykládaly se nejnovější události. Křížem se štundisté přestali znamenati a obrazy odstranili z modlitebny. Jemeljanov*) popisuje zajímavou scénu, jak štundista jakýsi přinesl náručí obrazů

---

*) Jemeljanov, Racionalizm na jugě Rossii. Otěčestvennyja Zapiski 1878, III. V.

do chrámu, a hodiv tam jimi před shromážděným lidem na zem, promluvil tato slova: „Nate modly pro váš obchod. Zde ve vašem krámě je mřížka jako ve vězení, proto modly nevyskáčí. A u mne, doma, vede se jim bídně. Nikdo jich neošetřuje, jen mouchy je obsedly, červi provrtali, pavouci svili na nich hnízda a všeliká nečistota se v nich zavedla. A samy modly pomoci mně nemohou; nemohou se spraviti samy s sebou. Mají uši, ale neslyší, očima nevidí, ústy nemluví — opravdové modly, jak stojí v bibli psáno . . .“

Dokonalé odloučení štundy od pravoslaví stalo se však teprvé tehdá, když se štundisté spojili s *anabaptisty*, od nichž přijali nynější formu svého vyznání.

Vliv baptismu na štundu počíná se jeviti brzy po roce 1870. V tu dobu štundisté počínají znova křtíti vstupující v sektu a to již prostřednictvím svých vlastních „presbyterů“. Novokřtěnci objevili se mezi štundisty nejprve v osadě Karlovce v Jelisavetgradském újezdě a prvním presbyterem byl Ivan Rjabošapko, jenž se seznámil s anabaptismem skrze agenty Hamburské ústřední kanceláře německých novokřtěnců. Tehdáž počali se štundisté rozhodně již zříkati pravoslaví, přestali konati pravoslavné obřady, vystoupili proti duchovenstvu, viníce je z lakoty a před úřady směle se hlásili k své víře. Lakota některých popů skutečně byla příčinou svedení mnohých mužíků k štundě. — Rjabošapko přímo hlásal, že velikou část obřadů pravoslavných vymyslili si popi sami, aby měli záminku k vymáhání hojnějších poplatků. „Původně toho v církvi Kristově nebylo. Slovo boží — učil Rjabošapko — hlásali učedníci Kristovi darmo, a za udílení svátostí platů nijakých nebrali. Nyní však slibují

popi věřícím všemožná blaha na nebesích, sami však zjednávají si blaho už na zemi.“ Důvody takové nemohly se minouti cíle. Některé vesnice přešly k sektě šmahem.

Štundismus se rychle organisoval. V každé obci se vyskytli „starší bratří“ (presbyterové), kteří vykonávají obřady křtu, svadby, pohřby, vedou své matriky a vydávají listiny křestní, svadební a úmrtní, a když jim policie v tom brání, obracejí se směle se stížnostmi k náměstníku, ba i k samému caři.

Čas od času svolávaly se církevní sjezdy, jež se zabývaly řešením vznikajících nových otázek, týkajících se obřadů, postavení „starších bratří“ a vůbec organisace sekty. Na jednom z takových sjezdů snešeno, že „zápas štundismu je zápasem s úřady a že nijakých úřadů nesluší nad sebou uznávati. Vláda že je na světě, aby krotila lidi zlé, spravedliví že s ní nemají čeho činiti.“ Na jiném sjezdě r. 1873 jednáno o organisaci sekty; pro niž přijat název „novoevangelická bratrská společnost“. Nyní je štundismus úplně sorganisován a jeví se samostatnou, úplně od druhých rozdílnou sektou.

Štunda spojuje v sobě protestantský pietismus s anabaptismem. Od „pietismu“ převzali názor na křesťanství jako praktické, mravní sebe zdokonalování. Podání křesťanské zavrhují; dostačí prý úplně evangelium. Proto že svátostí zachovali jen křest a lámání chleba, o nichž je výslovná zmínka v novém zákoně. Od baptismu převzali obřadní stránku své víry. Proto, přijímajíce nového člena křtí ho znova. Obřad ten vykonává „starší bratr“ čili „presbyter“ za přítomnosti několika svědků. Křest se koná v řece nebo v potoce, obyčejně pod večer. „Presbyter“ čte příslušné modlitby, novokřtěnc

vcházejí jeden po druhém do vody, „starší bratr“ přistupuje k nim a pohroužeje každého, říká: „Mocí mně danou křtím tě ve jmeno pána Ježíše Krista.“ Shromáždění svědkové zpívají při tom chorál: „Jelicy vo Christa krestistesja — vo Christa oblekostesja; alleluja...“ kterýžto chorál pěje se při křtu i v církvi pravoslavné. Za několik dní na to sejdou se noví členové sekty u „staršího bratra“ k obřadu „lámání chleba“. Presbyter dává jim z kalicha píti vína a zakusiti prostým chlebem, provázeje obřad ustanovenými pro ten případ modlitbami. Křtu a lámání chleba nepřipisují však štundisté nijaké tajemně působící milosti, nýbrž hledí na ně jako na pouhý obřad, na starobylou památku. Nově získaným členům sekty, jsou-li chudobní, dostává se podpory 300 rublů jednou pro vždy, aneb 25 r. měsíčně na založení svého vlastního hospodářství. Vystoupiti ze sekty může každý, kdykoli mu libo. Nikdo mu v tom nebrání, nikdo ho nestihá.

Klaněti se obrazům jest dle názoru štundistů modlářstvím. Jsou proto obřady při bohoslužbě co nejjednodušší. Sejdou se v domě některého z bratří, usednou na lávky, „starší bratr“ sedící u stolu, vyhledá ve zpěvníku „Prinošenije pravoslavnym christianam“, vydaném r. 1864 v Petrohradě a schváleném duchovní censurou, některý hymnus, přečte první slohu a shromáždění ji opakuje zpěvem; pak předčítá presbyter slohu druhou atd. Po zpěvu čte se a objasňuje některá hlava z evangelií a na konec některý bratr poklekne a odříkává improvisovanou modlitbu obsahu kajicného, kterou ostatní shromáždění poslouchají na kolenou, vzdychají a ponenáhlu se rozpláčou na znamení kajicnosti. Štundisté světí pouze neděle a svátky, odpovídající hlavním momentům evangelické děje-

pravy, jako narození páně, zjevení páně, vzkříšen a vstoupení na nebesa. Kříži se nekoří, jej ne staví ani na hroby zemřelých. Ovšem nepřiklá dají nijakého významu ani znamenání se křížem a proto se při bohoslužbě nekřižují.*)

* * *

Štundu potkal však týž osud, jako všechn ostatní ruské sekty: vznikl i v její lůně rozkol takže dnes možno již mluviti o staroštundistech držících se ustanovení z let sedmdesátých, a o mla doštundistech, kteří jsou vlastně personifikovano negací všeho učení křesťanského. Mladoštundist odmítli především zbylé ještě dvě svátosti křt a lámání chleba. „Vše to je jen obřad, zbytečn formalita, v níž není vniterné síly —“ tvrdil „Křtíti sluší *živou* vodou, jakou Kristus nabíz Samaritánce, a ne mrtvou, hmotnou vodou. Má s lámati duchovní chléb a pronikati se slovem božín aby i naše slovo bylo v souhlase se skutky „Málo-li vodou křtěných lidí — odpovídali no reformátoři na výtky jim činěné od zastanců st rého štundismu — kteří několikrát do roka př jímají tělo páně, a zůstávají při tom týmiž st rými hříšníky, opilci, hýřily, jako byli dříve. K tu tedy účinek svátosti?“

Na námitku, že Kristus také se dal křtí odpovídají, že Kristus ledaco dělal, čeho nyní nik nebude po něm opakovati. Kristus byl obřezá platil daň na chrám židovský atd. Příčinou to je, že Kristus stál na rozhraní zákona starého nového. Však i za dob apoštolských měl kře

*) Viz stať Štundizm i paškovščina v časopise Vě i razum 1884 II.

dle tvrzení štundistů, význam pouze vedlejší. Kristus posýlal apoštoly hlavně kázat evangelium. Mimo to poukazují k tomu, že se při křtu za *prvních* dob křesťanských kromě vody užívalo též *písku*, z čehož soudí, že voda při křtu „sloužila jen za zevní výraz křtu, podobně jako dřevo nebo plátno obrazu slouží k znázornění různých osob neb předmětů. V knize moudrosti (XV. 15—21) řečeno, že otec po smrti milovaného syna nechal si na památku jeho obraz, potomci však tento obraz, ba i látku, z níž byl utvořen, počali pokládati za svátost“! Totéž stalo se prý se křtem. Zapomněli na význam a počali pokládati za svátost vodu, vykládajíce si doslovně poznámku evangelisty Jana, že „kdo se nenarodil z vody a z ducha svatého, nevejde do království božího.“ Proč prý nepřijmou do slova i další větu evangelistovu: „Já křtím vás vodou... Ale jde silnější, nežli já, jemuž nejsem hoden rozvázati řemínků u obuvi jeho. Tenť vás křtíti bude duchem sv. a ohněm. (Luk. III. 16). Měli by vás tedy položiti na hranici a páliti na očistění ode hříchů, jako spálili Husa a jiné naše bratry“.*)

Když po odmítnutí křtu a lámání chleba nezbylo nijakých zevních obřadů, uznali mladoštundisté za zbytečné i „starší bratry“, poněvadž by beztoho neměli co dělat. „Starší bratří“, vidouce, jak autorita jejich beře smutně za své, rozevřeli do kořán brány své výmluvnosti, aby své odpůrce usvědčili v klamu, ale marně. Reformátoři stáli na svém a presbyterům vypověděli poslušnost. Někteří z uražených apoštolů štundismu, než by vstoupili do řady prostých bratří, raději se vrátili k pravoslaví (jako Kijevský Cybulský); jiní utekli se

*) Cerkovnyj Věstnik. 1882 č. 48.

o pomoc dokonce k policii a snaží se zabrániti vlivu mladoštundistů různými klevetami. Však i to nyní málo pomáhá. Z počátku bojovala vláda proti štundismu žalářem, ba i Sibiří; z pravidla však štundisté po dlouhém vyšetřování bývali propuštěni na svobodu pro nedostatek důkazů, a tím štundismus nabýval v očích prostého lidu zákonité oprávněnosti. Proto hleděla na ně vláda nějaký čas skrze prsty a to tím více, když se přesvědčila, že ve schůzích štundistských se netropí pranic nezákonného, tím méně ovšem nemravného. Za to pravoslavný lid byl vždy úhlavním jejich nepřítelem. Kdežto k sousedům rozkolníkům, chlystům nebo i skopcům chová se lhostejně, štundistu bude pronásledovati, kdykoli se mu naskytne příležitost. Tázal jsem se po příčině této neobyčejné zášti ruského mužíka proti sektářům, ale nikdo mi nemohl podati vysvětlení. „Omrzeli je bez pochyby svým věčným kázáním nové víry,“ vysvětlovali mně někteří. Druzí pokrčili pouze ramenoma.

Ovšem bývá tytýž příčinou takového pronásledování neopatrnost duchovenstva, jako se přihodilo 10. ledna 1886 v Kijevské gubernii v osadě Jasnogorodce. K osadě té patří také vzdálený chutor, záležející ze 30 statků, vesměs se hlásících k štundě. Když o vánocích duchovní obcházeli po osadě s křížem a svěcenou vodou, štundisté se zdráhali, jak přirozeno, líbati kříž a nedovolovali kropiti své příbytky svěcenou vodou. Duchovní se vrátili domů s nepořízenou. Ďáček z náboženské horlivosti si posteskl sousedům mužíkům, snad si posteskl důrazněji, než bylo radno, mužíci dávno už zanevřelí proti štundistům, sebrali se z celé vsi, podnikli nenadále nájezd na chutor, vzali ho útokem, kde co bylo rozbili, některé chaty rozebrali do základů, jiné zůstaly beze střech, bez

oken a bez dveří, zděšení obyvatelé jejich rozutekli se před zuřivým nepřítelem a neodvážili se vrátiti do pobořených chat, dokud jim nepřišla na pomoc policie.*)

Byť zášť pravoslavných mužíků proti štundistům nevedla všude k tak smutným koncům, jako v Jasnogorodce, stihání štundistů děje se všeobecně. Ale štunda se přece zmáhá. Hlavní síla její spočívá v „grámotnosti", t. j. v literním vzdělání. Každý nový člen sekty učí se především čísti evangelium. Nejde-li mu čtení, učí se z paměti hlavním textům evangelickým a pamatuje si je tak dobře, že zná i číslo té které kapitoly a verše. Někteří horlivější štundisté umějí z paměti celé evangelium. Býti grámotným, t. j. uměti číst a psáti pokládá si ruský mužík za velikou česť a jako v minulém století grámotnost byla na severu Rusi hlavním vnadidlem rozkolu, tak vábí štunda za našich dnů na jihu ruském Malorusy, jimž se grámotností otvírá celý nový svět nauk a poznání, okolo nichž bylo jim posud obcházeti s touhou, jak okolo zapovězeného ovoce. Napájejíce se však ze zdroje grámotnosti štundistské neznamenají, že skutečně okoušejí plod zapovězený, že štundismus je navždy vzdaluje od domácího, jim vlastního, národního pravoslaví a vede je k cizímu, z Němec na Rus zavezenému rationalismu.

*) Mosk. Vědom. 19. ledna 1886.

Obsah.

